

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

ON BİRİNCİ SINIF ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ
ÖĞRENCİLERİNİN BEŞ VAKİT NAMAZI ÖĞRENME
DENEYİMLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hatice KALENCİ

BURSA 2016

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

ON BİRİNCİ SINIF ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ
ÖĞRENCİLERİNİN BEŞ VAKİT NAMAZI ÖĞRENME
DENEYİMLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hatice KALENCİ

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ

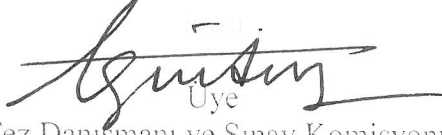
BURSA 2016

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı'nda 701221030 numaralı Hatice KALENCİ'nin hazırladığı "On Birinci Sınıf Anadolu İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beş Vakit Namazı Öğrenme Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma" konulu Yüksek Lisans Yeterlik Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 11/08/2016 günü 14.00 – 15.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin / çalışmasının ...**BAŞARILI**.... (başarılı/başarısız) olduğuna ..**OY BİRLİĞİ**.... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Yrd. Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Mehmet Akif KILAVUZ

Uludağ Üniversitesi

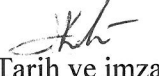

Üye
Yrd. Doç. Dr. İslam MUSAYEV
Hakkari Üniversitesi

11/08/ 2016

Yemin Metni

Yüksek Lisans/ Doktora tezi olarak sunduğum ON BİRİNCİ SINIF ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN BEŞ VAKİT NAMAZI ÖĞRENME DENEYİMLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA” Başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve imza

11/08/2016

Adı Soyadı : Hatice KALENCİ
Öğrenci No : 701221030
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Programı : Din Eğitimi
Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Hatice KALENCİ
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı	: Din Eğitimi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xiii+ 127
Mezuniyet Tarihi	: .... / .... / 2016
Tez Danışman(lar)ı	: Yrd. Doç. Dr. Turgay Gündüz

ON BİRİNCİ SINIF ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN BEŞ VAKİT NAMAZI ÖĞRENME DENEYİMLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Namaz öğretiminde ailelerin ve eğitimcilerin sergiledikleri olumlu-olumsuz davranışlar çocukların ve gençlerin namaza karşı bakışını şekillendirmektedir. Öğrencilerin kendi hayat hikâyelerinden yararlanarak yetişkinler tarafından uygulanan namaza alıştırma yöntemlerinden hangilerinin çocuğun namaz eğitiminde olumlu, hangilerinin olumsuz olduğunu ortaya koyarak doğru yöntem ve strateji önerileri sunmak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Bursa ilinde Yıldırım ilçesinde yer alan bir İmam Hatip Lisesi'nde 2014-2015 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören 100 tane 11. sınıf öğrencisine yapılandırılmış mülakat uygulanmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel yöntem kullanılmıştır. Deneyimlerini yaşlarına göre daha ayrıntılı ve açık bir şekilde ifade edecekleri düşünüldüğü için çalışma grubu, aykırı durum örneklemesi tekniği ile belirlenmiş görece başarılı öğrencilerden oluşmaktadır. Uygulamada kolaylık sağlaması için yapılandırılmış mülakat formunun çalışma grubu tarafından bir ders saati içerisinde cevaplandırması talep edilmiştir. Öğrencilerin verilerinin analizinde "içerik analizi" kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde Nvivo10 nitel veri analiz programı kullanılmıştır.

Bulgular, okul ve öğretmen, arkadaş, Kur'an kursu, dinî cemaatler, kitle iletişim araçları, ailenin tutum ve davranışlarının öğrencinin namazı öğrenmesinde hem olumlu hem de olumsuz etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca pekiştirici, kutsal zaman ve mekânlardan faydalanarak çocuğa namazın önemini kavratılıp sorumluluk bilincinin verilmesi namazı öğrenmeye olumlu katkı sağlarken oyun, tembellik ve bıkkınlığın olumsuz etki ettiği tespit edilmiştir. Öğrenciler, ısrarcı olmadan, baskı yapılmadan, daima hoşgörü ve yumuşak bir üslup ile yaklaşarak dizi, film, hikâyeye vb. yardımıyla bilgi verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Öğrenciler, namaz eğitiminin küçük yaşta, bireysel farklılıklara dikkat ederek, eğlenceli hale getirilerek, çeşitli gezi ve etkinliklerle uygun çevre oluşturularak yapılmasını arzu etmektedirler.

Anahtar Sözcükler: Namaz, namaz öğretim yöntemleri, namaz eğitimi, öğrenim deneyimleri, İmam Hatip Lisesi öğrencileri

ABSTRACT

Name and Surname : Hatice KALENCİ
University : Uludağ University
Institution : Institute of Social Sciences
Field : Philosophy and Religious Studies
Branch : Religious Education
Degree Awarded : Master of Arts (MA)
Page Number : xiii+ 127
Degree Date : .... / .... / 2016
Supervisor (s) : Yrd. Doç. Dr. Turgay Gündüz

A QUALITATIVE STUDY ON THE DAILY PRAYER (*SALAT*) LEARNING EXPERIENCES OF TENTH GRADE ANATOLIAN IMAM HATIP HIGH SCHOOL STUDENTS

Attitudes of young generation towards daily prayer (*salat*) formed by parents' and educators' behaviors enacted in daily prayer education in childhood and teenage years. Through using of students' life stories, this study aims to explore effective strategies and methods applied by parents and educators in prayer education of children and teenagers. In order to perform this task, a structured interview was conducted with eleventh grade 100 students in an Imam-Hatip high school in Yıldırım, Bursa, in the spring 2015 semester. Quantitative descriptive analysis methods used to analyze the data obtained from the interviewees. Predicting that the successful students can express themselves easily, study group was composed of outstanding students in religious education by extreme or deviant case sampling technique in order to get more detailed information on the issue. To obtain the data easily, the structured interview questions were asked to answer in writing in one session in a time of 40 minutes. Content analysis was used to analyze the data obtained by means of Nvivo10, a qualitative data analysis computer software package.

The findings of the study show that teacher and school environment, peer group, Qur'anic school, religious community, mass media, and the attitudes and behaviors of parents and the other family members are effective positively or negatively for children and teenagers to get into the habit of performing daily prayers. Also, the findings reveal that reinforcement, sense of responsibility, prayer sentiment developed in blessed time and places by parents and religious educators make a great contribution to learning of prayer in childhood. Conversely, play, laziness, and disgust have negative effects on children in learning and performing daily prayers. The participant students pointed out that the children should be educated in a way that is broadminded, flexible, in a good manner, and determined but not overinsistent and forcible, that contemporary communication technologies and products, such as serials, films, movies, stories, fairy tales etc. must be used effectively in religious education. The participant students wish to get a prayer education in a manner that it starts in early ages, pays regard to individual differences, makes the learning process enjoyable, and teaches and educates children by means of indigenous educational methods and activities in a well-structured educational environment.

Keywords: Daily prayer (*salat*), daily prayer teaching methods, daily prayer education, learning experiences, Imam-Hatip High School students

ÖNSÖZ

Yetişmekte olan nesle ibadet eğitiminin hatalardan uzak, doğru bir şekilde öğretilmesi ancak yetişkinlerin, eğitimcilerin, ebeveynlerin yanlışlarının farkına varması ve düzeltmesi ile mümkündür. Şüphesiz eğitim ve öğretim kişinin doğumundan ölümüne kadar devam eden bir süreçtir.

Bu çalışmada, İHL meslek derslerinin büyük bir kısmını almış olan on birinci sınıf öğrencilerinin namazı öğrenme deneyimleri ve onları namaza karşı olumlu veya olumsuz yönde etkileyen yetişkin tutum ve davranışları tespit edilmiştir. Yine bu çalışmada öğrencilerin deneyimlerinden yararlanılarak namaz eğitiminin nasıl verilmesi gerektiği hususunda bazı tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde “Araştırmanın Problemi”, “Araştırmanın Amacı”, “Araştırmanın Önemi”, “Araştırmanın Sınırlılıkları” başlıklarında çalışmanın gerekçeleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca konuyla ilgili yapılan araştırmalar “İlgili Literatür” başlığında bu bölümde değerlendirilmiştir. “İbadet Öğretimi ve Namaz” başlığını taşıyan birinci bölümde ibadet ve namaz eğitimi Hz Peygamber ve Kur’an’ın genel eğitim anlayışı çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü “Yöntem” başlığını taşımaktadır. Araştırmanın modeli, çalışma grubu belirlenirken dikkat edilen hususlar, çalışma grubunun özellikleri, verilerin toplanması ve analizi, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları, araştırmacı duruşu bu bölümde ele alınmıştır. “Bulgular, Yorum ve Tartışma” adlı üçüncü bölümde yapılandırılmış mülakat ile elde edilen veriler değerlendirilmiştir. “Sonuç ve Öneriler” bölümünde ise araştırmada ulaşılan sonuçlara ve yapılacak çalışmalar için önerilere yer verilmiştir.

Bu tez, Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi Hızlı Destek Projesi kapsamında “On Birinci Sınıf Anadolu İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beş Vakit Namazı Öğrenme Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma” başlığı ile projelendirilmiş (HDP[D]-2015/29) ve bu kapsamda mali destek alınarak yapılmıştır. Desteklerinden dolayı Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi’ne teşekkür ederim.

Araştırma öncesinde ve araştırma sürecinde bilgi birikimi, hayat tecrübesi, kişiliği ile bana örnek olan, çalışmamın tamamlanmasında ilgisini, zamanını esirgemeyen, sabırla rehberlik eden, öneri ve eleştirileriyle yönlendiren saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ’e desteği ve alakasından dolayı şükranlarımı sunarım.

Hayatım boyunca hep yanımda olup maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, bana eğitim fırsatı sunan anne ve babama içtenlikle teşekkürlerimi sunuyorum. Bunun yanında araştırmanın geçerliliğinin sağlanabilmesi için öğrencilerin mülakatlarını kodlama ve temalandırma işleminde bana yardımcı olan arkadaşım Nur Betül SONER’e ve değerli fikir ve önerilerini aldığım ismini zikredemediğim tüm arkadaşlarıma

teşekkür ederim. Ayrıca, veri toplama aşamasında gerekli resmi izinleri almada kolaylıklar gösteren Bursa Milli Eğitim Müdürlüğü ve ilgili okul idarecilerine, özellikle araştırmama gönüllü olarak katılarak bana zamanını ayıran, deneyimlerini içtenlikle paylaşan, böylelikle çalışmamın temel verilerini elde etmeme imkân veren tüm öğrencilere gönülden teşekkür ederim.

11 Ağustos 2016

Hatice KALENCİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	3
4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	4
5. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM İBADET ÖĞRETİMİ VE NAMAZ

1. İBADET ÖĞRETİMİ.....	9
2. NAMAZ EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ	11
2.1. Tedricilik.....	12
2.2. Sevgi ve Hoşgörü	14
2.3. Küçük Yaşta Başlama.....	16
2.4. Oyun ile Öğretme	18
2.5. Model olma	20
2.6. Mükâfat ve Cezada Ölçülü Olma	23
2.7. Kolaylaştırma.....	25
2.8. Sosyal Çevre ile Destekleme	27
2.8.1. Aile.....	28
2.8.2. Arkadaş	30
2.8.3. Okul ve öğretmen.....	31
2.8.4. Kitle iletişim araçları.....	32

İKİNCİ BÖLÜM YÖNTEM

1. ARAŞTIRMA MODELİ.....	34
2. ÇALIŞMA GRUBUNUN BELİRLENMESİ.....	37
3. ARAŞTIRMAYA KATILAN ÖĞRENCİLERİN ÖZELLİKLERİ	37
4. VERİ TOPLAMA ARACININ GELİŞTİRİLMESİ	38
5. VERİLERİN TOPLANMASI	39
6. VERİ ANALİZİ	39
7. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	41
7.1. İç Geçerlik (İnandırıcılık)	41

7.2. Dış Geçerlik (Aktarılabirlik).....	43
7.3. İç Güvenirlik (Tutarlılık).....	43
7.4. Dış Güvenirlik (Onaylanabilirlik).....	44
8. ARAŞTIRMACI DURUŞU	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR, YORUM VE TARTIŞMA

1. BULGULAR.....	45
1.1. Öğrencilerin Namazı Öğrenme Deneyimleri	45
1.1.1. Öğrencilerin İlk Namaz Deneyimleri.....	45
1.1.1.1. Öğrencilerin Aile Fertlerini Taklit Etmesi	45
1.1.1.2. Öğrencilerin Teravih Tecrübesi	47
1.1.1.3. Öğrencilerin İlk Defa Namaz Kıldığında Hissettikleri Duygular	47
1.1.1.4. Öğrencilerin Namaza Başlama Yaşı	52
1.1.1.5. Namazın Sürekliliği ve Kesintili Oluşu	53
1.1.1.6. Olumsuz Davranışlara Öğrencilerin Verdikleri Tepkiler.....	55
1.1.2. Namazı Öğrenmeye Olumlu Katkı Sağlayan Deneyimler	56
1.1.2.1. Ailenin Öğrenciyi Daima Namaz Kılmaya Özendirmesi.....	56
1.1.2.2. Ailenin Namaz Kılması ve Öğrenciye Sevdirmesi	58
1.1.2.3. Sosyal Çevrenin Öğrenci Üzerindeki Olumlu Etkisi	59
1.1.2.4. Öğrencinin Çevresinde Namazı Seven ve Örnek Olan Kişilerin Bulunması.....	67
1.1.2.5. Öğrenciye Maddi ve Manevi Pekiştireç Verilmesi	69
1.1.2.6. Öğrencilerin Çevresinde Cemaat İle Namaz Kılınması	71
1.1.2.7. Kutsal Zaman ve Mekanlardan Faydalanma.....	73
1.1.2.8. Öğrencilerin Namazın Önemini Kavraması.....	74
1.1.2.9. Öğrencilerde Sorumluluk Bilincinin Oluşması.....	75
1.1.2.10. Öğrencilere Çizelge Verilmesi.....	76
1.1.3. Namazı Öğrenmeye Olumsuz Etkileri Olan Deneyimler.....	77
1.1.3.1. Ailenin Yanlış Tutum ve Davranışları	77
1.1.3.2. Sosyal Çevre ve Ortamların Öğrenci Üzerinde Olumsuz Etkisi	79
1.1.3.3. Oyunun Olumsuz Etkisi	86
1.1.3.4. Tembellik ve Bıkkınlık	86
1.2. Namazı Öğrenme-Öğretme Yöntemleri.....	86
1.2.1. Aşırı Israrcı Olmayan Etkili ve Kalıcı Hatırlatmalarla Namazın Önemini Benimsetme.....	87
1.2.1.1. Namaz Hakkında Bilgi Verilerek Sevmesi ve Israrcı Olarak Önemini Fark Etmesi Sağlanmalı.....	87
1.2.1.2. Film, Dizi, Konferans ve Hikâyelerden Faydalanılmalı	90
1.2.1.3. Baskı Yapılmamalı.....	91
1.2.1.4. Yumuşak Bir Üslupla Teşvik Edilmeli	94
1.2.1.5. Aşırıya Kaçmamak Üzere Baskı ve Ceza Uygulanmalı.....	95

1.2.1.6. İmanın Öğretilmesinin Faydalı Olacağını Düşünen Öğrenci Görüşü	95
1.2.1.7. Allah'ı Sevdirmeye	96
1.2.2. Öğrencinin Namazı Sevmesini Sağlayacak Davranışlar	96
1.2.2.1. Ödüllerle Teşvik Edilerek Namaz Öğretimi Yapılmalı	97
1.2.2.2. Namazlar Aile Bireyleriyle Beraber Cemaat Halinde Kılınmalı	98
1.2.2.3. Bireysel Farklılıklara Dikkat Edilerek Yaklaşılmalı	100
1.2.2.4. Küçük Yaşta Namaza Başlanmalı	101
1.2.2.5. Özel Namaz Etkinlikleri ve Gezileri Düzenlenmeli	103
1.2.2.6. Kolaylaştırarak ve Tedrici Olarak Alışması Sağlanmalı	104
1.2.2.7. Kendini Sevdirmeye	105
1.2.2.8. Eğlenceli Bir Şekilde Öğretilmeli ve Çocuğun Eğlencesine Engel Olmamalı 105	
1.2.3. Sosyal Çevrenin Çocuk Üzerindeki Etkisi	106
1.2.3.1. Sosyal Çevre Tanzimi	106
1.2.3.2. Çevredekiler Örnek Olmalı	107
1.2.3.3. Çevrenin Olumlu İlgisi	110
2. YORUM VE TARTIŞMA	111
SONUÇ VE ÖNERİLER	117
1. SONUÇ	117
2. ÖNERİLER	120
KAYNAKÇA	121
EKLER	126

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
B.	: Baskı
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
ed.	: Editör
<i>DİA</i>	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İHL	: İmam Hatip Lisesi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ss.	: Sayfa Sayısı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın yapılma nedenini oluşturan problem durumu, amacı, önemi ve sınırlılıkları üzerinde durulmaktadır.

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

İnsanda doğuştan dine yönelme duygusu mevcuttur. Uygun ortam bulunduğu bu yetenek gelişirken aksi durumda körelir. Çocuğun namaz ibadetini öğrenebilmesi için ailenin ve din eğitimcilerinin desteğine ihtiyacı vardır. Namaz öğretimi ilk önce ailede başlamakla birlikte daha sonra okullarda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde veya tercih eden öğrenciler için İmam Hatip Lisesi'nde devam etmektedir.

İHL'lerin sayısı ve bu kurumlarda eğitim gören öğrencilerin sayısı her geçen gün artmaktadır.¹ Bu kurumlardaki öğrencilerden beklenen inançlarının gereklerinden olan ibadetleri öğrendikleri bilgiler doğrultusunda hayatlarına aktarmaları ve ona uygun bir yaşam sürmeleridir. Fakat Ferşadoğlu'nun (2013) yaptığı çalışmada öğrencilerin büyük bir kısmının İslam dininin olmazsa olmazı olan namaz ibadetini yerine getirmediği görülmektedir.²

Bu alanda yapılmış çalışmalar ibadetleri bir bütün olarak incelemekte, ayrıntılara inmeden ibadetlerin kişinin tutum ve davranışlarına etkisini araştırmaktadır. Namaz ibadetini özel olarak geniş bir şekilde ele almadığı için namazı öğrenme dönemlerinde çocuklara nasıl yaklaşılması gerektiği, hangi bilgilerin ne zaman verilmesi gerektiği ve yetişkin davranışlarının çocukların dünyasındaki etkisine dair bilgiler sınırlıdır. Sayın'ın (2003)³ çalışmasında hususi olarak ele aldığı namaz ibadetinin psikolojik boyutu olan

---

¹ 2003-2004 eğitim-öğretim yılı itibarıyla Türkiye'de İHL/ÂİHL okul sayısı 452, öğrenci sayısı 64.534 iken, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında İHL'lerin sayısı orta kısımları ile birlikte toplam 2297'ye, öğrenci sayısı ise toplam 983.002'e yükselmiştir. Bkz. Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi: Mukaddime Kitap*, Dergah Yay., İstanbul 2015, s. 309, 325, 327.

² Saliha Ferşadoğlu, *15-18 Yaş Lise Öğrencisi Kızların Dinî Tutum ve Davranışları (Yalova Örneği)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2013, s. 72.

³ Esmâ Sayın, *Namazın Karakter Gelişimi Üzerine Etkisi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2003. Bu çalışma daha sonra *Namaz ve Karakter Gelişimi* (İstanbul, İnsan Yayınları, 2008) adıyla yayınlanmıştır.

karakter gelişimi üzerinde durmuş, Şentürk (2004)⁴ ise çalışmasında namazın hangi duygu ve düşünceleri uyandırdığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Yapılan araştırmaların eğitim ve öğretim yönü ve çocukların öğrenme sürecinde yaşamış oldukları deneyimleri eksik kalmıştır.

Araştırmanın temel problemi; *11. sınıfta eğitim gören İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin namaz ibadetini davranış haline getirme sürecinde ne tür olumlu ve olumsuz deneyimler yaşadıklarını, bu deneyimlerden hareketle, din eğitimcilerin ve anne babaların esas almaları gereken namaz öğretimi yaklaşım, yöntem ve teknikleri tespit etmektir.*

Bu araştırmada aşağıdaki alt problemlere cevaplar aranmıştır:

- 1) İmam Hatip Lisesi öğrencileri, dinî açıdan namaz ibadetini öğrenme yaşlarına geldikten sonra, namazı öğrenme sürecinde ne tür deneyimler yaşamaktadırlar?
- 2) Çocukların ve gençlerin yaşadıkları hangi tür deneyimler, çocukların ve gençlerin namazı öğrenmelerine olumlu katkılar sağlamaktadır?
- 3) Çocukların ve gençlerin yaşadıkları hangi tür deneyimler, çocukların ve gençlerin namaz algısına olumsuz etkiler yapmaktadır?
- 4) Hangi tür deneyimler, çocukların ve gençlerin namazı bir davranış haline getirme sürecini kolaylaştırmaktadır?
- 5) Çocukların ve gençlerin namaza ilişkin olumsuz tutum ve davranış geliştirmelerinde, başka bir deyişle namaz eğitiminde ne tür yetişkin tutum ve davranışları etkili olmaktadır?
- 6) Namazın sıradan bir alışkanlık yerine bir bilinç haline dönüşmesinde etkili olan yaşantı süreçleri nelerdir?

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmada, özellikle orta çocukluk başlangıcından itibaren namaz eğitimi ve öğretimine muhatap olan ergenlik dönemine ulaşmış gençlerin, kendi hayat

---

⁴ Habil Şentürk, “Namaz İbadetinin Uyandırdığı Duygu ve Düşünceler Üzerine Pilot Bir Araştırma: SDÜ İlahiyat Fakültesi Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (ed). İsmail Hakkı Göksoy, Isparta 2005, s. 37-62.

hikâyelerinden hareketle, namaz öğretiminde eğitici ve öğreticilerin sergiledikleri olumlu ve olumsuz davranış özelliklerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda yapılan araştırmanın amacı, yetişkinler tarafından uygulanan yöntemlerden hangilerinin çocuğun namaz eğitimine olumlu, hangilerinin ise olumsuz etkilerinin olduğunu ortaya koyarak, çocukların ve gençlerin namaz eğitimi ile ilgilenen anne babalar ve eğiticiler için yeni namaz öğretim strateji ve yöntemleri sunmaktır.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Namaz gibi önemli ve faydalı bir ibadetin bireye kazandırılmasının tek yolu iyi bir din eğitimi vermektir. Alışkanlıkları değiştirmenin ilk defa öğretmekten daha zor olması sebebi ile namaz eğitimine küçük yaşlardan itibaren planlı bir şekilde başlanmalıdır. Bu şekilde yapılan eğitim daha başarılı ve kalıcı olacaktır.

Namaz konusunda gerekli bilgi ve duygu çocukluk döneminde kazandırıldığında, kişi dinini daha bilinçli bir şekilde yaşar ve dinî inancını olumsuz etkileyecek şeylerden uzak durur.

Namaz ibadeti ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde konunun teorik olarak ele alındığı görülmüştür. Uygulamaya yönelik çalışmalar ise sayıları az olmakla birlikte nicel yöntemlerle yapılmıştır. Bu çalışma ile, İmam Hatip Lisesi'nde öğrenim gören gençlerin, kendi deneyimlerinden hareketle, namaza yönelmelerini sağlayan veya namazdan uzaklaşmalarına sebep olan yetişkin davranışlarını tespit etmek suretiyle namaz eğitim ve öğretimine yöntem ve yaklaşım açısından önemli bir katkı sağlanması hedeflenmiştir. Bu ise çocuk sahibi olan her Müslüman ailenin veya bu çocukların din eğitimini üstlenen her din eğitimcisinin ihtiyaç duyduğu bir husustur. Bunun yanında, konuyu hem teorik boyutuyla hem de nitel araştırma desenine göre “yapılandırılmış mülakat yöntemi” ile incelemesi, gençlerin kendi hayat hikayelerinden hareketle beş vakit namazı öğrenme deneyimleri üzerine özgün tespitler yapması, mevcut namaz eğitiminin etkililiğini irdeliyor olması ve namaz eğitiminin nasıl olması gerektiği hususunda bazı öneriler sunması bakımından bu çalışma önem arz etmektedir. Bu yönüyle az da olsa bir boşluğu dolduracağı gelecekte yapılacak benzer çalışmalara yol gösterici olacağı tahmin edilmektedir.

4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

1. Araştırma, nitel bir çalışmadır. Bu çalışma, Bursa ilinde Yıldırım ilçesinde yer alan bir İmam Hatip Lisesi'nde 2014-2015 öğretim yılında öğrenim gören 11. sınıf öğrencilerinin görüş ve deneyimleri ile sınırlıdır.

2- Araştırma sürecinde elde edilen veriler, katılımcılarla yapılan yapılandırılmış mülakattaki sorularla ve bu soruları çalışmaya katılan öğrencilerin verdikleri cevaplarla sınırlıdır.

3- Araştırmada ortaya çıkacak sonuçlar, 50 kız ve 50 erkek öğrencinin cevapları ile sınırlıdır.

5. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde; din eğitimi ve din psikolojisi alanında daha önce yapılan, bu çalışmayla doğrudan veya dolaylı olarak ilgisi bulunan çalışmalara değinilecektir. Alan yazın incelendiğinde bu konuyla ilgili bazı çalışmalar yapılmış olsa da bunların büyük bir kısmının daha çok teorik veya sadece nicel yöntemlerle yapılan araştırmalar olduğu görülür. Bunlara kısaca bir göz atmak gerekirse, din psikolojisi ve din eğitimi alanlarında yapılan çalışmalar şeklinde bir tasnifle şu tespitleri yapmak mümkündür.

Din psikolojisi alanında yapılan çalışmalar;

Karacoşkun⁵ (1994) tarafından Samsun, Bafra ve Alaçam İmam Hatip Liselerinde 1992-1993 öğretim yılında 8. (orta 3) ve 11. (lise 3) sınıflara devam eden, random (seçiksiz) yöntem ile seçilen 374 öğrenciye dîni tutum ve davranışlarını ölçmek üzere anket uygulanmıştır.

Araştırmada dinî tutum ve davranışlardaki düşüş ve yükselişleri belirlemek amacıyla “Kişisel Bilgi Anketi” ve Dinî Tutum ve Davranış Envanteri” anketlerinden yararlanılmıştır. İHL öğrencilerinin dinî tutum ve davranışları yüksek olduğunu belirleyerek durum tespiti yapmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin dinî tutum ve davranışlarına etki eden faktörlerin başında sınıf düzeyi, ailenin ekonomik

---

⁵ M. Doğan Karacoşkun, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 1994.

durumu, anne baba tutumları, dinin gereklerini yerine getirme durumları, öğrencilerin dinî basın-yayın organlarına ilgi durumları yer almaktadır.

Apaydın (2001)⁶, “Kişilik Özelliklerinin Dinî Tutum ve Davranışlara Etkisi” isimli doktora tezini 2000-2001 öğretim yılında dört farklı fakültede random örnekleme yöntemi ile belirlediği 315 öğrenciden oluşan gruba uygulamıştır. Araştırmada “Dinî Tutum Envanteri”, “Dışadönüklük-İçedönüklük Kişilik Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi Anketi” kullanılmıştır.

Bireylerin dışadönük-içedönük kişilik özellikleri ile dinî tutum ve davranışları arasındaki doğrudan ya da dolaylı ilişki tespit edilmiştir. Din, davranış, tutum, kişilik kavramlarını incelemiş, kişilik kuramları, kişiliğin gelişmesine etki eden faktörleri, kişilik-benlik-din ilişkisi ve kişilik özellikleri ele alınmıştır. Araştırma sonuçları ve bulguların yer aldığı bölümde ise, deneklerin kişilik özelliklerinin dinî tutum ve davranışlarına etkisi farklı başlıklar altında incelenmiştir.

Sayın (2003)⁷ “Namazın Karakter Gelişimi Üzerine Etkisi” isimli çalışmasında namazın bireyin ahlaki gelişimi üzerindeki etkisi hem teori hem alan araştırması çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırma önce ibadet kavramını psikoloji açısından ele alır ve aha sonra namazın karakter üzerindeki etkisini, karakteri biçimlendirmesini inceler. Veri toplama aracı olarak kullanılan anket, Selçuk Üniversitesi’nde eğitim gören beş fakültenin öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Değerlendirmeler sonucu dindarlık düzeyi ile dinî görevleri yerine getirme, namaz kılma sıklığı ile karakter gelişimi, fakülte dağılımları ile namaz kılma sıklıkları, mezun olunan lise ile namaza başlama zamanı, namaz kılma nedeni ile namaz kılma esnasında hissedilen duygu arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Koç (2004)⁸ araştırmasında Bursa ili sınırları içinde bulunan dört orta öğretim kurumundan Bursa İmam-Hatip Lisesi, Gazi Anadolu Lisesi, Atatürk Lisesi, Özel Rafet Kahraman Lisesi’nin Lise 1. 2. ve 3. sınıflarında öğrenim gören toplam 450 ergene anket uygulamıştır. Ergenlik dönemindeki bireylerin dua ve ibadete yönelik tutum ve

---

⁶ Halil Apaydın, *Kişilik Özelliklerinin Dini Tutum ve Davranışlara Etkisi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun, 2001.

⁷ Esma Sayın, a.g.e.

⁸ Mustafa Koç, “Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Algılarının Ruh Sağlığına Etkileri Üzerine Bir Alan Araştırması”, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004/2, C. III, S. 6, ss. 147-178.

davranış yönelimleri cinsiyet, yaş, öğrenim gördükleri okul değişkenlikleri göz önünde bulundurularak ele alınmıştır.

Ulu (2006)⁹ Erciyes Üniversitesi Merkez Kampüsünde bulunan Fakültelerden seçilen 220 kişilik bir örneklem grubuna anket uygulamıştır. Araştırma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi ve metodu hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde üniversite gençliğinin tanımı ve psikolojik özelliklerinin yanında dinî inanış ve davranışların tanımı da yapılarak araştırmanın teorik boyutu ortaya konulmuştur. İkinci bölümde ise, üniversite gençliğinin dinî tutumları, namaz, oruç, Kur'an okuma gibi ibadetlerin ve Allah, peygamber, ahiret gibi inanç esaslar değerlendirilmiş değişkenler ile ilişkili olarak farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Ferşadoğlu'nun (2013)¹⁰ ergenlik çağındaki genç kızların dinî tutum ve davranışlarının incelendiği çalışması iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk kısım olan teorik bölümde ergenlik dönemi ve bu dönemdeki genç kızların dine olan yaklaşımları, düşünceleri ve şüpheleri incelenmiştir. İkinci kısım olan deneysel bölümde ise Yalova'da bulunan üç ayrı lisede okuyan 15-18 yaş arasındaki 240 kız öğrenci ile kapsamlı anket uygulaması yapılmıştır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan sonuçlar; öğrencilerin okudukları okul ile ibadet durumları arasında bir bağlantının var olduğu, İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin ibadet düzeylerinin diğerlerinden yüksek olduğu, öğrencilerin dinî tutum ve davranışlarının aile, din görevlileri, okul ve cami tarafından etkilendiği, öğrencilerin ailesinin dindarlık düzeyi ile okul seçimi arasında bir ilişki bulunduğu, dindar ailelerin kızlarını İHL'lere göndermeyi tercih ettikleri ve öğrencilerin dinî tutum ve davranışlara sahip olmasındaki etkenlerin okudukları okullara göre farklılık gösterdiği dir.

Din eğitimi alanında yapılan çalışmalara gelince;

Aydar (1999)¹¹ tarafından yapılan bir çalışmada saha araştırması yapılarak Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi'ndeki öğrencilerin namaz kılma oranı, kişinin

⁹ Mustafa Ulu, *Üniversite Gençliğinin Dini İnanış ve Davranışları -Erciyes Üniversitesi Örneği-*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2006.

¹⁰ Saliha Ferşadoğlu, *15-18 Yaş Lise Öğrencisi Kızların Dini Tutum ve Davranışları (Yalova Örneği)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2013

¹¹ Hidayet Aydar, "Bir Din Eğitimi Konusu Olarak 'Namaz' ve Bunun Öğrencilerin Hayatındaki Tezahürleri", *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. 16, 17, 18, 1999, s. 121-148.

namaz kılmasında ailesinin rolü, öğrencilerin namaz kılma konusunda yönlendirilmeleri, namaza teşvik etmede okul durumu, öğretmenlerin tutumu, namazın şahsiyete etkisi tespit edilmiştir. Yapılan ankete 881 kişi katılmıştır. Anket yapıldığı zaman Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Temel Eğitim yasası çıkarılmamıştır. Ortaokul ve lise öğrencilerinin anket sonuçları ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Bayyigit (2003)¹² üniversite gençliğinin inanç, ibadet ve problemleri üzerine boylamsal bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın birinci aşaması 1987-1988 öğretim yılında Selçuk Üniversitesi bünyesinde bulunan sekiz fakültenin son sınıf öğrencileriyle; ikinci aşaması 2000-2001 öğretim yılında yine aynı fakültede öğrenim gören son sınıf öğrencilerine anket uygulanmak suretiyle gerçekleştirilmiştir. Deneklerin inanç esaslarına inanma ve inanmama durumu, namaz, oruç, zekât, kurban, hac ibadetleri hakkındaki görüşleri ve etkileyen faktörler belirlenmiştir.

Şentürk (2004)¹³ çalışmasında, namaz ibadetinin araştırmaya katılan SDÜ İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde hangi duygu ve düşünceleri uyandırdığını anlamaya ve öğrenmeye çalışmıştır. Ankette bulunan dokuz adet açık uçlu soruyu 34 tane son sınıf öğrencisi cevaplandırmıştır. Önce namaza hazırlayıcı ezan ve abdestin uyandırdığı duygu ve düşünceler belirlenmiş daha sonra namaz esnasında ve namaz kılındıktan sonra oluşan duygu ve düşünceler tespit edilmiştir.

Kontbay (2005)¹⁴ araştırmada ortaöğretim öğrencilerinin dinî tutumlarının bazı psiko-sosyal değişkenler açısından tespit edilerek, din eğitimi açısından değerlendirilmiştir. Cinsiyet, yaş, sınıf seviyesi, okul türü, yerleşim yeri, anne babanın öğrenim durumu, inanç düzeyi, anne baba ile iletişim durumu, ailenin ekonomik durumu, geçmişte derinden etkileyen üzücü bir olay yaşayıp yaşamama durumu, sağlık durumu, dinî uygulamaların sıklığı ve dinî yayınların okunma sıklığı değişkenleri araştırılmıştır.

---

¹² Mehmet Bayyigit, "Gençliğin Dinî İnanç, İbadet ve Problemlerine Boylamsal Bir Bakış", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II*, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi-40, İstanbul, 2003, s. 221-241.

¹³ Habil Şentürk, a.g.m., s. 37-62.

¹⁴ Semra Kontbay, *Psiko-Sosyal Değişkenlere Göre Ortaöğretim Öğrencilerinin Dini Tutumları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 2005.

Aşıkkutlu (2010)¹⁵ teorik bir çalışmasında Kur'an, Hz. Peygamber ve âlimlerin ibadet eğitim metotlarını incelemiştir. Giriş bölümünde temel kavramlarla ilgili bilgi verilmiştir. İlk bölümde insanın gelişim evreleri, dinî gelişimden ve bu evrelerde uygulanması gereken metotlar, ikinci bölümde İslam'daki temel ibadetler açıklanarak insanlara bu ibadetleri benimsetme yöntemlerinden bahsedilmiştir. İbadetler, eğitim metotları ve bireyin gelişim dönemleri dikkate alınarak anlama ve kapasiteleri göz önünde bulundurularak ele alınmıştır.

---

¹⁵ Fatih Mehmet Aşıkkutlu, *Kur'an'da İbadet Eğitimi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBADET ÖĞRETİMİ VE NAMAZ

1. İBADET ÖĞRETİMİ

İbadet, mükellefin yaratana karşı saygı göstermesini, boyun eğmesini, kulluk etmesinin göstergesi olan; Allah ve Resulü tarafından yapılması istenen belirli tutum ve davranış şekilleridir. Kısaca ibadet, dinî hayatın uygulamaya dönük ifadesidir.¹⁶ İbadetler insanı Allah'a ulaştırın araç gibidirler. Asıl amaç, Allah'a ulaşmak ve onunla her an beraber olduğunu bilmektir.¹⁷ “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım”¹⁸ ayetinden anlaşıldığı gibi ibadet, insanların yaratılış gayesidir. “De ki: Kulluk ve yalvarmanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin?”¹⁹ ayetinde ve pek çok ayette anlaşıldığı gibi imandan sonra ibadetlerin, insanın Allah katında değerli olması için zaruret olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tarih boyunca insanlar her dönemde bütün varlık alemine hakim olan üstün bir yaratıcının varlığına iman etmiş, ona saygı göstermişlerdir. İbadet çeşitli dinlerde ve dillerde farklı kavramlarla her dönemde ifade edilmiş, değişik biçimlerde anlaşılıp uygulanmıştır.²⁰ İslam dini de ibadete büyük önem vermiştir. İbadet olmadan dinin varlığının sürdürülüp sürdürülemeyeceğinden şüphe edilmiş, bu konu alimler tarafından tartışılmıştır. İmanının gereği olarak her mükellefin ibadetleri yerine getirmesi, Allah'ın hoşnut olacağı işleri yapması istenmiştir.²¹ İbadet ve dinî uygulamalar vasıtasıyla

¹⁶ Ferhat Koca, “İbadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (DİA), C. XIX, İstanbul, 1999, s. 240*; Ebu'l Ala Mevdûdî, *Kur'an'ın Dört Temel Terimi İlah-Rab-Din-İbadet*, (çev. Mahmud Osmanoğlu), 7. b., İstanbul, Özgün Yayıncılık, 2000, s. 89-90.

¹⁷ Ali Bardakoğlu, “İbadet”, *İslami Kavramlar*, Ankara, Sema Yazar Gençlik Vakfı Yay., 1997, s. 344.

¹⁸ Zariyat 51/56.

¹⁹ Furkan 25/77.

²⁰ Mustafa Sinanoğlu, “İbadet” (Etimoloji ve Tanım), *DİA, C. XIX, İstanbul, 1999 s. 233*; Ferhat Koca, “İbadet: İnsani Var Oluşun Anlamı”, *İslam'a Giriş*, İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2008, s. 240.

²¹ Hayati Hökelekli, “İbadet”, *DİA, C. XIX, İstanbul, 1999, s. 248*; Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 7. b., Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2008, s. 234.

inançlı insan, kulluk görevini yerine getirmesiyle arzu ve isteklerinin esaretinden kurtulup üstün bir varlık tarzına, yaşama modeline yükselir. Buna rağmen çağdaş Batı kültüründe inanç sahibi olduğunu söyleyen pekçok kişi ibadetleri yerine getirme konusunda isteksiz davranmakta, dinin teorik yönüyle pratik yönünün geniş ölçüde birbirine bağlı, birbirinin tamamlayıcısı olduğunu göz ardı etmekte, kendince bahaneler ileri sürmektedir.²² Halbuki yapılan araştırmalar da göstermektedir ki ibadetler kişinin topluma katılmasını, vakitlere dikkat ederek disiplinli bir hayata alışmasını, kalp huzurunun sağlanmasını, sağlam bir ruh ve şahsiyet sahibi olmasını sağlar.²³ İbadetin asıl amacı Allah rızası için bir iş yapmaya alışmak, ahlakı güzelleştirmek ve Allah ile beraber olmaktır.²⁴

Bugün içinde yaşadığımız topluma baktığımızda, ibadetlerin nasıl yapılacağını bilen insanların önemli bir kısmının bu bilgileri davranışa dönüştürmedikleri görülür. Bu durum bilginin davranışa dönüştürülme noktasında bir takım aksaklıklar olduğunu göstermektedir. Bu sorunlarla karşılaşmamak için ibadet eğitimine küçük yaşlardan itibaren başlanmalı, özellikle okulöncesi dönemde ibadetler sevdirmek suretiyle çocukta ibadetleri öğrenme ve yerine getirme arzu ve isteği gelişmesine yardımcı olunmalıdır. Bu süreçte, Hz Peygamber (sav)’in çocuklara, küçük yaştan itibaren ibadet öğretiminde gösterdiği hassasiyet, onlarla ilgilenmesi ve onlara karşı yaklaşımı bizlere rehber olmalıdır.

Namaz’ın, ibadetler arasında ayrı bir yeri vardır. Kur’an-ı Kerim’de “İman eden kullarıma söyle: Namazı dosdoğru kılınsınlar...”²⁵ buyurulmuştur. Bu emre binaen namaz, İslam’ın ilk yıllarından itibaren ısrarla üzerinde durulan bir ibadet olmuştur. Olağan dışı durumlarda diğer bazı ibadetlerin terkine izin verilirken, savaş, hastalık, çetin yolculuk koşulları gibi çok zor durumlarda bile namazın tümünden terk edilmesine izin verilmemiş, bunun yerine eda şartları ve biçimi kolaylaştırılmak suretiyle devamlılığı istenmiştir. Bu nedenle namaz eğitimi ve öğretiminin din eğitiminde ayrı bir yeri vardır.

²² Mehmet Bayyigit, “Gençliğin Dinî İnanç, ibadet ve Problemlerine Boylamsal Bir Bakış”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi II*, (ed.) Hayati Hökelekli, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2003, s. 222.

²³ Akif Hayta, “U.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet ve Ruh Sağlığı İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 9, 2000, s. 489.

²⁴ Celal Kırca, *Namaz: İslami Kavramlar*, Ankara, Sema Yazar Gençlik Vakfı Yay., 1997, s. 562.

²⁵ İbrahim 14/31.

2. NAMAZ EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

Dilimize namaz diye çevrilen *salât*, Arapça'da dua, istiğfar, övgü anlamlarına gelir. Namaz, müslümanlara has, belirli zamanlarda belirli şartlar altında, bilinen şekiller ve hareketler çerçevesinde yapılan ibadetlerdir.²⁶ Kur'an-ı Kerim'de namazı ifade etmek üzere *zıkr*²⁷ kelimesinin yanı sıra *tesbih* kelimesinin türevleri de kullanılmıştır.²⁸ *Salat* kelimesi ve türevleri de Kur'an-ı Kerim'de doksan dokuz yerde geçer.²⁹ Namaz, diğer ibadetlere göre daha sık tekrarlanan ve herkesin hangi şartta olursa olsun yapması gereken bir ibadettir. Namaz, kişinin gün içinde farklı aralıklarla beş defa yerine getirmesi sebebiyle insanın Allah ile devamlı bağlılık içinde olmasını sağlar.

İnsanın eğitilebilmesi için nefsindeki özelliklerin anlaşılması zaruridir. İnsanın insan elinde bir oyuncak olmasını engellemek için onu iyi tanımalı ve ihtiyaçlarını bilerek, şahsiyetindeki ilahi unsurları zedelemeyen, yeteneklerinin birini diğerine kurban etmeden geliştirmek gerekir.³⁰

Anne-baba, farz olduğu zaman kolay gelmesi ve zorluk çekmemeleri için çocuklarına sorumluluk çağı öncesinde abdest ve namazı öğretmekle, namaza alıştırmakla emredilmiştir. Buna bağlı olarak onlara namazda okuyacak kadar Kur'an da öğretmeleri gerekir.³¹

Namaz, insanın hayatında dünya-ahiret dengesini kuran bir ibadettir.³² Gün içerisinde kendimizi yaşamımızın hızına kaptırdığımız, yorulduğumuz anda namaz vakti kulluğumuzu hatırlar, Allah'a yöneliriz. Namazları sanki veda namazımızmış gibi, bir

²⁶ İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi: Kütüb-ü Sitte-*, İstanbul, Akçağ Yayınevi, C. 7, s. 319; İbrahim Paçacı, *Namaz: Dini Kavramlar Sözlüğü*, İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009, s. 450.

²⁷ Ankebut 29/45, Cuma 62/9.

²⁸ Rum 30/17.

²⁹ M.Kamil Yaşaroğlu, "Namaz", *DİA*, C. XXXII, İstanbul, 1999, s. 350.

³⁰ Bayraktar Bayraklı, *İslam'da Eğitim: Batı Eğitim Sistemleriyle Mukayeseli-*, İstanbul, Dergah Yay., 1980, s. 104.

³¹ Kabisî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *İslamda Öğretmen ve Öğrenci Meselelerine Dair Geniş Risale*, (çev.) S. Ateş- H.R.Öymen, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966, s. 30.

³² Habil Şentürk,a.g.m., s. 38.

sonraki namaza ömrümüz yetmeyecek gibi düşünerek eda etmeliyiz.³³ Böylece insanlar ile olan ilişkilerimizde, davranışlarımızda Allah'ın razı olmayacağı şeylerden sakınıyoruz.

Zayıf olarak yaratılmış insan,³⁴ namaz ile kötü sıfatlarından sıyrılarak ve olumlu özelliklerini arttırarak insan-ı kamil olma yolunda ilerler ve daha üst seviyede bir manevi hayat yaşar.³⁵ İnsan hayatında bu denli önemli olan “hayasızlıktan ve kötülükten vazgeçiren”³⁶ ibadet olan namazın öğretimi rastgele yapılamaz. Hz. Peygamber insanların durum ve konumlarına göre farklı tebliğ metotları uygulamıştır. Bundan dolayı biz de namaz öğretim yöntemlerini Hz. Peygamber ve Kur'an'ın genel eğitim anlayışı çerçevesinde inceleyeceğiz.

İbadetler öğretilirken farkına varmadan uyguladığımız yanlış yöntem çocuğun ömrü boyunca ibadetlerden uzaklaşmasına, hatta dine karşı tamamen olumsuz bir tavır geliştirmesine sebep olabilir. Bundan dolayı eğitimcilerin ve ailelerin çok dikkatli olması, zamana yayılmış bir eğitimi benimsemeleri gerekmektedir. Namaz eğitiminde takip edilebilecek yöntemleri ve dikkat edilmesi gereken hususları Kur'an ve Sünnet ışığında incelediğimizde, konuyu tedricîlik, sevgi ve hoşgörü, küçük yaşta başlama, oyun ile öğretme, model olma, mükâfat ve cezada ölçülü olma, kolaylaştırma ve sosyal çevre ile destekleme başlıkları altında açıklamak mümkündür.

2.1. Tedricîlik

Namaz öğretiminde ilk dikkat edilmesi gereken hususların başında tedricîlik ilkesi gelmektedir. Hz. Peygamber, eğitim ve öğretim yaparken azdan çoğa, basitten karmaşığa, kolaydan zora, ve görünenden görünmeyene doğru giden bir yol izlemiştir. Hz. Peygamber Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken: “Allah'tan başka ibadete layık bir tanrı olmadığına ve benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şahadet etmeye davet et. Eğer bu iki şahadeti kabul ederlerse Allah'ın gece ve gündüz beş vakit namaz farz kıldığını onlara bildir. Bunu da kabul ederlerse onlara zekatın Allah'ın emirlerinden olduğunu

³³ Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed Gazali, *İhyau 'Ulûmi'd-Dîn*, İstanbul, Tuğra Neşriyat, 1993, C. I, s. 305.

³⁴ Mearic, 70/19-20.

³⁵ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 2008, s. 244; Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, *Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, (çev.) M. Han Kayani ve ark., İstanbul, İnsan Yay., C. IV, s. 421.

³⁶ Ankebut, 29/45.

haber ver.”³⁷ şeklindeki tavsiyesi, Kur’an-ı Kerim’in birden değil de insanların ihtiyaçları doğrultusunda yirmi üç senede indirilmesi, bu ilkenin en güzel örneklerinden biridir.³⁸

Kur’an, emirler ve yasaklar koyarken tedricî bir yol takip etmiş, bu davranış şeklini insanlara da tavsiye etmiştir. Namaz ibadeti bugünkü şekliyle farz kılınmadan önce sabah ve akşam ikişer rekat olarak kılınmakta idi.³⁹ Bu uygulama ile insanların sorumlu oldukları 5 vakit namaza alışmaları daha kolay olmuştur.

Çocukta dindarlık duygusunun uyanışı ve gelişiminde çevrenin etkisi oldukça büyüktür.⁴⁰ Bu nedenle çocuk, namaz kılan kişileri çevresinde gördüğü zaman taklit etmeye başlar. Ebeveyninin yapması gereken, doğru bilgileri sıkmadan çocuğun anlayabileceği cümlelerle vermesidir. Bunu yaparken ona sorular sorma fırsatı verilmelidir.⁴¹ Çünkü insan tabiatında soru sorarak bilgi edinme özelliği vardır. Soru sorulduğunda kişi bilgiyi öğrenmeye açık hale gelir. Kur’an bu metot ile insanı eğitmiş, Hz. Peygamber’de önemli konuları anlatacağı zaman konuşmasına soru sorarak başlamıştır.⁴² Ancak verilecek cevapların sade olup ciddi, kısa ve tereddütlere sebebiyet vermeyecek şekilde, ihtiyaç duyduğu kadar olmasına dikkat edilmelidir. Namaz öğretiminin bir süreç işi olduğu kaidesi unutulmamalı ve üzerinde dikkatle durulmalıdır. Yeni bilgiler daha önce öğretilenlere ilave edilip yavaş yavaş parçalar tamamlanmalıdır.

Çocuğa kazandırılmak istenen namaz ibadeti, yavaş yavaş, ölçülü bir şekilde biktirmeden, aşamalı olarak, sevdirilerek kazandırılmalıdır. Namaz öğretilirken uygun zaman oluşturulmalı, muhatabın psikolojisi, kabiliyeti, yaşı, zihnî gelişimi v.b. durumlarına göre uygulanan yöntem değişmeli ve bunlara uyum sağlayabilecek bazı aşamaları bünyesinde barındırmalıdır. Çünkü insan psikolojisi kolayca meyyaldir, zor

---

³⁷ Buhari, “Zekat”, 1.

³⁸ İsrâ, 17/106.

³⁹ Metin Yiğit, “Bir İbadet Biçimi Olarak Namaz”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 47, S. 1, 2011, s. 28.

⁴⁰ Gündüz, Turgay, “Çocukluk, Gençlik ve Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi”, *Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde Rehberlik* (ed.) Mehmet Emin Ay, s. 92-93.

⁴¹ Mehmet Tütüncü, “Kur’an ve Hadislerde Eğitim Esasları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. II, 1985, s. 240.

⁴² M. Faruk Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen, Öğrenci Münasebetleri*, İstanbul, M.Ü.İ.V.Y. 2. b., s. 37.

olanı istemez ve sevmez. Kolay olana meyleder ve bir şeye yavaş yavaş alıştıktan sonra onu kabul noktasına ulaşır.⁴³

Kişinin ergenlik çağına girip, ruhen ve bedenen gerekli olgunluğa ulaştıktan sonra namaz ibadetinden sorumlu olduğu unutulmamalıdır. Önemli olan küçükken anne, baba, dede, ninesini vb. taklit ederek gerçekleştirdiği hareketlerin şuuruna vararak Allah'ın emri olduğunu düşünerek devamlı kılmasını sağlamaktır.⁴⁴ Bunun için de namazı öğrenme dönemlerinde çocuklar, duygusal gelişimleri ve zeka gelişimleri göz önünde bulundurularak tedrici olarak namaza alıştıırılabilirler. Zaten dinin yaşandığı bir aile çevresinde yetişen çocuk, etrafını tanımaya başladığı günden itibaren namazla tanışır. Kulluğu simgeleyen bu ibadet onun ilgisini çeker. Büyüklerini taklit ederek tıpkı onlar gibi namaz kılmaya çalışır. Dindar çevrede yetişen çocuk, namaz kılmayı yedi yaşına kadar zaten öğrenmiş olur. Bu durumda anne babaya düşen görev, onun bazı eksiklerini tamamlamaktan ibarettir. Bu eksiklikleri tamamlarken yavaş yavaş akşam, ikinci namazı gibi çocuğun gün içinde kılabileceği kısa namazlardan başlamak suretiyle namaz kılması talep istenebilir. Fakat bu sürecin hemen başında çocuktan sürekli olarak beş vakit kılmasını beklemek yerinde olmaz. Bu, Hz. Peygamber ve Kur'an'ın ilkelerine de aykırı bir durumdur. Çünkü talep edilen şeylerin altından kalkabileceği şeyler olması gerekir. Başlangıçta yatsı, teravih namazı gibi yapamayacağı ya da zor gelecek namazları kılmasını aile talep ederse çocuk psikolojik olarak sorumluluklardan kaçmaya çalışacaktır. “Allah, insanı ancak gücünün yettiği ölçüde sorumlu tutar.”⁴⁵ “Allah, dinde size hiç bir güçlük yükledi.”⁴⁶ ayetlerinin bu hususta daima hatırdan tutulması ve istenen verim ve beklenen sonucun hasıl olması için bu hususta son derece hassas olunmalıdır.

2.2. Sevgi ve Hoşgörü

Hz. Peygamberin ve Kur'an'ın eğitime prensipleri incelendiğinde müsamaha, sevgi ve hoşgörü örneklerini görmek mümkündür. İnsanlara sevgi ile yaklaşmak ve

---

⁴³ Cem Zorlu, *Tebliğde Öncelik ve Tedricilik İslam'ın Güncel Sunumu*, 1. b., Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2003, s. 237; Mutlu GÜL, “İbadetlerin Edasında Tedricilik Meselesi ve İlgili Hadislerin Tahlili”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2015, s. 386.

⁴⁴ Halis Ayhan, *İman Esasları Öğretimi*, İFAV, 3. b., İstanbul 1997, s. 167.

⁴⁵ Bakara, 2/286.

⁴⁶ Hacc, 22/78.

hoşgörülü davranmak eğitim öğretimde başarıya ulaşabilmek için temel şartlardan birisidir. Sevgi, İslam'ın temel bir ilkesidir. İslamiyetin çocuklara tanıdığı olduğu müsamaha ifadesi yeri geldiğinde onlardan esirgenmemelidir. Özellikle, zaman zaman büyüklerin bile yapmış oldukları küçük hatalar ve kusurlar, çocuklar tarafından işlendiğinde günah olarak telakki edilmemeli, anlayışla karşılanmalıdır.⁴⁷

Çocuğun yapmış olduğu hataları düzeltirken, ona sert davranmak daima zarar verir. Tüm ibadetlerde olduğu gibi namaz ibadeti de şiddet uygulamadan ve korkutmadan kaçınarak, çocuğun gönlünü alarak ve ona karşı yumuşak davranarak öğretilmesi gerekmektedir. Şiddet ve korku daima istenen neticelerin tersinin meydana gelmesini sağlar ve istenen davranıştan nefret ettirir. Bu yüzden çocukları ve gençleri ibadete teşvik ederken heveslendirmek, teşvik etmek, müsamahalı bir şekilde, sevgiyle yaklaşmak gerekir. Ezilen ve korkutulan bireyde şahsiyet ortadan kalkar.⁴⁸ Halbuki ibadetlerin gayesi kabiliyetlerin gelişmesi, kişilik ve karakterin güçlenmesi yani insan-ı kâmil (olgun insan) mertebesine ulaşmaktır. Yerine getirilen her ibadet, ferdi eğilimlerin aşılıp geride bırakılmasına sebep olur. Bu durum devamlılık içerisinde ve tüm azalarımızla, tam bir yoğunlaşma ile yapılan ibadetler için geçerlidir. Belirtilen şartlara uygun olarak yerine getirilen ibadet insan tabiatındaki iyi yönlerinin gelişip olgunlaşmasına kötü yönlerinin ıslah edilmesine sebep olur.⁴⁹ Namaz, hakkı verilerek yerine getirildiğinde ancak kişiyi kötü ve iğrenç şeylerden vazgeçirir.⁵⁰

Çocuğa olan sevginin ve verilen değerlerin bir ifadesi onu dikkatle dinlemektir. Çocuklar çoğu şeyi ifade ederler ama büyükler duymazdan gelirler. Bilinmelidir ki çocuğu itaate yönelten en etkili şey sevgi, saygı ve beraberlik duygusudur.⁵¹

Dolayısıyla ibadet öğretiminde çocuğa müsamaha ve anlayışla davranılmalıdır. Çocuğa müsamahalı davranmakla onun şımarmasına izin vermek aynı şey değildir. Mesela namaz kılarken uygun olmayan bir davranışta bulunan çocuk sert bir şekilde eleştirilmemeli, bunun yerine çocuğun anlayabileceği bir dille gerekçeleri izah edilmelidir. Aşırı ve gereksiz hoşgöründen doğan şımarıklık çocuk için zararlıdır. Çünkü çocuk, aşırı hoşgörülü ve şımarmasına imkan verilen bir ortamda yetişecek olursa,

⁴⁷ Halis Ahan, *Eğitime Giriş ve Eğitimin İslamiyete Getirdiği Değerler*, İstanbul, Damla Yayınevi, 1982, s. 242.

⁴⁸ İbn Haldun, *Mukaddime*, (Haz. Süleyman Uludağ), İstanbul, Dergah Yay., 2009, C. II, s. 998-991.

⁴⁹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 242.

⁵⁰ Ankebut, 29/45.

⁵¹ Faruk Bayraktar, "Ailenin Eğitim Görevi", *Din Eğitimi Araştırma Dergisi*, S. 2, İstanbul, 1995, s. 120.

kendine olan güvenini yitirebileceği gibi her istediğini zahmetsizce elde ettiği için başka insanları, arzularının tatmini için bir araç olarak görmeye başlayacaktır. Bu durum da hem başkalarına hem kendisine olan saygısını kaybetmesine yol açacaktır.⁵²

Peygamberimiz (s.a.v), düşmanlarına dahi sevgiyle muamele etmiştir. Bu sayede birçok insan İslam'a girmiştir. Bizde zaten müslüman olan fakat çeşitli sebeplerle ibadetlerde aksaklıklar olan çocuklara sevgiyle yaklaşmalı, yapılan yanlışlıkları hoşgörüyü affetmeli ve ibadetleri sevmesini sağlamalıyız. Ancak namaz öğretiminde disiplin ve sevgi dengeli olmalıdır. Böylece çocuğun yaratılışına uygun bir öğretim metodu izlemiş oluruz.

2.3. Küçük Yaşta Başlama

İslam eğitimcileri çocuk eğitimi üzerinde durmuş ve bu eğitimin mümkün olduğu kadar erken yaşlarda hatta anne karnında başlamasının gerekliliği üzerinde durmuş ve ihmal edilmemesi hususuna dikkat çekmişlerdir. Ayrıca anne ve babanın yaptığı iyi-kötü davranışların çocuğa yansıdığını, bu sebeple eğitimin evlenilecek eşin seçimiyle başladığını savunanlar da bulunmaktadır.⁵³

Çocuk saf ve temiz olarak doğmuştur. İnsanda var olan bu özellikler, uygun toplum ve çevre bulduğunda ortaya çıkar. Fakat, insanın hayatına yön veren duygularının gelişmesinde dışarıdan gelen uyaranlarla birlikte ilgi ve eğilimlerin de asla azımsayamayacağımız bir rolü vardır. Böylece öne çıkan duygular uygun ortam bulduğunda zamanla gelişme içerisine girecek ve kendisini hissettirecektir.⁵⁴ O halde insana has özelliklerin kazandırılması için, doğum öncesinden itibaren önce çocuklar, sonra gençler için uygun eğitim ortamı oluşturmak toplumun gelişmesini ve düzelmesini sağlar.⁵⁵

Çocuk psikolojisi ile ilgili kaynaklarda ilk yıllarda verilen eğitimin sonraki hayatında çocuğu büyük ölçüde etkilediğinden bahsedilir.⁵⁶ İnsanın şahsiyeti çocukluğun ilk yıllarında oluşur. Bu durum dikkate alınarak çocuğun karakter gelişimini

⁵² Mehmet Emin Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, İstanbul, Timaş Yay., 29. b., 2012, s. 159.

⁵³ Ali Kafkasyalı, "Çocuk Eğitimi", *EKEV Akademi Dergisi*, 1997, C. 1, S. 1, s. 174.

⁵⁴ Fatih Menderes Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, İstanbul, Beyan Yay, 2005, s. 67.

⁵⁵ Mahmut Çamdibi, *Din Eğitiminde İnsan ve Hayat*, İstanbul, Çamlıca Yay., 2003, 1. b., s. 14.

⁵⁶ Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, s. 20.

etkileyecek olan bu yaşlarda çocuğun ruhi ve bedeni gelişimine, çevre ilişkilerine, davranışlarına çok dikkat edilmelidir. Onun muhatap olduğu her söz, her davranış ve her görüntüyü kaydettiği unutulmamalı, önce ebeveyni sonra çevresinde muhatap olduğu herkes hal ve hareketlerine özen gösterilmelidir. Çocuk haberdar olmadığı kin, gazap, inatlık, acelecilik, hafiflik, hayalperestlik, hiddet, hırs gibi insan için meziyet kabul edilmeyen kötü davranışlarla tanıştırılmamalıdır.⁵⁷ Bu kötü vasıflar yerine merhamet, sevgi, saygı, hoşgörü, sabır gibi insani erdemler ile muhatap olmalıdır.

Küçük yaşlardan itibaren hayatını insani erdemlere göre tanzim eden çocuk için fitrata uygun olan ibadetlere yönelmesi de zor olmayacaktır. İbadetlerin sentezini oluşturan günde beş defa yerine getirdiğimiz namaz çocuğa öğretilirken eğitiminin temelleri olan psikoloji ve pedagoji kurallarının bilinmesi gerekmektedir. Çünkü çocuğu tanımak onun ruh ve beden gelişimini doğru olarak tespit etmek, eğitim-öğretim yapabilmenin ilk şartıdır.⁵⁸ Eğer bu esaslar gözetilerek kişinin namazı ve bu ibadetin kazandırdığı duyguları, davranışlarının bir parçası kılması sağlanırsa bu tutumlarını zamanla unutmasının çok zor olacağı ve dolayısıyla dinin yerine getirilmesini arzu ettiği ibadetten kopmasının mümkün olmayacağı aşıkardır.⁵⁹

Mesela küçük yaşta camiye gitmeyen veya götürülmeyen çocukların ileri yaşlarda çekindikleri için camiye gitmek istemedikleri görülmüştür. Oysa caminin İslam eğitim ve öğretiminde önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamber ve İslam büyükleri tarafından sürekli teşvik edilmiştir. Hatta şehirler cami etrafına kurulmuştur. Böylece toplu halde ibadet eden her yaş ve konumdaki insanlar arasında bir yakınlaşma ve kaynaşmanın oluşması ve inananların birbirlerinden davranış öğrenmeleri hedeflenmiştir. Ayrıca bu hal, çocukların ibadetlere devamlılık duygularını besler ve dinî bir coşkuya dönüşmesine imkân verir.⁶⁰

---

⁵⁷ Ali Kafkasyalı, a.g.m.,s. 179.

⁵⁸ Halis Ayhan, *Eğitime Giriş ve İslamiyetin Eğitime Getirdiği Değerler*, s. 193.

⁵⁹ Şakir Gözütok, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi (Hz. Peygamber Döneminde Eğitim Öğretim)*, 1. b., Ankara, Fecr Yay., 2002, s. 202.

⁶⁰ Bayraktar, a.g.m, s. 141.

2.4. Oyun ile Öğretme

Oyun, belli bir amaca yönelik çocuğun isteyerek ve hoşlanarak katıldığı, hayatı zevkli kılan, psikomotor, zihinsel (bilişsel), duyuşsal ve sosyal gelişimine katkı sağlayan eğitim aracı ve etkili öğrenme sürecidir.⁶¹ Eğitsel oyunlar, öğretilen bilgilerin pekiştirilmesini ve rahat bir ortamda tekrar edilmesini sağlayan etkinliklerdir.⁶²

Oyun aileler ve eğitimciler tarafından gayesiz, zaman öldürücü hareketler olarak görülüp çocuklar oyun oynamaktan mahrum bırakılmamalıdır. Bilhassa onları oyuna teşvik etmeliyiz. Çünkü çocuklar oyun oynayarak kolay, zevkli ve kalıcı öğrenmeyi yakalayabilirler. Oynayan çocukların belirli kurallara uymaları, oyun esnasında gösterdikleri davranışlar çocuğun istikbalde ne şekilde, nasıl değerlendirilmesi gerektiği hususunda bizlere ilham verebilir.⁶³ Oyun çocuğun hem bedenini hem ruhunu hem de kişiliğini geliştirir. Eğer çocuğa oyun ve eğlence fırsatı verilmezse çocuğun birçok yeteneği, birçok ruhi hasletleri elinden alınmış olur ve gelişimi tamamlanamamış olur. Oyunların hayatın küçültülmüş bir hali olduğu unutulmamalı ve akranları ile grup halinde oynayabilmeleri için uygun ortamlar hazırlanmalıdır.⁶⁴ Grup içinde oyun oynayarak büyüyen çocuk, hayatın zorluklarına hazır olacaktır.

Ayrıca oyun ihtiyacı sadece ilk çocukluk (0-6 yaş arası) dönemi için değil, içerik ve şekil değişirse de bütün ömür boyunca devam eden bir ilgi alanı ve ihtiyaçtır.⁶⁵ Yetişkinlerden telefonda veya bilgisayarda oyun oynayanların sayısının her geçen gün artması bunun göstergesidir. Büyükler de zaman zaman çocukların oyunlarına katılmalı, onlarla oynamalıdır. Anne-baba gerektiğinde kardeşi olmayan çocuklara oyun arkadaşlığı yapmalıdır. Özellikle ailede boş zamanları oyun ile değerlendirmek anne, baba ve çocuğun birbirlerini daha iyi anlamalarına, beraber zaman geçirmelerine ve aralarındaki sevgi bağının güçlenip artmasına fırsat verir.⁶⁶

⁶¹ Gökmen Özen ve diğerleri, *Eğitsel Oyunlar Dersi Öğretim Programı 12. Sınıf*, Ankara, MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, 2012, s. 2.

⁶² Mehmet Zeki Aydın, *Etkili Din Öğretimi -Din Öğretim Yöntemleri-*, Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, İstanbul, 2010, s. 283.

⁶³ Ahmet Karadut, “Çocuk Terbiyesinde Oyunun Önemi ve Yeri”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.*, 1983 C. XIX, S. 4, s. 55.

⁶⁴ Kafkasyalı, a.g.m. s. 179

⁶⁵ Kemal Aslan, “Öğretimde Eğitsel Oyunlar”, *II. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Tebliğleri (13 Mayıs 2012 - İstanbul)*, İstanbul, 2013, s. 79.

⁶⁶ Faruk Bayraktar, “Ailenin Eğitim Görevi”, *Din Eğitimi Araştırma Dergisi*, S. 2, İstanbul, 1995, s. 122.

Çocuk dinî faaliyetlerle, bir nevi oyun anlayışı içinde tanıştırılmalıdır. Modern eğitim, öğrenmede oyunun rolü üzerinde çok durmaktadır. Şüphesiz her olayı oyuna dönüştüren çocukta namaza karşı da ilk ilgi, oyun şeklinde ortaya çıkmaktadır. Namaz esnasında sırta atlama veya secdede yanına yatma gibi haller, çocukta bir ilgi alanı oluştuğunun göstergeleri olarak kabul edilebilir.⁶⁷ Yapmamız gereken ortaya çıkan bu ilginin kaybolmamasını sağlamak ve teşvik etmektir. Zaten Peygamberimiz (s.a.v.)'de böyle yapmış, namaz esnasında sırtına, hatta başına binen çocuklara hoşgörü ile yaklaşmış, onların keyfini kaçırmamak için secdeyi uzatmış, namazda kendisi ile oynamalarına izin vermiştir.⁶⁸

Çocuk oyunları yazılırken, bu oyunların içine dinî ve ahlaki motifler serpiştirilmelidir. Böylece oyun oynarken çocuk dinî ve ahlaki konularla karşılaşacaktır.⁶⁹ Bunun yanında oyun, öğrenmeyi de olumlu yönde etkiler. Örneğin, namazın şartları ve rükünleri çocuk oyunları, hep birlikte söylenen şarkılarla verildiğinde çocukların hem namazı kolaylıkla öğrenmeleri hem de bu öğrenmenin daha kalıcı olması sağlanmış olur. Bu vesileyle çocuk bu tür dinî konularla kendisini eğlendiren ve mutlu eden bir yaşantı içerisinde tanışacak, daha yakından ve içtenlikle ilgilenmeye başlayacaktır.

Namaz ibadeti irade, kas ve iskelet sistemleri, denge vb. pek çok organ ve kabiliyeti koordinasyon içinde birleştirmeyi gerektiren hareketlere (kıyam, rükû, secde, teşehhüd) sahiptir. Kimi çocuklar zihinsel olarak namaz kılımayı bilse (bilişsel öğrenme) ve istese (duyuşsal özellik) bile, hareketleri yöneten iradenin zayıflığından ötürü davranışları yapamayacağını (psiko-motor beceri) düşünerek, zor olduğu gerekçesi ile namaz kılmayabilir.⁷⁰ Bu durumu engellemek için psiko-motor becerileri geliştirecek ve heves etmeyi sağlayacak aşağıdaki oyunlardan yararlanılabilir.

Balon Toplama: Namazın şartları ve rükünleri hakkında bilgi verilir. Çocuklar iki gruba ayrılır. İki sepet veya iki tane karton kutu ve çokça balon getirilir. Balonlar şişirilir. Balonların üzerine namazın hazırlık ve kılınış şartları yazılır ve balonlar farklı

⁶⁷ Eyüp Şimşek, *Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi*, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV (2004)*, S. 1, s. 216.

⁶⁸ Buhari, "Salat", 106.

⁶⁹ Abbas Çelik, "Çocuk, Oyun ve Din Eğitimi", *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 9, 2004, s. 195.

⁷⁰ Aslan, a.g.m., s. 83.

yerlere dağıtılır. İki grup için de ikişer kişi seçilir. Bir kişi şişirilmiş balonları sepete atmaya çalışır, diğeri de sepeti sağa sola oynatarak yardımcı olur. İki grup da müzik eşliğinde oyuna başlar. Müzik bitince hangi grup ne kadar balon toplamış ise o grup birinci bölümün kazananı olur. Oyunun ikinci aşamasında gruplar toplamış oldukları balonlar üzerindeki namazın şartlarını açıklamaya çalışırlar, hangisi daha çok kavram açıklayabilirse o grup ikinci bölümün kazananı olur.⁷¹

Benim Adım Namaz: Namazın kılınışı ile ilgili bilgi verilir. Namazın kılınışı filmi veya slayt gösterisi izletilir. İmam olan kişi niyet, başlangıç tekbiri, intikal tekbirleri ve selamı verir. Diğeri görevler kimi fatiha okumak, kimi zammı sure okumak, kimi rüku tesbihatını yapmak, kimi tahiyat, kimi salli-barik okumak gibi oynayanlar arasında paylaşılır. Yerlerinin karışık olmasına dikkat edilmelidir. Görev paylaşımı yapıldıktan sonra, öğretici kenara çekilir ve oyun başlar. İmam olan kişi sesli biçimde tekbir alır. Sonra görev sırası gelen kişi görevini yapar. Bu işlem, görevleri farklı namazlarda değiştirilerek ve seri bir biçimde şaşırmadan gerçekleşene kadar devam eder.⁷²

Oyunun çocuğa zevk ve eğlence veren yönünün yanında yeteneklerin ortaya çıkarıp geliştiren bir yönü de vardır. Öğrenme gerçekleşirken ne kadar çok duyu organı kullanılırsa öğretim o oranda etkili ve kolay olacaktır. Oyunun sadece çocuklara özgü olmadığı, yetişkinlerin telefon ve bilgisayar oyunlarını zevkle oynamalarından anlaşılmaktadır. Mevcut olan bu ihtiyaç ve istek olumluya dönüştürülüp yetişkinler ve çocukların ortak paydası haline getirilmeli, ibadet öğretiminde kullanılmalıdır.

2.5. Model olma

İnsanın öğrenmesi, doğduğu andan itibaren çevresinde gördüğü modelleri, belirli bir düzen içerisinde gözlemlemesi, benimsemesi, taklit etmesi, onunla özdeşleşmesi ve kendine mal edip davranış haline getirmesi gibi birbirini takip eden bir süreçte gerçekleşir.⁷³

⁷¹ Tuğba Güler Bozkaya, “Yaz Kur'an Kurslarında, Camilerde Kullanılabilecek Oyun Yönteminin Önemi ve Uygulanış Şekilleri”, *Yecder II. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Tebliğleri (13 Mayıs 2012 - İstanbul) Cami Merkezli Hayat*, İstanbul 2013 s. 57.

⁷² Aslan, a.g.m, s. 94.

⁷³ Cemil Oruç, *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*, 1. b., İstanbul , Dem Yay., 2011, s. 169.

Yaratılış amacına uygun olabilmek ve hayatı doğru inşa edebilmek için, doğru bilgiyi temsil eden doğru modele ihtiyaç vardır. Kişi, örnek aldığı modeliyle anlam ve değer kazanır, örnek aldığı modeline göre şekillenir. Model, kişiliğin, inancın, hayat tarzının uygulamadaki en güçlü referansıdır. Böyle olduğu içindir ki, bir insanı tanımak ve değerlendirmek için model aldığı, zaman geçirdiği kişiyi bilmek yeterli olabilmektedir⁷⁴

Çocukluk döneminde dinî değerler, doğrudan veya dolaylı, bilinçli veya farkında olmayarak anne babalar, öğretmenler ve diğer yetişkinlerden öğrenilir. Özellikle okul öncesi dönemde anne babalar çocukları için doğal özdeşim modelleridir. Bu dönemde dinî uygulamaları yerine getirmeleri durumunda, çok tabii bir şekilde çocuklarına dini öğrenme imkanları sunmuş olurlar. Bilinen bir husustur ki çocuk dindarlığı, anne baba dindarlığının ve anne babanın örnek alınmasının ortak bir sonucudur. Nitekim fitrat üzere doğan çocuğun dinî kişiliğinin şekillenmesinde anne baba ve diğer yetişkinlerin etkisini dile getiren hadis-i şerif de bu gerçeğe işaret etmektedir. Onun için çocukların iyi bir din eğitimi alabilmeleri için öncelikle yetişkinlerin yeterli düzeyde bir din eğitimi formasyonundan geçmeleri son derece önem arz etmektedir.⁷⁵

Küçük yaşlarda çocuk aile üyeleri ile özdeşleşirken ilerleyen yaşlarda ailenin yerini arkadaş, öğretmen ve diğer yetişkinler almaktadır. Özdeşleşmede sevgi önemli bir etkidir. Çocuk ile bu şekilde iletişim kurulduğunda davranışların örnek alınması kolaylaşacaktır.⁷⁶

Eğitimde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, sezdirmeden ve fark ettirmeden eğitmektir. Bundan dolayı model yoluyla öğrenme eğitimin en etkili ve başarılı yöntemidir. Öğrenilen ya da kitaplarda yazılan bilgi eğer bir insanda davranış haline gelmediyse bir önemi olmaz. Davranış haline gelen dinî bilgi, ibadetler toplumun her kesimindeki insanlar tarafından benimsenip ahlak haline getirilmelidir. İslam hayattan ayrı, belirli zamanlarda yerine getirilen görev olarak algılanmamalıdır. Kişinin davranış kalıpları, duygu ve düşünceleri ahlaki değerler ve İslami özellikler

⁷⁴ Celaleddin Vatandaş, “İnsanlığın Model İhtiyacı ve Hz. Peygamber'in Örneği Üzerine”, *Cahiliye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed: Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara 2007, s. 290.

⁷⁵ M. Akif Kılavuz, “Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2 (2002), s. 67-68.

⁷⁶ M. Akif Kılavuz, “Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi (Lise Öğrencileri Arasında Bir Araştırma)”, (ed.) Hayati Hökelekli, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, 2. b., İstanbul, Dem Yay., 2006, s. 266, 284.

barındırmalıdır. Böylece İslam kitaplarda yazan bilgi olmaktan çıkıp hayat tarzı haline gelir ve dinî eğitim kolaylaşır. Yetişmekte olan nesil ekstra bir çaba harcamadan dinî gereklilikleri öğrenir.⁷⁷

Eğitimci inandıklarını, bildiklerini ve söylediklerini önce kendisi davranış olarak göstermelidir. İnsanlar öğrendiklerini davranış haline getirmeleri için bunların yapılabildiğini ve yaşanabildiğini görmeleri gerekir.⁷⁸ Hz. Peygamber de hayatı boyunca Kur'an'ı yaşamış, bize örnek olmuştur. Anne babanın da dinî prensipleri yaşayarak örnek olmasını emretmiştir.⁷⁹ Çocukların öğütlere değil iyi örneklerle ihtiyacı vardır. Çocuk dünyaya geldiğinde dinî vecibeleri yerine getiren, Allah'a kullukta gayret eden aile fertlerinden oluşan bir atmosferde gözlerini açarsa anne-babası namaz kılarken onları gözlemleyecek, taklit edecek, onlarla namaz kılacak, namazla ilgili sorular soracak, abdest alacak, tesbih çekecektir. Geriye sadece namazın mahiyetinin kavratılması ve taklit ile başlayan ibadetin şuurlu bir hale gelmesini sağlamak kalacaktır. Fakat ailenin dinî sorumluluklarını yerine getirmeyip bunları çocuğundan beklemesi bir anlam ifade etmez. Mesela küçük yaşlarda namazın ne demek olduğunu bilmeyen bir kişinin büyüdüğünde de namaza yönelmesi daha zor olur.

Bilimsel ve teknik alanda ilerlemenin kaydedildiği bu çağda, bilgiyi elde etmek çok kolaydır. Herkesin ellerindeki telefonlardan internet aracılığı ile bilgiye çok rahat bir şekilde ulaşması sebebiyle insanlar bilgi öğrenme ihtiyacı hissetmez. Ancak insanların örnek alacağı kendilerine model olacak kişilere duyduğu ihtiyaç daima eksikliğini hissettirmektedir. Namaz öğretiminde örnek olarak çocuğu ilk etkileyecek olan kişiler aile bireyleridir. Çocuk kendine din adına ne verilirse almaya ve itirazsız kabul etmeye hazırdır. Bu dini yaşama biçimini aileden alamazsa ancak sosyal çevrede ve okulda tanıma şansına sahip olabilecektir.⁸⁰ Çevresinde bilen ve uygulayan kişiler olursa dinî emirlerin yaşanabilirliğini görecektir. Böyle kişiler mevcut değilse dinin sadece Kur'an'da olduğunu hayata geçirilemeyecek bir şey olduğunu düşünebilir. Bu sebeple modellerin bütünüyle Allah'a bağlanan, Allah korkusu taşıyan, Allah'ın

⁷⁷ İbrahim Kutlay, "Din Öğretiminde Hz. Peygamber'in Örnekliliği", *Etkili Din Öğretimi*, Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, İstanbul, 2010, s. 340.

⁷⁸ Abbas Çelik, *Din Eğitimimize Tarihsel Yaklaşım*, Ekev Yay., Erzurum 2001, s. 30.

⁷⁹ Bkz. Bakara 2/44; Taha 20/132; Saff 61/2-3; Hud 11/88.

⁸⁰ Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 8. b., 2009, s. 55.

emirlerini yerine getiren ve yasaklarından kaçınan kişiler olması gerekir. Böyle kişiler, çocukları etkiler ve davranışlarında silinmez izler bırakır.⁸¹

2.6. Mükâfat ve Cezada Ölçülü Olma

Mükâfat, çocuğun veya öğrencinin iyi ve takdir edilen davranışlarının sonucunda devamının sağlanması için karşılığında verilen armağandır.⁸² Manevi mükâfat” ve “maddi mükâfat” olarak iki türü vardır. Manevi mükâfatta kişiye herhangi maddi bir şey verilmeyip sevgi ve ilgi göstererek, onu överek, tebrik ve takdir edip onurunu okşayarak veya arzu ve isteklerini yerine getirerek gerçekleştirilir. Maddi mükâfat ise, çocuk veya öğrencinin maddi değeri olan bir armağan ile ödüllendirilmesidir.⁸³

Ceza ise, alışkanlık haline gelmesinden korkulan uygunsuz bir hareketi engellemek, ıslah etmek, tekrarına mani olmak veya istenen davranışı gerçekleşmesi için çocuğa uygulanan onun hoşlanmayacağı, sıkıntı verici yaptırım olarak tanımlanabilir.⁸⁴

Gerçek manada bir eğitimin olabilmesi için sergilenen davranışın mükâfat veya ceza ile karşılık göreceği çocuğa hissettirilmelidir. İbadetlere alışma döneminde de bu önemli hususa dikkat edilmelidir. İlla ceza yöntemine başvurmak gerekiyorsa “sevgi ve ilgi göstermemek”, “tenkit ve uyarı” cezaları gibi yöntemlere başvurulabilir. Dayak gibi fiziki cezalar, çocuğun ergenlik öncesi ve ergenlik yıllarında ibadetleri terk etmesine sebep olabilir.⁸⁵

Ay, Kur’an-ı Kerim’de cezalandırmadan bahseden ayetlerin sayısının 72, mükâfatlandırmadan bahseden ayet sayısının ise 160 olduğunu, bu durumun İslam’da cezalandırmaktan ziyade mükâfatlandırmanın önemli olduğunu gösterdiğini belirtmiştir.⁸⁶ Her ne kadar, Kur’an’ın içerik itibarıyla inzar ağırlıklı olduğunu iddia

⁸¹ Muhammed Kutub, “Eğitimde Dinin Rolü”, Nakib el-Attas, *İslami Eğitim -Araçlar ve Amaçlar-* içinde, İstanbul, Endülüs Yay., 1991, s. 83.

⁸² Mehmet Emin Ay, *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza*, 3. b., İstanbul, Düşünce Kitabevi Yay., 2005, s. 17.

⁸³ Ay, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat ve Ceza*, s. 18-19.

⁸⁴ Faruk Bayraktar, a.g.e, s. 253.

⁸⁵ Mehmet Emin Ay, “Ailede Verilecek Din Eğitiminde Genel Prensipler” , *İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II)*, 2. b., İstanbul, Ensar Neşriyet, 2005, s. 371.

⁸⁶ Ay, *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza*, s. 51.

edenler olsa da⁸⁷, inzarın bir eğitim yöntemi olarak inzarın, muhatabın özellikleriyle de ilişkili olarak, daha çok yetişkin eğitiminin başlangıç düzeyinde başvurulabilecek bir yöntem olduğu, eğitimde aslolanın inzar-tebşir dengesinin kurulduğu, inzarın fizikî cezalardan ziyade daha soyut ve manevi boyutta işlev gördüğü bir yaklaşım olduğu ifade edilmiştir.⁸⁸ Mekkî surelerin özelliklerinden bir tanesinin de muhatabın inkâr ettiği hususların ele alınması ve onların kötülüklerden uzaklaştırılma gayesi olduğu göz önüne alındığında⁸⁹ Mekkî surelerde sert bir üslup kullanılmasının sebebinin İslam'ın temellerinin bu dönemde atılmasına, muhatabının müşrikler olmasına ve sağlam bir zemine oturtulmak istenmesine bağlayabiliriz.

Namaz ibadeti, günün belirli vakitlerinde yerine getirilmesinden dolayı kişide disiplin anlayışının oluşmasına yardımcı olur. Allah ile ilişkisini düzenler ve kişinin huzurlu bir şekilde yaşamını devam etmesini sağlar.⁹⁰ Müslümanlar için önemli olan bu ibadetin çocuğa öğretiminde Hz. Peygamber'in hadis ve uygulamaları esas alınmalıdır. Namaz öğretiminde önem arz eden “Çocuklarınız yedi yaşına ulaştıklarında namazı öğretiniz. On yaşına geldikleri halde kılmamakta ısrar ederlerse dövünüz ve bu yaştan itibaren yataklarını ayırınız.”⁹¹ hadisi, sened ve metin açısından incelendiğinde çocuğun namazı kılmasını sağlamak için belirli şartlarla dövülebileceğini söyleyenler ve bu görüşü reddedenler olarak iki farklı şekilde değerlendirildiği görülmüştür.⁹²

Ertürk, namaz kılmadığı için bir çocuğun dövülmesi gibi bir olaya Hz. Peygamber döneminde rastlanmamış olması ve rivayet edilen hadiste “dövme“ anlamını ihsas ettirecek ön şartın metinde mevcut olmaması sebebi ile hadisi “namazı onlara mükellef kılın/ namaz konusunda onları sıkıştırın” anlamında yorumlamıştır.⁹³ Dayhan ise, gerek hadis kritiği açısından gerekse çocuk eğitiminde belli ölçüler içerisinde

⁸⁷ Bkz. Turgay Gündüz, *Kur'an'da Korku Motifi*, İstanbul, Düşünce Kitabevi Yay., 2004, s. 40, 43.

⁸⁸ Gündüz, a.g.e. s. 162, 22.

⁸⁹ Atilla Yargıcı, Mekkî ve Medenî Surelerin Ana Mesajlarının Değerlendirilmesi, *İslami Araştırmalar*, 2004, C. XVII, S. 4, s. 283

⁹⁰ Mehmet Emin Ay, “Kur'an-ı Kerim'de Disiplin, Mükâfat ve Ceza Kavramları”, *Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 4, 1992, s. 250.

⁹¹ Tirmizi, “Mevâkit”, 187.

⁹² Ayrıntılı bilgi için Bak. Ay, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat ve Ceza*, s. 53-64.

⁹³ Mustafa Ertürk, “Çocuğun Dini Eğitiminde Kullanılan Bir Hadis ve Tahlili”, *Marife*, 2002, S.2, s. 72.

“darb”ı nihai bir çare olarak başvurulabilecek bir uygulama şeklinde değerlendirerek Ertürk’ün hadise yaklaşımını eleştirmiştir.⁹⁴

Genellikle, çocuk eğitimiyle ilgili yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmayan, çocuğu tanımayan, onu anlamak, sevmek için çaba harcamayan anne, baba ve eğitimciler, cezaya çok sık başvurumaktadırlar. Sürekli cezalara maruz kalınan durumlarda korku sebebi ile yalan söyleme, yapmadığı davranışı yaptığını söyleme ya da yaptığını gizleme ihtiyacı hissedilir.⁹⁵ Namaz hadisi üzerinde düşündüğümüzde çocuklara yedi yaşından on yaşına kadar namazı öğretmeleri için zaman verildiğini görüyoruz. Eğer ebeveyn üç sene boyunca beş vakit namazı sabırla tavsiye ederse ceza ve korkutmaya gerek kalmadan namazın önemi çocuk tarafından anlaşılacaktır.

Çocuk eğitimiyle uğraşanların Hz Peygamber’in hayatı boyunca çevresinde bulunan hiç kimseye değil şiddet onları kırıncı bir söz dahi söylemediği unutmamaları gereken en önemli prensip olmalıdır. Bu konuda yapılması gereken cezaya başvurmadan mükâfatlarla kazandırılması istenen davranışı yapmasını sağlamaktır. Bu yöntem ile etkili öğrenme sağlanır. Fakat davranışın devamı için ödül verilirken çocukta beklenti haline gelmemesine özen gösterilmelidir. Çünkü o zaman çocuk yaptığı her iyi davranışta, herkesten karşılık bekleyecektir. Her zaman asıl amaç sağlam kişilikli bireyler yetiştirmek olmalıdır.

2.7. Kolaylaştırma

İslam dini, insanın tabiatına uygun olmasından dolayı kolaylığı ilke kabul etmiştir. İnsanın zayıf tabiatlı olarak yaratılmasından dolayı zora, sıkıntıya düşmesini istemez ve ona kaldıramayacağı yükü yüklemes.⁹⁶ Yüce Allah Bakara suresinde zorluklardan, güçlüklerden insanı sorumlu tutmadığını "Allah hiçbir kimseyi gücünün yetmeyeceği şeyle sorumlu tutmaz."⁹⁷ ayeti ile açıklamaktadır.

⁹⁴ Ahmet Tahir Dayhan, “Çocuğun Namaz Eğitimi İle İlgili Bir Hadis Tahlilinin Tahlili”, *Marife*, 2003, S. 2, s. 50.

⁹⁵ Faruk Bayraktar, “Eğitimde Disiplin, Ceza ve Dayak Üzerine”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1994, S.1, s. 98.

⁹⁶ Hüseyin Atay, “Din Kolaylıktır”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, S.5, s. 28.

⁹⁷ Bakara, 2/286.

İnsan psikoljisi zorlamaya, dayatmaya karşı olmakla birlikte kolayı yavaş yavaş kabule müsaittir. Ağır bir sorumluluk yüklendiğinde onu yapamayacağını düşündüğü için direk reddeder. Bu sebeple yapılan tekliflerde kolaydan zora ilkesi esas alınmalı ve altından kalkabileceği görevler başarabileceği şekilde talep edilmelidir.⁹⁸

Hz Peygamber, “kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin”⁹⁹ buyurmuştur. Biz de İslam Peygamberi’nin bu tavsiyesine uyarak, ibadet öğretiminde kolaylaştırma yolunu benimsemeliyiz. Kolay yoldan öğretmek, öğrenen kişinin zorlanmadan, severek öğrenmesini ve tatbik etmesini sağlar.

Dinin doğru anlaşılması, uygulanması ve öğretilmesi noktasında son derece yanlışların olduğu günümüzde bu problemlerin çözülebilmesi ancak sağlam ve doğru bir din anlayışının ikame edilmesi, insanımızın dini doğru kaynaklardan ve ehil kişilerden öğrenmesiyle mümkündür. Yoksa ibadetler ya terk edilecek, böylece imanın tezahür eden kısmı ortadan kalkacak ya da ibadetler adet, adetlerde ibadet haline dönüşecek, inandığımız dini yaşamak yerine, yaşantımızın inancımız gereği olduğunu düşünmeye başlayacağız.¹⁰⁰ Mesela 5 vakit namaz kılamadığı için tamamen namazı bırakan birisi buna somut örnektir. Çünkü kişi, arada sırada namaz kılmanın hiç kılmamaya göre daha kötü olduğunu düşünmektedir. Tabii ki ibadette aslolan devamlılıktır. Fakat hiç kılmayan bir kişiye nazaran arada aksatan bir kişinin ibadetlere yönelme olasılığı daha yüksektir.

Din zorlaştırıldığında, dinî yaşantısı, bilgisi zayıf olan kişiler ibadetten soğumakta ve terk etmektedir. Dinin kolaylaştırılmasının sebebi her insanın ibadetleri yerine getirmesi ve her zaman ve mekanda yapılabilmesidir.¹⁰¹ Din güçleştirilip, insanlara yanlış öğretildiğinde yanlış uygulamalar yapılmaktadır. Yolculuk halinde seferi olarak 2 rekat namaz kılmak yerine evde namazın hepsini kaza etmesinin daha doğru olduğunun düşünülmesi veya ayakta kılmaya güç yetiremeyen kişinin oturarak veya yatarak kılmak yerine tamamen bırakması ibadetler kolaylaştırıldığında eksik

---

⁹⁸ Ahmet Önkal, *Rasulullah’ın İslam’a Davet Metodu*, 23. b., İstanbul, Kitap Dünyası Yay., 2015, s. 200.

⁹⁹ Buhari, “İlim”, 12.

¹⁰⁰ Saffet Sancaklı, “Hz. Peygamber’in İbadetlerde Öngördüğü İ’tidal ve Kolaylık Anlayışı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, C. 9, S. 9, , 2000, s. 390.

¹⁰¹ Atay, a.g.m., s. 28-29.

olacağı anlayışının sonucudur. Özetle ibadetlerin zorlaştırılması tamamen terk edilmesine yol açan bir durumdur.

Hz. Peygamber'e bir gün biri gelerek "Ey Allah'ın Rasulü filanca bize namaz kıldırırken o kadar uzatıyor ki, sabah namazına gitmekten (âdeta) geri kalıyorum." dedi. Bu duruma çok kızan Hz. Peygamber, minbere çıkarak şunları söyledi: "İçinizde bazı kimselerde cemaati nefret ettirme hasleti vardır. Herhangi biriniz namaz kıldırarak olursa kısa ve hafif tutsun. Çünkü cemaatin içinde zayıf, yaşlı, iş-güç sahibi olanlar vardır."¹⁰²

Hadislerde de gördüğümüz gibi İslam'da her konuda denge esas kabul edilmiş, aşırılıklar tasvip edilmemiş, kaçınılması istenmiştir. Ne kadar kolay olursa olsun insanoğlunun sorumlulukları vardır. Bunları yerine getirmesi için de gayret etmesi gerekmektedir. Bu sorumlulukların insan tabiatına ve ihtiyacına uygun olduğu unutulmamalıdır.

2.8. Sosyal Çevre ile Destekleme

İnsan, sahip olduğu davranış ve tutumların büyük çoğunluğunu sonradan, içinde yetiştiği çevre aracılığı ile kazanır. Bu durum, eğitim ve öğrenmenin neredeyse ferdin bütün yaşantısı boyunca devam ettiğini ortaya koyar.¹⁰³

İnsan ile içinde bulunduğu sosyal çevre arasında sıkı bir ilişki vardır. Bir davranışın çevre tesirleriyle gelişmesi ve değişmesi söz konusudur. Namazın toplumsal hayatımızı kuşatan bir ibadet olması sebebiyle öğretiminde de sosyal çevrenin etkisi görmezden gelinemez.

Sosyal çevre denince öncelikli olarak aile, arkadaş, okul ve öğretmen gelir. Çocuğa tesir etmesi, onun ileriki hayatını şekillendirmesi sebebiyle önemli olan bu faktörler bir bütün halinde değerlendirilmeli ve hiçbir yönü ihmal edilmemelidir.¹⁰⁴ Önemine binaen biz de çocuğun dinî duygu, düşünce, tutum ve davranışlarının gelişmesinde önemli çevresel faktörlerden olan aile, eğitim kurumları, arkadaş çevresi

---

¹⁰² Buhari, "Ezan", 61, 62, 63.

¹⁰³ Şakir Gözütok, "İbadet ve Eğitim İlişkisi", *Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Konya, 2007, S.4, s. 189.

¹⁰⁴ Habil Şentürk, *Din Psikolojisi*, Esra Yay., İstanbul, 1997, s. 90.

ve kitle iletişim araçlarını ayrı başlıklar halinde ele alarak çocuğun namaz eğitimi üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde incelemeye çalışacağız.

2.8.1. Aile

“Aile, bir toplumun en küçük sosyal birimidir. Dolayısıyla güçlü bir toplum yapısının oluşması sağlıklı ve güçlü aile yapısına bağlıdır.”¹⁰⁵ O olmasa nesillerin devamı söz konusu değildir. Aile bireyi benimsemiş olduğu dine yönelten ve ona hayatının her döneminde izlerinin tesir etmesine sebep olan bir müessesedir. Bu sebeple, İslam dini hem aile kurumuna hem de ailede çocuğun yetiştirilmesine büyük önem vermiştir.

Çocukluk döneminde ailesi ile iletişim sonucunda öğrendikleri ferdin üzerinde hayat boyu etkili olmaktadır. Çocuk şahsiyetini ailesi içinde kazanmaktadır. Bundan dolayı, çocuğun manevi yönden gelişebilmesinde ve ibadetlerini yerine getiren bir müslüman olabilmesinde ihtiyaç duyduğu en önemli faktör, elverişli bir aile çevresi ve kendisine örnek olacak anne-babadır.¹⁰⁶

İnsanların yakınları üzerindeki etkisi göz ardı edilemez. Bundan dolayı aile ortamında verilen din eğitimi, sonraki yıllarda çocuğu dinden uzaklaştıran ya da dinî değerlere bağlayan iki yönünün bulunması bakımından oldukça önemlidir.¹⁰⁷ Olumsuz sonuçlarla karşılaşmayı önlemek için aile fertlerinin çocuğun dünyası hakkında bilgi sahibi olması ve onu tanınması gerekmektedir. Ayrıca dinî bilgiler verilirken çocuğun psikolojik durumu ve zeka gelişimi göz önüne alınmalıdır. Eğitim-öğretim yapabilmenin ilk şartı budur.¹⁰⁸ Hz. Peygamberi eğitim öğretimde başarılı kılan faktörlerden biri de muhatabını tanınması ve eğitimini ona göre yapmasıydı.¹⁰⁹

Kur'an namazın din eğitiminde ana meselelerden biri yapılmasını istemiştir: "Ailene namazı emret, kendin de onun güçlüklerine dayan. Biz senden rızık

¹⁰⁵ Hasan Dam, “Öğrencinin Okul Başarısında Aile Faktörü, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008/2, C. 7, S. 14, s. 78.

¹⁰⁶ Mehmet Emin Ay, “Aile Ortamında Yerine Getirilen İbadetlerin Çocuk Üzerindeki Etkileri”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 1994, s. 163.

¹⁰⁷ Ay, “Ailede Verilecek Din Eğitiminde Genel Prensipler” , *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II)*, 2. b., İstanbul, Ensar Neşriyat, 2005, s. 372.

¹⁰⁸ Halis Ayhan, *Eğitime Giriş ve İslâmiyetin Eğitime Getirdiği Değerler*, s. 193.

¹⁰⁹ M. Faruk Bayraktar, *a.g.e.*, s. 78.

istemiyoruz. Seni biz besliyoruz. Sonuç takva sahiplerininindir."¹¹⁰ ayeti, Allah'ın bizim kıldığımız namazlara ihtiyacı olmadığını, fayda veya zararının Allah'ı etkilemeyeceğini belirtmiştir. Müslüman erkeğin başta gelen görevlerinden biri evini Müslüman bir eve dönüştürmesini sağlamak ve aile fertlerinin Allah'a yönelmesini sağlamaktır. Bu ayet ibadet eğitiminde önemli bir ilkeye vurgu yapmaktadır. Bu ilkeye göre, çocuğa ibadeti öğretirken aynı zamanda ibadetin amaçlarını, yararlarını, maddi ve manevi kazanımlarını, ibadete neden ihtiyaç duyulduğunu, ibadetin terk edilmesi durumunda yaşanacak yoksunlukları da öğretmek gerekir. Çocuğu ibadete yönlendirecek her türlü motivasyon sağlanmalıdır. Çocuğa, onu ibadet etmeye sevk edecek, duygusal, metafizik temelli motifler önermek gerekir. Nitekim ayette bu tür motiflere işaret edilmektedir. Söz edilen ayette (20/132), insanları namaza motive edecek, namazı bir ihtiyaç olarak kabul etmeyi sağlayacak motivasyon sağlanmaya çalışılmıştır.¹¹¹ Çevre faktörünün ve dinî motiflerin önemini Yahya Kemal şöyle dile getirmektedir:

Kendi kendime diyorum ki: Şişli, Kadıköy, Moda gibi semtlerde doğan, büyüyen, oynayan Türk çocukları, milliyetlerinden tam bir derece nasip alabiliyorlar mı? O semtlerdeki minareler görülmez, ezanlar işitilmez, ramazan ve kandil günleri hissedilmez. Çocuklar, Müslümanlığın çocukluk rüyasını nasıl görürler?

İşte bu rüya, çocukluk dediğimiz bu Müslüman rüyasıdır ki bizi henüz bir millet halinde tutuyor. Bugünkü Türk babaları havası ve toprağı Müslümanlık rüyası ile dolu semtlerde doğdular, doğarken kulaklarına ezan okundu, evlerinin odalarında namaza durmuş ihtiyar nineler gördüler, mübarek günlerin akşamları bir minderin köşesinden okunan Kur'an'ın sesini işittiler; bir raf üzerinde duran Kitâbullah'ı indirdiler, küçücük elleriyle açtılar, gül yağı gibi bir ruh olan sarı sahifelerini kokladılar. İlk ders olarak besmeleyi öğrendiler; kandil günlerinin kandilleri yanarken, ramazanların, bayramların topları atılırken sevindiler. Bayram namazlarına babalarının yanında gittiler, camiler içinde şafak sökerken tekbirleri dinlediler, dinin böyle bir merhalesinden geçtiler, hayata girdiler. Türk oldular.¹¹²

---

¹¹⁰ Taha, 20/132.

¹¹¹ Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi İman ve İbadet Eğitimi", *İlmi Dergi Diyanet*, Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî Yayınlar, Nisan - Mayıs - Haziran 2008, C. 44, S. 2, s. 22.

¹¹² Yahya Kemal, *Aziz İstanbul*, 15. b., İstanbul, Yahya Kemal Külliyesi, 2014, s. 101.

Çocuğun alıcı durumunda olduğu ve onun dine kaşı alakasının gelişmesi ve dini sevmesi için yaşamımızın her alanını dinî motiflerle doldurmamız gerektiği unutulmaması gereken bir husustur.

2.8.2. Arkadaş

Her birey, diğeriyle etkileşim halindedir. Çocuk okula başlayana kadar anne ve babası ile etkileşim halinde olup onları taklit ederken farklı kişileri tanımaya başlamasıyla birlikte çevresi genişler ve özellikle akran grubuyla etkileşim içerisine girer, onları model almaya başlar. Akran grubu ile daha fazla eğlendiğini düşünür. Çocuk üzerinde bıraktığı etki bakımından aileden sonra en önemli faktör arkadaş çevresidir. Çocuk, arkadaşlarının tutum ve davranışlarından bilinçli veya bilinçsiz olarak etkilenmektedir. Bu dönemde aileler, çocukların arkadaş çevresini oluşturmada dikkatli olmalı, olumlu yönde etkileyecek arkadaşlar edinmelerine imkân sağlamalıdır. Çünkü arkadaş, bizim kişiliğimiz, hayat anlayışımız, dünya görüşümüz, inancımız hakkında bilgi verir. Hz. Ali'ye atfedilen “*Bana arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim*” sözü ve “üzüm üzüme baka baka kararır” atasözü arkadaşın önemini göstermektedir.¹¹³ Arkadaşı nasılsa kendisi de bir süre sonra ona benzemeye başlar.

Namaz ibadetinin öğretilmesi ve sürekliliğinin sağlanmasında da arkadaşın etkisi görmezden gelinemez. Bu sebeple çocuğun arkadaşının aile yapısı, bilgi seviyesi, dine karşı ilgileri ve sosyal davranış tarzı araştırılıp fikir sahibi olunmalıdır. Ailede öğrendikleri arkadaş çevresinde birbiriyle uyduğunda çocuğun öğrenmesi ve öğrendiklerini uygulaması artar. Böylece ailede alınan dinî eğitimin devam edebilmesi ve gelişmesi sağlanmış olur. Benzerlikler ne kadar fazla olursa çocuk o kadar mutlu olur ve üzüntülerini, acılarını paylaşp fikir ve deneyim alışverişinde bulunur. Tersine olduğunda çocuk çatışmaya düşer.

---

¹¹³ Hasan Dam “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, (ed.) Mustafa Köylü, 2. b, Ankara, Nobel Yayın, 2011, s. 62-63.

2.8.3. Okul ve öğretmen

Aile hayatından sonra insanın katıldığı ilk cemiyet hayatı okuldur. Gelişim bir bütünlük içerisinde gerçekleşmesi sebebiyle hiçbir gelişim dönemi, diğer dönemlerden bağımsız olmadığı gibi, hiçbir gelişim alanı da diğer alanlardan bağımsız değildir. Dolayısıyla gelişimde her dönem bir önceki dönemden etkilenir ve bir sonraki dönemi etkiler. Aynı şekilde her alan diğer alanlardan etkilenir, aynı zamanda da onları etkiler.¹¹⁴ Bu sebeple diğer konularda olduğu gibi çocuğun dinî konulardaki ilgilerini de değerlendirilip geliştirecek olan okul öncesi dönemde anne baba iken daha sonra öğretmenlerdir. Dinî konuların hayatın bütünü içerisindeki yerine her fırsatta değinilmeli, dinî konular ezber bilgi olmaktan çıkartılarak kişinin şahsiyetine yansıtılarak verilerek yaşantı haline gelmesi sağlanmalıdır.¹¹⁵ Bu da okul-aile iş birliğinin sağlanabilmesi sonucunda olacaktır.

“Fertlerin toplumla bütünleşmesinden önce sosyal kurumların, başta okulların toplumla bütünleşmesi şarttır. Toplumun müspet tasdiklerine ve tesirlerine okulun müfredatı açık olmalıdır. Yoksa gizli ve kontrolsüz yollardan toplum isteklerini karşılamaya girecektir”¹¹⁶

Günümüzde çocukların zamanının büyük bir kısmının okulda geçtiği ve aile bireylerinin birlikte geçirdiği vaktin her geçen gün azaldığı göz önünde bulundurulduğunda okulun ve öğretmenin önemi ortaya çıkmaktadır.

Bir çocuğun gelişmesinde, özellikle küçük yaşlarda örnek alması sebebiyle en önemli unsurlardan bir tanesi de öğretmendir. Öğrenciler ona özenir ve onun gibi olmak isterler. Hatta bazı durumlarda anne babanın davranışları yanlış öğretmeninki doğru kabul edilir. Bundan dolayı öğretmenin; genel kültür, alan bilgisi, pedagojik formasyon (öğretmenlik meslek bilgisi) haricinde sahip olması gereken en önemli özellik sağlam bir kişilik ve karakterdir. Çünkü öğretmenin kişilik ve karakteri, tavır ve davranışları, bilgi düzeyi ve kültüründen daha etkilidir. Genellikle öğretmenin sevilmesi ile derse olan ilgi ve sevgi doğru orantılıdır. Bu sebeple din eğitimcileri her yönden “örnek

¹¹⁴ Ahmet Koç, “Okul Çağı’ Çocuklarının Ailede Din Eğitimi” , *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.17, İstanbul, 2009, s. 146.

¹¹⁵ Habil Şentürk, “Çocukta Dinî İlginin Uyanışı ve Gelişmesi Açısından Çevre Faktörü”, *Diyanet Dergisi*, C. 24, S. 3, Ankara, 1988, s. 62.

¹¹⁶ Halis Ayhan, *Eğitime Giriş ve İslâmiyetin Eğitime Getirdiği Değerler*, s. 132-133.

müslüman” olmak mecburiyetindedir. Gençlerin dine yaklaşımları veya uzaklaşmaları öğretmenin tutum ve davranışları ile yakından alakalıdır.¹¹⁷

2.8.4. Kitle iletişim araçları

Günümüz insanı gazete, dergi, kitap, radyo, televizyon, bilgisayar, internet, telefon vb. gibi kitle iletişim araçlarından en az bir tanesi ile belirli ölçüler dahilinde günümüz insanı ilgilenmektedir. Özellikle gençler nezdinde bu vasıtalar her geçen gün daha vazgeçilmez bir hale gelmekte ve olmazsa olmaz unsurların arasında yer almaktadır.¹¹⁸ Televizyon ve sinema klasik yöntemler gibi sadece kulağa değil aynı zamanda göze de hitap ettiği için kişi üzerindeki etkisi daha fazladır. Bu araçların insanlar üzerinde olumlu etkileri bulunduğu gibi olumsuz etkileri de vardır. Kitle iletişim araçlarının fayda va zararlarının bilincinde olup daima eleştirel bir tutum takınmalıyız.

Din eğitiminin daha etkili bir hale gelebilmesi için her geçen gün daha fazla gelişen teknolojinin imkanlarından faydalanılmalı, dizi, kısa film, sinemada dinî içerikli ürünler ortaya koyulup toplumun bütün kesimlerine hitap edecek şekilde düzenlenmelidir.¹¹⁹

Bir mesajı aynı anda pek çok sayıda kişiye aktaran (tv, bilgisayar, internet vb) iletişim araçları görsel işitsel bir özelliğe sahip olmasından dolayı “alma” ve “tepki gösterme” eylemini içerir. Alıcı mesaja tepki gösterdiğinde çift yönlü (karşılıklı) iletişim oluşur. Böylece etkili bir öğrenme sağlanır.¹²⁰

Kitle iletişim araçlarında "rol model" olarak sunulan karakterler yoluyla, kimi zaman farkında olmadan, tutum ve davranışlarımız değişir. İstesek de istemesek de bu karakterler bireyler tarafından taklit edilir. Bu rol modeller özellikle çocuk ve gençlerde

---

¹¹⁷ Bkz. Mustafa Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*, Ankara, TDV, 8. b., 2009, s. 13-40; Mehmet Emin Ay, *Ailede ve Okulda Din Eğitimi*, İstanbul, Mavi Yay., 1997, s. 40-42; Faruk Bayraktar, a.g.e., s. 116.

¹¹⁸ Abdülkerim Bahadır, “Günümüz Kitle İletişim Araçlarının, Ruhsal ve Toplumsal Hayatımız Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Korunma Yolları”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, Sebat Ofset, S.7, 1997, s. 469.

¹¹⁹ Hüseyin Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, 1. b., İstanbul, İnsan Yay., 2003, s. 140.

¹²⁰ Bekir Kocadaş, “Kitle İletişim Araçları Eğitim İlişkisi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV*, S. 2, 2004, s. 130.

daha etkili olmaktadır.¹²¹ İnsan kendisi için ideal olarak belirlediği kişiye benzemek ister. Mesela bir dizide sevilen karakter camiye gidip namaz kıldığında izleyen de namaza karşı sempati duyar. Aynı durum olumsuz bir davranış için de geçerlidir.

Kitle iletişim araçları dizi ve filmlerle, hikâye, kıssa tarzı anlatımlarla bilinen bir konuyu etkili bir biçimde ele alarak kişinin mevcut tutumlarının beslenerek ilerlemesini sağlar.¹²²

Çocukların namazı öğrenmesini sağlayacak yayınlarla din öğretimi daha eğlenceli hale getirilip daha etkileyici ve kolay yoldan hedef kitleye ulaşır. Hem olumlu hem de olumsuz anlamda düşünceleri, dinî algılarını, inanışları şekillendirmede etkili olan bu özelliği çocuklara namaz öğretiminde etkili bir şekilde kullanmalıyız.

---

¹²¹ Mustafa Arslan, “Dindarlık Algısını Şekillendirmede Kitle İletişim Araçları”, *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2009, s. 364.

¹²² Mustafa Arslan, a.g.m., s. 365.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, çalışmada izlenen yol ve çalışmada geçirilen süreçler anlatılmıştır. Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubunun belirlenmesi, veri toplama süreci, verilerin analizi, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, araştırmacı duruşu başlıkları yer almaktadır.

1. ARAŞTIRMA MODELİ

Gençlerin beş vakit namazı öğrenme deneyimlerini tespit etmeyi hedeflediğimiz bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanmıştır.¹²³ Bu çalışmada birincil veri toplama ve analiz aracı araştırmacının kendisidir.¹²⁴

Araştırmada on birinci sınıf İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin beş vakit namazı öğrenme ve sürekli bir davranış haline dönüştürme sürecinde yaşadıkları deneyimleri tespit etmek amaçlanmaktadır. Bu amaca uygun olarak nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Elde edilen bulgular olay ve olguların içinde gerçekleştiği durum için geçerli olmaktadır.

Durum çalışması araştırması gerçek yaşamın, güncel bağlam ya da ortamın içindeki bir durumun araştırılmasını gerektirmektedir.¹²⁵ İnsan davranışlarını araştırmada geleneksel yöntemler sayısal analize dayalı olması sebebiyle yetersiz

---

¹²³ Ali Yıldırım – Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemi*, 9. b., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 45.

¹²⁴ Sharan B. Merriam, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Rehber*, (çev.) Selahattin Turan, 3. b., Ankara, Nobel Akademik Yay., s. 39.

¹²⁵ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. Mesut Bütün- Selçuk Beşir Demir, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2013, s. 96.

görülmüştür. Davranışların ancak esnek ve bütüncül bir yaklaşım ile araştırılabileceği kabul edilmiş, araştırmaya dâhil olan bireylerin görüşlerine ve deneyimlerine önem verilmiştir.¹²⁶ Diğer nitel araştırma yaklaşımlarında olduğu gibi genelleme amacı taşımayıp “nasıl” ve “niçin” sorularını temel alır. İlgili durumdan (ortam, birey, olaylar, süreç vb.) bireylerin nasıl etkilendikleri üzerine odaklanır ve değişimleri, süreçleri derinlemesine inceleyip anlamaya çalışır.¹²⁷

Bu araştırmanın verileri yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Bu yöntemle deneyimler, düşünceler, niyetler, yorumlar, zihinsel algılar ve tepkiler anlamaya çalışılır.¹²⁸ Açık uçlu sorular sorularak bireyin bu sorulara öznel olarak yanıt vermesi istenmiştir.

Aşağıda araştırmanın temel amaçları ve bunların gerçekleştirilmesinde izlenen süreç gösterilmiştir.

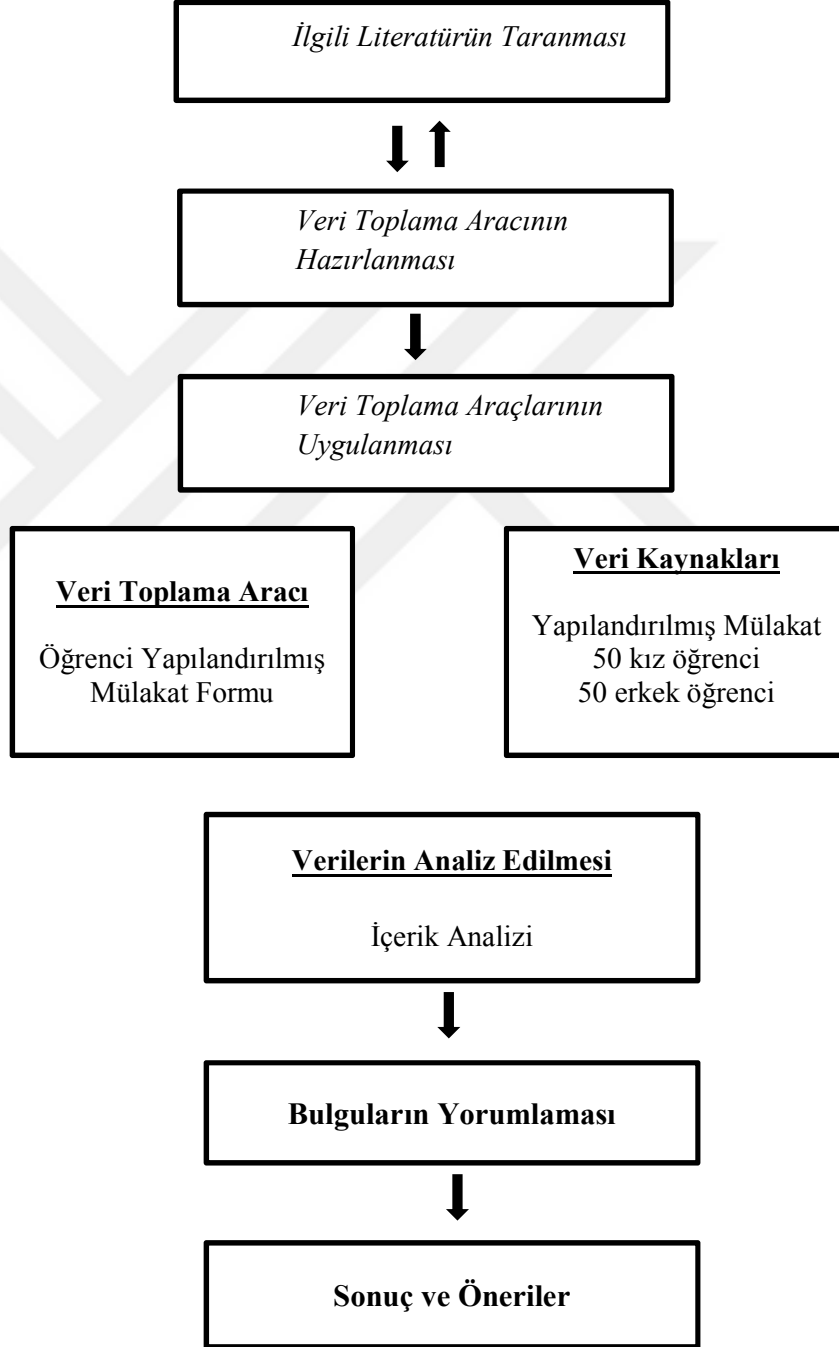
¹²⁶ Yıldırım-Şimşek, a.g.e., s. 41.

¹²⁷ Yıldırım-Şimşek, a.g.e., s. 83.

¹²⁸ Yıldırım-Şimşek, a.g.e., s. 148.

Araştırmanın Temel Amaçları

Araştırmanın amacı, 11. Sınıf öğrencilerinin namaz ibadetine başlama ve davranış haline getirme sürecindeki deneyimlerinin din eğitimi açısından incelenmesi ve onun , namaza karşı tutumunu olumlu veya olumsuz yönde etkileyen yetişkin tutum ve davranışlarını tespit etmektir.

2. ÇALIŞMA GRUBUNUN BELİRLENMESİ

Araştırma verilerinin elde edildiği kaynakların seçimi, araştırma sonuçlarının temsil yeteneği ve benzer gruplar ya da ortamlar için anlamlılığı bakımından önemlidir.¹²⁹ Bu çalışmada “aşırı veya aykırı durum örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme tekniği, derin bir incelemeye tabi tutulabilecek ve bilgi bakımından zengin durumların çalışılmasını öngörür. Aşırı veya aykırı durumlar normal durumlara göre daha zengin veri ortaya koyabilir, araştırma problemlerini derinlemesine ve çok boyutlu bir biçimde anlamamıza yardımcı olabilir.¹³⁰

Çalışma Bursa ili Yıldırım ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Bunun nedeni, üniversitenin bu şehirde olması ve yukarıda bahsi geçen örnekleme yapılabilecek okul türünün bu ilçede bulunmasından dolayıdır. Uygulama yapılan okulun Üniversitesi ile aynı şehirde bulunması aynı zamanda resmi makamlardan izin alma işlemlerinin daha kolay bir şekilde yürütülmesine imkan veren bir durumdur.

Araştırmanın çalışma grubu lisede on birinci sınıfta eğitim gören son ergenlik dönemindeki 118 kız, 53 erkek öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların sayısının fazla tutulmasının sebebi soruları cevaplarırken gerekli özeni göstermeyen öğrencilerin olabileceği düşüncesi ve kaç öğrenciden sonra bilgilerin tekrara düşeceğinin bilinmemesidir. 171 kişiden oluşan katılımcı grubun cevapları incelenmiş, içeriği zengin olan 50 kız ve 50 erkek öğrencinin cevapları değerlendirmeye alınmıştır. 71 öğrencinin değerlendirilmeye alınmamasının sebebi hem yeni bilgi elde edilmemesi ve tekrarların bulunması hem de cinsiyetler arası sayısal dengenin gözetilmesidir.. Araştırma 2014-2015 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde gerçekleştirilmiştir. Projeye 7 sınıf dahil edilmiştir. Bu sınıfların 5 tanesi kız öğrencilerden, 2 tanesi erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

3. ARAŞTIRMAYA KATILAN ÖĞRENCİLERİN ÖZELLİKLERİ

Araştırma, İpekçilik Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde gerçekleştirilmiştir. İmam Hatip Lisesi’nin 2014-2015 eğitim öğretim yılından itibaren proje okul olması ve TEOG (Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş) sınavında başarılı öğrencilerin tercih etmesi

---

¹²⁹ Yıldırım-Şimşek, a.g.e., s. 130.

¹³⁰ Yıldırım-Şimşek, a.g.e., s. 136.

sebebiyle verilerin daha sağlıklı toplanacağı düşünülmektedir. Örneklem seçiminde Bursa İpekçili Anadolu İHL’de öğrenim görme ve on birinci sınıf öğrencisi olma faktörleri göz önünde bulundurulmuştur. Katılımcıların söz konusu lisede öğrenim gören öğrenciler arasından seçilmiş olmasının sebebi, bu okulların tam teşkilatlı, başarılı, kuruluş tarihi itibarıyla köklü ve belli bir geleneği olan İHL olmasıdır.¹³¹

Uygulama, dinî hassasiyetleri olan ailelerde yatışmış, tercih ettikleri İHL’de gördükleri meslek derslerinde namazın dindeki yeri ve önemini, kılınmasının gereğini öğrenmiş 11. sınıf öğrencileriyle yapılmıştır. 12. Sınıf öğrencilerininin YGS-LYS sınavına hazırlanmaları sebebiyle deneyimlerini ayrıntılı bir şekilde ifade etmeme ihtimalleri göz önünde bulundurularak çalışma grubuna dahil edilmemiştir.

4. VERİ TOPLAMA ARACININ GELİŞTİRİLMESİ

Araştırmada, eğitimcilerin ve ailelerin namaz öğretirken sergiledikleri olumlu, olumsuz tutum ve davranışları tespit etmek amacıyla danışman gözetiminde hazırlanmış açık uçlu yapılandırılmış mülakat soruları öğrencilere uygulanmıştır.

Çalışma grubunda yer almayacak 40 öğrenci ile pilot uygulama yapılmıştır. 9 açık uçlu sorunun bulunduğu uygulama sonucunda soruların fazla olması sebebi ile öğrencilerin kısa cevaplar verdikleri tespit edilmiştir. Bu sebeple soru sayısı azaltılmış, yapılandırılmış mülakata son şekli verilmiştir.

Görüşme formu üç sorudan oluşmaktadır. Birinci soru ile deneğin ilk defa namaz kıldığında hissettiği duyguları öğrenme amacı güdülmektedir. İkinci soruda namaza alışma dönemlerinde onları olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen hatıralarını anlatmaları istenmiştir. Son soruda ise namaz öğretiminde ibadetin sevdirmesi için eğitimcilerin yapması gerekenlerin neler olduğu sorulmuş ve öğrencilerin bu konudaki talepleri öğrenilmek istenmiştir.

¹³¹ İpekçilik Anadolu İHL 1991-1992 öğretim yılında Bursa Merkez İmam Hatip Lisesi bünyesinde Bursa Anadolu İmam Hatip Lisesi adıyla açılmıştır. 1993-1994 öğretim yılında da Merkez İmam Hatip Lisesi bünyesinden ayrılarak müstakil müdürlük haline gelmiştir. Okulun adı -mekânın tarihi özelliği de dikkate alınarak- 2006 yılında “İpekçilik Anadolu İmam-Hatip Lisesi” olarak değiştirilmiştir. 2014-2015 yılından itibaren hazırlık sınıfı açılarak Bursa’nın tek proje okulu olmuştur. Bkz. İdris Aşar, “Tarihçe” (İpekçilik Anadolu İmam-Hatip Lisesi), *Bursa İmam-Hatip Mektebinden Bursa İmam Hatip Liselerine (1924-2012)*, Hazırlayan: Mustafa Öcal, Bursa, Rekmat Matbaacılık, 2013, s. 315.

Yapılandırılmış mülakat formunda öğrencilerden cinsiyet bilgileri ve açık uçlu üç soruya cevap vermeleri istenmiştir. Formda yer alan sorular şöyledir:

- 1) İlk defa namaz kılmaya başladığınızda neler hissetmişsiniz? Hatırlayabildiklerinizi yazar mısınız?
- 2) Beş vakit namaza alışma döneminizde, size namazı sevdiren VE/VEYA sizin namazdan uzaklaşmanıza neden olan önemli bir hatıranızı yazar mısınız? (Biraz düşünün, o yılları hatırlamaya çalışın lütfen, bizimle paylaşabileceğiniz mutlaka bir anınızı hatırlayacaksınız.)
- 3) Sizce anne babalar veya öğretmenler çocuklarına namazı sevdirmek için ne yapmalı ve onlara nasıl davranmalıdırlar?

5. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmaya katılan öğrencilerin namaz hakkındaki düşünceleri, görüşleri ve algıları tespit etmek için yapılandırılmış mülakat kullanılmıştır. Hazırlanan yapılandırılmış mülakatı uygulayabilmek için öncelikle okulun bulunduğu Yıldırım İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izin alınması gerekiyordu. Yasal iznin alınması sonucunda uygulama seçilen İHL’de yapılmıştır. (bk.Ek-1) Uygulama yapılırken okul müdürü ve öğretmenleri yardımcı olmuşlardır.

Uygulama 25 Mayıs 2015 tarihinde bizzat araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır. Anket formlarının baş kısmında gerekli açıklama yapılmış olmasına rağmen anlaşılmamış olma ihtimaline karşı araştırmaya katılan bireylere yapılandırılmış mülakat uygulanmadan önce araştırmacı tarafından bilgi verilmiştir. Katılımcıların soruları içtenlikle yanıtlamaları, düşüncelerini rahat ve samimi bir şekilde ifade edebilmelerini sağlayabilmek için cinsiyet bilgisi ile yetinilmiş, isimleri istenmemiştir. Katılımcıların soruları bir ders saati içerisinde tek oturumda cevaplandırması talep edilmiş, ders bitiminde araştırmacı tarafından geri toplanmıştır.

6. VERİ ANALİZİ

Öğrencilerden elde edilen veriler nitel araştırma veri analizi yöntemlerinden biri olan içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Analiz yapılırken araştırma sürecinde

araştırmacıya kolaylık sağlaması için NVİVO 10 programı kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklamak, verilen cevaplar tek tek taranarak birbirine benzeyenleri bir araya getirip temalara, kavramlara, ilişkilere ulaşmak ve onları okuyucunun anlayabileceği bir şekilde yorumlamaktır.¹³²

Bu süreçte veriler dört aşamada analiz yapılmaktadır. Bu aşamalar şoyledir:

- a. Verilerin kodlanması
- b. Temaların bulunması
- c. Kodların ve temaların örgütlenmesi
- d. Bulguların tanımlanması ve yorumlanması¹³³

Mülakat metinleri baştan sona okunup gerektiğinde aslına ulaşabilmede kolaylık olması için sayfa numarası verilmiştir. Daha sonra “word” dosyası şeklinde bilgisayar ortamına aktarılmış, analiz yapılacak olan NVİVO 10 programı için uygun hale getirilmiştir. Kodlamada görüş bildiren her bir kız ğrenci K1, K2..., erkek ğrenci E1,E2... şeklinde ifadelerle tanımlanmış, kız ve erkek öğrenciler için farklı dosyalar oluşturulmuştur. Aktarma yapılırken cümle yapısı (düzgün-devrik) değiştirilmemiştir. İçeriği zengin olan anket formları başta olmak üzere sıralama yapılmıştır. Elde edilen verilerden çıkarılan kavramlara göre temalar oluşturulmuş, araştırmacı tarafından uygun şekilde kodlamalar ve sınıflamalar yapılmıştır. Öğrencilerin namazı öğrenme deneyimlerini tespit etmek üzere kendilerine yöneltilen sorulara verdikleri yanıtlar kodların kaynağını oluşturmuştur.

Tüm verilerin kodlaması yapıldıktan sonra kodların doğruluğunu, geçerliliğini ve güvenirliğini kontrol etmek amacıyla içerik bakımından zengin on veride akran incelemesine başvurulmuştur. İnceleme sonucu fikir birliği olunmayan kodlar tartışılmış ve gerekli değişimler yapılmıştır. Kodlar tekrar kontrol edilmiş ve gereksiz olduğu düşünülen bazı kodlamalar birleştirilmiştir. Ayrıca danışman görüşüyle de temalar ve kodlamalar teyid edilmiştir.

---

¹³² Yıldırım–şimşek, a.g.e., s. 259.

¹³³ Yıldırım–şimşek, a.g.e., s. 260.

7. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Bilimsel araştırmalarda inandırıcılık önemlidir. Bunun sağlanmasında en yaygın kullanılan ölçüt güvenirlilik ve geçerlilikdir.¹³⁴

Geçerlilik, nitel bir araştırmada araştırmacının, elde ettiği verileri mümkün olduğu kadar olumlu veya olumsuz düşüncelerden sıyrılıp olduğu şekilde sunması ve ulaştığı sonuçları teyit edebileceği ek yöntemler (çeşitleme, katılımcı teyidi, meslektaş teyidi vb.) kullanmasıdır.¹³⁵ Bireylerle yapılan görüşmelerden doğrudan alıntılara yer vermek ve bunlardan yola çıkarak sonuçlar açıklamak geçerlilik için önemlidir.¹³⁶

Güvenirlilik, nitel araştırma yapacak araştırmacının insan davranışının hiçbir zaman durağan olmadığını, sürekli değişen ve karmaşık bir özelliğinin olduğunu kabul etmesidir. Bu sebeple benzer gruplarda tekrarlanıp aynı sonuçlara ulaşılması mümkün değildir.¹³⁷

Bu araştırma deseninin niteliğini ve inandırıcılığını arttırmak için yapılan çalışmalara aşağıdaki başlıklarda değinilmiştir:

- I. İç geçerlik (İnandırıcılık)
- II. Dış geçerlik (Aktarılabirlik)
- III. İç güvenirlilik (Tutarlılık)
- IV. Dış güvenirlilik (Onaylanabilirlik)

7.1. İç Geçerlik (İnandırıcılık)

İç geçerlik, gerçeğin/gerçekliğin anlamına bağlı olup araştırma bulgularının bu anlama uyup uymadığı sorunsalıyla ilgilidir.¹³⁸

Nitel araştırmalarda geçerliliğin sağlanabilmesi için bilimsel bulguların “doğruluğunu” kanıtlamak gerekir. Bunun için “uzun süreli katılım ve sürekli gözlem”, “üçgenleme”, “akran inceleme veya sorgulaması”, “olumsuz durum analizi”, “üye kontrolünde araştırmacı (üye sorgulanması)”, “zengin, yoğun betimleme”, “dış

¹³⁴ Yıldırım–Şimşek, a.g.e., s. 289.

¹³⁵ Yıldırım–Şimşek, a.g.e., s. 290.

¹³⁶ Yıldırım–Şimşek, a.g.e., s. 291.

¹³⁷ Yıldırım–Şimşek, a.g.e., s. 293.

¹³⁸ Sharan B. Merriam, a.g.e., s. 203.

denetim”, “veri toplama süreçlerine uygun ve yeterli katılım”, “araştırmacının duruşu” stratejileri kullanılmaktadır. Nitel araştırmacıların bu stratejilerden en az iki tanesini kullanması tavsiye edilmektedir.¹³⁹ Araştırmanın iç geçerliğinin (inandırıcılık) sağlanması için aşağıdaki önlemler alınmıştır:

Yapılan yorumların doğru olması için başkalarına başvurmanın gerektiği ve onlardan veri analizinin bir bölümünde kod geliştirme, geliştirilen kodların uygunluğunu kontrol etme, algı geliştirmek için alan notlarının yorumlanması gibi çalışmalar yapmanın katkısı olacağı vurgulanmıştır.¹⁴⁰

Eldeki araştırmanın iç geçerliğini arttırmak için araştırmacının dışında bir kişiye (meslektaş) araştırmanın amacı, araştırma soruları, veri toplama süreçleri hakkında bilgi verilmiştir. Daha önceden içerik zenginliğine göre sıralanmış olan metinlerden kız ve erkek öğrencilerden beşer tanesini kodlaması istenmiştir. Araştırmacının kodlaması ile kıyaslanıp farklı olan kodlar tekrar gözden geçirilmiş, sebepleri tartışılmıştır. Gerekli görülen yerde açıklama yapılmış, bazı kodlamalarda değişiklik yapılmıştır.

Nitel araştırmada inandırıcılığı arttırmak için yararlanılan bir başka strateji veri toplama süreçlerine uygun ve yeterli katılımdır. Yapılan her nitel araştırma kendine has özellikler taşıdığından dolayı kaç kişiyle mülakat yapacağı veya gözlemin ne kadar süreceği farklılık gösterir. Elde edilen bilgiler doyum noktasına geldiği zaman, aynı şeyler duyulup görülmeye başlar ve yeni bir bilgi ortaya çıkmaz.¹⁴¹ Araştırmaya katılan kişi sayısını belirlemek araştırmacıya kalmıştır. Bu çalışmada 118 kız 53 erkek öğrenciye mülakat uygulanmıştır. Fakat tekrar bilgiler olduğu için 50 kız ve 50 erkek öğrencinin cevaplarının analizi yeterli görülmüştür.

Araştırmacı çalışmadaki rolünü, deneyimlerini, eğitimini ve ön kabullerini detaylı bir şekilde açıklayarak iç geçerliği artırır. Bu tür açıklamalar araştırmacının ortaya koyduğu yorumlara nasıl ulaştığının okuyucu tarafından daha iyi anlaşılmasını

---

¹³⁹ Osman Birgin, “Geçerlik ve Değerlendirme Standartları”, Jhon W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. Mesut Bütün- Selçuk Beşir Demir, Siyasal Kitapevi, Ankara 2013, s. 250-253; Sharan B. Merriam, a.g.e., s. 203-210.

¹⁴⁰ Corrine Glesne, *Nitel Araştırmaya Giriş*, çev. Ali Ersoy, Pelin Yalçınoğlu, 4. b., Ankara, Anı Yay., 2014, s. 293.

¹⁴¹ Sharan B. Merriam, a.g.e, s. 209.

sağlar.¹⁴² Bu stratejiye uygun olarak “Araştırmacı Duruşu” başlığı altında sahip olduğum ön yargı ve kabullere yer verdim.

7.2. Dış Geçerlik (Aktarılabilirlik)

Dış geçerlik, araştırma sonuçlarının genellenebilirliği ile alakalıdır. Eğer bir araştırma benzer ortamlara ve durumlara genellenebiliyorsa araştırmanın dış geçerliği vardır. Nitel araştırmada genelleme dolaylı yoldan deneyim ve örneklerle yapılır.¹⁴³

Araştırmanın dış geçerliğinin sağlanması amacıyla araştırma süreci ve bu süreçte yapılanlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, veri toplama süreci, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması ayrıntılı olarak tanımlanmıştır.

Bu strateji için de veri toplama süreci ve katılımcılara ilişkin detaylı betimlemeler hem yöntem bölümünde hem de bulgular tartışılırken kullanılmıştır. Bunun dışında bulgular bölümünde katılımcı görüşlerinden sık sık alıntılar yapılmıştır.

7.3. İç Güvenirlik (Tutarlılık)

İncelenen olay ve olguların sürekli olarak değişken, çok yönlü ve bağlamsal olması, toplanan bilgilerin onları sağlayanların niteliklerini ve araştırmacının sahip olduğu becerileri sergiliyor olması; çalışmanın aynı biçimde tekrar edilebilmesinin önüne geçse de yapılmış olan bir çalışmanın başka bir araştırmacı tarafından aynı biçimde tekrar edilmesi, aynı sonuçların ortaya çıkması ve çalışmanın bulgularının sunulan verilerle tutarlı olması durumunda güvenirlilik sağlanmış olur.¹⁴⁴ Bu amaçla, katılımcılardan elde edilen veriler doğrudan alıntılarla açıklanmıştır. Aynı şekilde yapılan yorumların da tutarlılığı sık sık denetlenmiştir.

---

¹⁴² Sharan B. Merriam, a.g.e, s. 210.

¹⁴³ Ali Yıldırım–Hasan Şimşek, a.g.e., s. 292.

¹⁴⁴ Sharan B. Merriam, a.g.e, s. 213.

7.4. Dış Güvenirlik (Onaylanabilirlik)

Bir araştırmanın aynen tekrar edilmesi nitel araştırmalarda oldukça güçtür. Ancak araştırmacı, araştırmada izlediği aşamaları ayrıntılı bir şekilde rapor ettiğinde araştırmanın dış güvenirliliği konusunda önemli bir adım atmış olacaktır.¹⁴⁵ Araştırmanın dış güvenirliliğini sağlamak amacıyla araştırmacı, süreçte yapılanları ayrıntılı bir biçimde açıklamıştır. Araştırmanın veri kaynağı olan öğrenciler açık bir biçimde tanımlanmıştır. Verilerin nasıl elde edildiği ve sunulduğu hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Ayrıca araştırma süresince elde edilen veriler araştırmacı tarafından saklanmaktadır. Araştırmacıların incelemesine açıktır.

8. ARAşTIRMACI DURUşU

Araştırmacının İmam Hatip Lisesi'nde öğretmen olması, çalışma grubu ile aynı çevresel faktörler içerisinde yer alması önemlidir. Araştırmacı öğrencilerle beraber olması, onlarla birlikte zaman geçirmesi sebebiyle namaz ibadetini öğrenmelerinde ve davranış haline getirmelerinde örnek olmasından dolayı sorumluluk hissetmektedir.

Araştırmacı, çalışma grubunu oluşturan yaş grubunun namaz algısını ve bu ibadete göstermiş oldukları tepkileri gözlemlene fırsatı yakalamıştır. Burada önemli olan gençlerin namaza karşı olumsuz tutum ve davranış sergilemelerine neyin neden olduğunu bilmek ve bu davranışlardan sakınmaktır. Gençlerin sahip oldukları bakış açısının tespit edilmesi onlara yaklaşım açısından önemlidir.

Araştırmada katılımcı öğrencilerle yapılandırılmış mülakat gerçekteşirmeden önce sorulara içten cevap vermelerini sağlamak amacı ile kendisi ve yapılacak çalışmanın amacı süreçleri hakkında öğrencilere bilgi verilmiş ve araştırma ile ilgili merak ettikleri hususlar açıklanmıştır.

---

¹⁴⁵ Ali Yıldırım–Hasan şimşek, a.g.e., s. 296

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR, YORUM VE TARTIŞMA

1. BULGULAR

Bu bölümde, araştırma süresince elde edilen bulgular incelenmiş ve bu bulgularla ilgili yorumlar yapılmıştır. Bulguları ortaya koymak için aynen alıntı yoluyla öğrenci görüşlerine yer verilmiştir.

1.1. Öğrencilerin Namazı Öğrenme Deneyimleri

Araştırmaya katılan öğrencilerin tümü namazı öğrenme deneyimlerini paylaşmıştır. Öğrencilerin konuyla ilgili görüşleri aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır:

1.1.1. Öğrencilerin İlk Namaz Deneyimleri

İlk deneyimler, çocukluk hatıraları kişi için çok değerlidir ve hayat boyu unutulmaz. Öğrenciler de ilk namaz deneyimlerini ayrıntılı bir şekilde açıklamaya çalışmışlardır. Öğrencilerin cevapları incelenmek suretiyle beş vakit namazı öğrenme sürecinde yaşadıkları deneyimleri içerik itibarıyla sınıflandırılarak altı başlık altında toplanmıştır. Şimdi bu başlıklar altında öğrencilerin cevaplarından ayrıntılı bir şekilde alıntılar yaparak konuyu daha yakından incelemeye çalışacağız.

1.1.1.1. Öğrencilerin Aile Fertlerini Taklit Etmesi

Ebeveynleri namaz kılan öğrenci, ilk namaz deneyiminin anne-babası namaz kılarken “*tam manasıyla namazı kavrayamamakla birlikte*” E117, onların yanında durup yaptıklarını taklit etmekten ibaret olduğunu söylemiştir. Ebeveynlerini taklit

ettikleri davranışları “*sade eğilip kalkarak*” E127, “*onların oturup kalkmalarını taklit ederek*” K20, “*dudakları oynatmak suretiyle*” K46, gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. K01’de aynı şekilde sure okunması gerektiğini bilmeden annesini taklit ettiğini “*annem gibi ağzımı oynatıyordum*” ifadesi ile belirtmiştir.

Verilen cevaplar incelendiğinde istisnalar olmakla birlikte ilk namaz kılmaya taklit ederek başladığını söyleyen öğrencilerden kız öğrenciler annelerini, erkek öğrenciler ise babasını taklit ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca iki öğrenci “*Ablam ve kuzenlerim namaz kılarken ben çok özenirdim, ama daha namaz kılmayı bilmediğim için onları izlerdim. Bir gün yine iki kuzenim ve ablam namaz kılıyordu. Bende yanlarına durup aynı onların yaptığı hareketleri yapıyordum. Onlar içlerinden sureleri okurken bende okuduklarını bilmediğim için ağzımı kıpırdatıyordum.*” K39, “*...benden büyük olan akrabalarım saygı ve sevgi duyduğum ablalarımı taklit ediyordum.*” K08 ifadeleri ile akran grubuna özendiğini ve onları taklit ettiklerini söylemişlerdir.

Bir öğrenci (K04), çocukken henüz namazın ne demek olduğunu, namaz içerisinde yaptıklarının ne anlama geldiğini bilmeden yaptığı hareketlerin daha sonra hoşuna gittiğini belirtmiştir. K37, taklitler ile başladığı namazı ilerleyen yaşlarda sevdiğini, K42 ise bu taklitlerin namaza kalbinin ısınmasını sağladığını ifade etmiştir. E133 ilk namazında annesini taklit ettiğini ve annesinin bu durumdan oldukça memnun olduğunu, sevindiğini belirtmiştir.

K22 annesinin davranışlarını olduğu gibi tekrarladığını şöyle ifade etmiştir:

“Annemin namaz kıldığını gördüğümde hemen başıma bir örtü alıp annem ne yapıyorsa yapmaya başladım. Namazın anlamını bilmeden sadece taklitte bir iki yıl kılmışımdır.”

E151, “*İlk namaz kılmaya annemin yanında daha çok küçükken başlamışım annemle birlikte yatıp kalkıyormuşum*” ifadesinde duyulan geçmiş zaman kullanmasından taklit davranışlarını hatırlamadığını büyüklerinden işittiği şekilde aktardığını anlıyoruz.

K07 bir şey hissetmeden babasının yanına seccade serip namaz kılmasının sebebini şöyle açıklamaktadır:

“Babam yapıyorsa bunu yanlış bir şey yoktur deyip onu taklit ediyordum.”

1.1.1.2. Öğrencilerin Teravih Tecrübesi

Araştırmaya katılan öğrencilerden erkekler teravih namazı ile ilgili hatıralarından bahsetmemektedir. Kızlar için ise teravih namzının ayrı bir yerinin olduğu, onların namazı sevmesini, ısınmasını sağladığı ortaya çıkmıştır. K10'un "namaza başlamasına" vesile olurken K14'ün ise namazı "oyun" olarak görüp, "ailece veya sevdiği kişilerle geçirdiği", eğlendiği vakit olmasından dolayı teravih namazını sevdiğini ve uzun olmasına rağmen namazı kıldığını belirtmiştir.

K13, ramazandaki teravihler ile namaza ilgi duyduğunu "ramazanda kıldığımız teravihlerdi namaza heves uyandıran" şeklinde ifade ettikten sonra uzun olduğu için namazı kılmamasına rağmen annesini izlemekten zevk aldığını belirtmiştir. Ayrıca farz namazlarda bulunmayan "teravihlerin aralarında getirilen salavatları", "vitir namazında da elleri salıp tekrar tekbir" getirilmesini çok sevdiğini belirtmiştir.

Teravihlerde namazı sevdiğini söyleyen bir başka öğrenci kendisini "Ramazan Müslümanı" olarak tanımlamış ve bunun sebebini şöyle açıklamıştır:

"Ailece gidiyoruz namaza yolda eğleniyoruz falan. Eğlenceli geçiyor komşularla falan. O zaman kılıyordum dikkatli." K41

Bir başka öğrenci teravih tecrübesini şöyle anlatmıştır:

"Teravih namazlarını hatırlıyorum 6-7 yaşlarında gittiğim. Benden 4 yaş küçük bir kız kardeşim var onunla oyun oynar gibi kılardık namazı. Secdeye indiğimizde birbirimize bakardık." K14

1.1.1.3. Öğrencilerin İlk Defa Namaz Kıldığında Hissettikleri Duygular

Araştırmaya katılanlara "İlk defa namaz kılmaya başladığınızda neler hissetmişsiniz? Hatırlayabildiklerinizi yazar mısınız?" sorusu yöneltildiğinde verilen cevaplardan çocukluk dönemlerinde namaz hakkında verilen bilgilerin, ilk defa namaz kıldıklarında hissettikleri duyguları etkilediği ortaya çıkmıştır. Bir öğrencinin "Namazı ciddiye almam için öğretilen namazdayken Allah'ın huzurundasın bilgisiyle ilk namaz kıldığım zamanlarda kendimi seccadeyle göğe yükselmiş olarak hayal ettiğimi

hatırlıyorum.” K13 cevabı bunu göstermektedir. Bu soruya verilen diğer cevapları kendi içinde şu şekilde kategorize edebiliriz:

- Allah ile yan yana, Allah’ın huzurunda olduğunu düşünenler:

“Allah katındaki en önemli kişi, Allah’ın en sevdiği insanlardan biri hatta Allah ile yan yana gibi hissettim.”E121

“Kendimi hep Allah’ın huzurunda hissetmişim. E132

“Çok yüce bir yaratıcının huzuruna kabul edildiğimi hissetmişim.”E147

“Tabii zaman ilerledikçe namazda Allah ile baş başa olduğumu düşününce içim ferahlıyor, özellikle de hayattan bezmişsem o namaz bana o kadar güzel, tatlı geliyordu ki anlatamam.”K04

Küçük yaşlarda Allah ile gerçek manada görüşme beklentisi olan bir öğrenci hislerini; *“Çünkü namaz kılmaya küçük (7-8) yaşlarımda başladığımdan dolayı sanki direk yüz yüze Allah’la görüşeceğimi düşündüm ama sonra sonra yüz yüze değil manevi olarak Allah’la görüşmek olduğunu anladım.”E149* diyerek açıklamıştır.

- Namaz kılmakla büyüdüklerini hissedenler:

Çocukların daima büyüme isteği vardır. Onların gözünden bakıldığında namaz kılan kişiler çevrelerindeki büyükler olduğu için kendileri de namaz kıldığında büyüdüklerini ve olgunlaştıklarını hissetmişlerdir.

“Namaz bana büyüdüğümü hissettirmişti.”E119

“İlk defa namaz kılmaya başladığımda kendimi artık büyümüş gibi hissetmişim.”E148

“Ama ilk defa kıldığımda ben namaz kılıyorum, büyümüşüm gibi hissettiğim için çok güzel hisler uyandırmıştı bende.” K04

“Küçükken namaz kılarken kendimi bir birey, yetişkin ve gururlu hissediyordum. Çünkü benden büyük olan akrabalarım saygı ve sevgi duyduğum ablalarımı taklit ediyordum. Yani kısaca kendimi büyümüş hissediyordum.” K08

“İlk defa namaz kıldığımda sorumluluğumu yerine getirdiğimi ve büyüdüğümü hissetmiştim. Namaz kılmak anne babanın görevi gibi gelirdi. Bu yüzden sanki büyümüşüm gibi hissederdim.” K11

“Zamanla manevi olarak rahatladığımı ve olgunlaşmaya başladığımı hissediyordum.” E123

“Namaza başladığım gün bir yaşıma daha girmiş gibi olgun hissetmiştim.” E124

- Namaz kılariken huzur ve güven duygusu hissedenler:

Namaz insanın fitratına uygun olan ve hayatımızı devam ettirebilmek için ihtiyaç duyduğumuz bir ibadettir. Nitekim bir öğrenci namaza başladıktan sonra kendini güvende hissettiğini belirtmiştir.

“Kendimi sürekli olarak güvende hissediyordum. Attığım her adımdan emindim namaza başladıktan sonra.” E129

Kişinin manevi anlamda huzurlu olması günlük hayatını da etkilemektedir. Namaz, insanın günlük hayatın sıkıntılarında, üzüntülerinden sıyrılmasını ve rahatlayıp huzur bulmasını sağlamaktadır. Bunu öğrenciler şu sözlerle dile getirmişlerdir:

“İlk defa namaz kılmaya başladığımda içimde bir huzur hissettim.” E125

“Kendimi temiz rahat ve hiç olmadığım kadar hafif hissettim namazlarımı kıldığım zaman üstümden bir yük kalkmış gibiydi.” E128

“Çok stresli ve huzursuzdum namaz kılmadan önce. Namaza başladıktan sonra ise kendimi gayet huzurlu stresten uzaklaştım.” E129

“Ruhumun ferahladığını genişlediğini hissettim.” E135

“Abdest alıp namaz kılmak bana huzur veriyordu.” E138

“Namaz kıldıktan sonra çok hafifleyip rahatlıyordum.” K41

“Bu sorumluluğu yaptığım için kendimi rahat hissediyordum.” K25

“Bir sıkıntım vardı. Kendimi çok kötü hissediyordum. Namaz kılarak biraz rahatlayabiliyordum. Namazın bu anlamda da insana huzur verdiğine inanıyorum.” K23

“Kendimi namaz kılariken huzurlu hissediyorum.” K10

“Namaza başladığım zamanlar ise ruhum huzur bulmuştu ve yapmam gereken bir şeyi yaptığımı biliyordum.” E126.

Üç öğrenci de namaz kıldıkları zaman mutlu olduklarını, manevi olarak rahatladıklarını, huzur bulduklarını ifade etmiştir.

“Namaz kılmak beni mutlu ediyordu.” E123

“Beş vakit kıldığım günlerde tam bir mutluluk hissetmedim, ama günün her vaktini kıldığım zamanlarda klişe alacak ama iç huzuru, manevi anlamda rahatlığı ve mutluluğu hissedebildim.” E131

“Mutlu olmuştum.” E154

- *Zamanın değerlendirildiği ve hayatın düzene girdiği hissi:*

Öğrenciler, insanların hayatlarını namaza göre taksim edip, namazlarını gereken şekilde eda ettiklerinde bu durumun onların zamanlarının kıymetlenmesine ve yaşamlarının düzenli olmasına yardımcı olduğunu belirtmişlerdir.

“İlk defa namaz kılmaya başladığımda hayatımın bir gününün bir düzene girdiğini fark etmişim. Namazdan önce abdest almanın da günlük düzenli bir temizlik olması bu düzenin bir parçasıydı.” E140

“Abartı yok gerçekten uyku düzenim olsun, ders çalışma düzenim olsun bozuktur. Okuldan gelip uyuyup, geceleri ders çalışma gibi düzenli bir düzensizlik vardı bende. Ama ne zamanki düzenli namaza yer verdim o zaman tüm düzensizlikler düzeldi.” E48

Dünyevî meşguliyetlerin, sıkıntıların içinde boğulan insanın bu yoğunluklardan sıyrılması günün belirli vakitlerinde yerine getirilen namaz ile mümkün olmaktadır. Bu ibadetin insanın rahatlamasını, dinlenmesini sağladığı ve kişinin kendine ayırdığı vakit olduğunu söyleyen öğrencimiz düşüncesini şöyle açıklamıştır:

“Namazdayken kendimi boşlukta gibi hissediyordum. Sanki gün içerisinde yaptığım işlerden (oyun, ders...) sonra bana dinlenme gibi geliyordu ve kendime zaman ayırdığımı hissettiriyordu.” E119

- *Kendini dinî anlamda özel (değerli) hissetme:*

Araştırmaya katılan üç öğrenci namaz kıldığında kendini “mübarek”, “Müslüman”, “özel”, “önemli” biri olarak hissettiğini şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Yani kendimi böyle çok mübarek hissediyordum. Çocuk olmama rağmen yani kendimi böyle çok mübarek, Müslüman hissediyordum.” K01

“Kendimi çok özel hissetmişim. Çünkü Allah beni huzuruna kabul etmişti.” K09

“İlk kıldığım zaman sanki kendimi Allah katındaki en önemli kişi Allah’ın en sevdiği insanlardan biri hatta Allah ile yan yana gibi hissettim. E128

- *Dinî sorumluluk hissi:*

Araştırmaya katılan öğrenciler ikisi namaz kıldığında “becerememe”, “kabul olmama” gibi endişelerinin olduğunu ve bu sebepten çarpılmaktan korktuğunu; diğer iki tanesi de cehennem hakkında anlatılan korkutucu hikâyelerin dehşete kapılmalarını ve zorla namaz kılmalarını sağladığını dile getirmişlerdir. Bu durum onların namaz hakkındaki düşüncelerini ve hislerini olumsuz etkilemiştir.

“Babama bakarak öğrendim, akıl baliğ olduktan sonra ise içimde korkular başladı namazı kılabiliyor muyum ya kabul olmuyorsa diye” E132

“Cennet vaadi ile umutlanmış cehennem ile korkutulmuştum. Daha çok cehennemin korkusu, oradaki işkenceler. Izdıraplar ve türlü sadistçe hikâyeler beni dehşete düşürmüş ve namaz kılmaya zorlamıştı.” E14

“Namaz kıldığım zamanlar namazı sevmemiş veya nefret etmemiştim. Namaza veya ibadetlere karşı korkudan başka en ufak bir duygu beslemedim. Onun yapmamız gereken bir rutin olduğu ve yapmazsak cezalandıracağımız bir olay olduğu kanaatindeyim.” E146

“İlk namaz kıldığımda namaz kılmayı tam bilmediğimi bildiğim için çarpılmaktan korktuğumu hatırlıyorum.” K02

- Bazı öğrenciler ilk namaz deneyimleri sırasında, henüz dinî şuurları gelişmediği için namazı “oyun”, “spor” gibi algıladıklarını, bir öğrenci ise “zevkli” bir eğlence olarak düşündüklerini dile getirmişlerdir.

“Namazı oyun gibi bir şey düşünüyordum. Secdeye gitmek, rükû, kıyam bunlar benim için oyun gibiydi. Bu yüzden namazı ilk kıldığım zamanlar bunun şuurunda bile değildim.” E145

“İlk defa namaz kıldığımda namazı Allah'a ibadet olarak değil de fiziksel bir olay yani spor gibi yapmıştım. Daha çok histen başka vücudun rahatladığını hissetmişim.” E131

“İlk defa diye belki ama o namaz bana çok zevkli ve güzel gelmişti.” E121

Bir öğrenci de namaz kıldığı için istediği her şeyi elde edeceğini, sınırsız özgürlüğe sahip olacağını düşündüğünü ifade etmiştir.

“İlk defa namaz kıldığımda artık Allah'ın her istediğim şeyin olmasına izin vereceğine, istediğim her şeyi elde edeceğimi sanıyordum.” E130

1.1.1.4. Öğrencilerin Namaza Başlama Yaşı

Çalışma grubundaki öğrencilerden 34 tanesi namaza başlama yaşını ifade etmiştir. Bunlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tabloda (D) şeklinde gösterilen 5 öğrenci düzenli olarak kılmaya başladığı yaşı belirtmiştir.

Namaza başlama yaşı	Kız öğrenci	Erkek öğrenci	f
küçük	K14, K19, K27, K48	E121, E132, E143, E145, E157	9
5-6 yaş	K23, K34, K41	E116, E123, E146, E162	7
7 yaş	K28	E125, E130, E144, E149	5
8 yaş	K39	E142(D)	2
9 yaş	K22(D),	E148,	2
10 yaş	K31,		1
12 yaş	K45,	E120, E146	3
13 yaş		E150(D),	1
14 yaş		E126(D), E129,	2
15 yaş		E122(D), E147	2

Tablo1: Öğrencilerin namaza başlama yaşının dağılımı

Çocuk anne babasının davranışlarını gözlemeleyerek neler yaptığını inceler. Araştırmaya katılan öğrenciler den 9’u namaz ile “küçük” yaşlarda anne-babası kılarken görmeleri sonucu tanıştıklarını, yaptıklarını “merak edip” K27 aynısını “taklit ederek ” E132 ilk namazlarını kıldıklarını, bundan dolayı tam olarak başlama zamanlarını hatırlamadıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında 12 öğrenci Hz. Peygamber’in de namaza başlatma zamanı olarak tavsiye ettiği 6-7 yaşında ilk namazlarını kıldıklarını hatırlamaktadır.

E148, 9 yaşında iken annesinin kendisine namaz kılması ve alışması hususunda ısrar ettiğini, alışmakta gönüllü olmaması sonucu da dövdüğünü ve sonrasında daha dikkatli davrandığını belirttiği görüşü şöyledir:

“Dokuz yaşındayken annem beni namaza alıştırmaya çalışıyordu. Ama ben gönüllü değil gibiydim sonra annem beni uzun demir bir çubukla hatırı sayılır şekilde dövdü o günden sonra namazlarıma dikkat etmeye başladım.” E148

E145 ilk defa namaz kıldığında çok küçük olduğunu ve hareketler değişik geldiği için oyun olarak algıladığını “namazı oyun gibi bir şey düşünüyordum” ifadesi ile belirtmiştir.

1.1.1.5. Namazın Sürekliliği ve Kesintili Oluşu

Araştırmaya katılan öğrenciler, namaz kılmaya başladıktan sonra hayatlarına etki eden bazı olaylardan dolayı hiç namaz kılmamaya ya da namazların vakitlerini aksatmaya başlamışlardır. Arkadaş, okula başlama, cemaatle namaz kılmak için zorlanma, bıkkınlık, nefse ağır gelmesi, baskı, namazın gerektiği şekilde anlatılmama, küçük olup sorumlu olmadığını düşünme gibi nedenlerle namazı bırakanlar olmuştur. Bunlardan bir kısmı daha sonra tekrar düzenli olarak kılmaya başlarken diğer bir kısmı düzenli kılma hususunda gereken itinaı gösteremediklerini belirtmişlerdir.

E116, 5-6 yaşlarında namaz kılmaya başladığını daha sonra arkadaşlarından etkilendiği için ergenlik döneminde 5 yıl kılmadığını söylemiştir. 16 yaşında umreye gitmesi ile hayatını değiştirip, kötü çevresinden uzaklaşıp tekrar namaza başladığını belirtmiştir.

E121 de ilkokuldan sonra namaza ara ara başlayıp bıraktığını, liseye başladığında ise kılmayı seyrekleştirdiğini belirtmiştir. Okuldaki cemaat ile namaz kılma uygulamasının işe yaradığını, bu sebeple kıldığını ve bu yöntem uygulandığında faydalı olduğunu dile getirmiştir.

E122, namazı ibadet olarak değil de her gün yapılan işlerden bir tanesi olarak gördüğünü ve bu ibadeti yerine getirmede devamlılık sağlayamadığını belirtmiştir. Gerekçe olarak ise “ *namaz günlük rutin işlerden bir şey gibi geliyordu. Ve rutinler her zaman aksardı.* ” E122 ifadesini kullanmıştır.

E139, kalmış olduğu yurttan namazların cemaatle kılınmasından ve herkesin buna zorlanmasından şikâyetçi olmaktadır. Bu zoraki uygulamadan dolayı namaz saati kaçtığını ve 5 vakit namaz kılmadığını şöyle anlatmaktadır.

“Orda bütün namazlar cemaatle kılınyordu. Namaza çıkmak zorunluydu. Ancak yurdun namaz saatleri bazen uymuyordu bana. Ama hocalara göre uymak zorundaydık. Ben de namaz saati kaçırdım hep. Bu durumlar benim 3 sene boyunca namazı 5 vakit kılmamamı sağladı. Tamamını kılamiyordum. Şu anda da durum devam ediyor.”
E139

K20’de yukarıdaki öğrencinin aksine yurttan iken namazlarında problem olmamaktadır. Fakat o ortamdaki ayrılıp eve geldiğinde öğrenci tatil havasına girip namazlarını aksatmaktadır. Bunun sebebini şöyle açıklamaktadır:

*“Bu sene yurttan kalıyorum. İki haftada bir evime gidiyorum. Dolayısıyla ev benim için bir tatil yeri gibi oldu. Gidince de her konuda bir gevşeme meydana geliyor. Namaz da aynı şekilde maalesef.”*K20

E141 ise namaza ara vermesinin sebebini kendisi olduğuna dikkat çekerek bıkkınlık hissettiğini söylediği açıklaması şu şekildedir:

“Namazdan uzaklaşmama sebep olan şey tamamen nefsimi yenilmemin sonucuydu. 9. Sınıfta bir ara çok bıkkınlık geldi ve yaklaşık 4-5 ay kadar kılmadım. Bazen yine böyle hislere kapılıyorum ama yine de namazımı terk etmiyorum.” E141

K48 günlük hayattaki işlerle fazla meşgul olması ve tavizler vermesi sonucu namaza ara verdiğini belirtmiştir. Fakat vermiş olduğu aradan pişmanlık duymasına rağmen faydasının da olduğunu “*şimdi anlamını hissederek kılmama yaradı*” diyerek

açıklamıştır. Namazlarına tekrar dikkat etmeye başladığında hissettiklerini şöyle ifade etmiştir:

“Verdiğim o aradan sonra tekrar namaza önem gösterip kıldığımda inanılmaz bir huzur, düzen ve mutluluk getirdi.” K48

E152, ara ara denemesine rağmen namaza alışamadığını söylemiştir. Bunun sebebini ise *“Allah'a en yakın olmanın ve onunla buluşmanın sevgiyle namazla olacağı”*, Allah sevgisi öğretilmeden *“namaz farz”* denerek kılmasının beklendiğini belirtmiştir.

E153'te yanlış olduğunu bilmesine rağmen 5 vakit namaz kılmadığını ifade etmiştir. Namazın sürekli olmamasının ve kıldığında da zevk almamasının en büyük sorumlusunun ailesi olduğunu ve onların *“oğlum namazını kıldın mı?”*, *“kalk namaz kıl”* gibi sözler söylemeleri, sabah namazına zorla uyandırmalarından dolayı olduğunu düşünmektedir.

K03 ortaokul döneminde yaz tatillerinde 5 vakit namaz kılarken okul açıldığı zaman sıklıkla aksatarak nadiren kılmıştır. Bu durumun 8. sınıfa gelene kadar devam ettiğini belirtmiştir.

En çok aksatılan namazlar diğer vakitlere göre daha uzun olduğu için yatsı, sabah uykudan uyanıp kılmak gerektiği için sabah namazıdır. K21'de bu namazları aksattığını bunun sebebini ise bilinçsiz olmasından kaynaklandığını belirterek öğrendikten sonra daha fazla dikkat etmeye başladığını ilave etmiştir. K39'da aynı şekilde namazlarının kesintili olduğu sürekli kılmadığı dönemlerin namaza ilk başladığı, önemini bilmediği zamanlar olduğunu ifade etmiştir. K15 ve K31 ise sınav zamanları büyük bir şevkle namaz kıldıklarını belirtmiştir.

1.1.1.6. Olumsuz Davranışlara Öğrencilerin Verdikleri Tepkiler

Araştırmaya katılan öğrencilerin verdikleri cevaplardan aileler tarafından namaz kılması için baskı yapılan kişilerin sinirlendikleri ve namaza karşı olumsuz tepkilerinin olduğu tespit edilmiştir.

K21 annesinin her vakit için defalarca *“Namaz kıldın mı?”* sorusu ile muhatap olmaktan sıkıldığını söylemiş ve kendince bulduğu çözümü şu sözlerle ifade etmektedir:

“Bana namaza diye seslendiğinde diğer odaya geçer seccadenin başında 5 dakika oturur sonra namaz kılmış gibi geri dönerdim. Çünkü çok sıkılmıştım. Bir dönem bunu hep böyle yaptım. Ya da namazda hep etrafımı inceliyordum. Annem beni uyarıyordu ama ben onu dinlemek istemiyordum.” K21

Sürekli aynı soruyla karşı karşıya kalan K01 ise tepki olarak kiblenin ters istikametine doğru namaz kıldığını, fakat sonra pişman olduğunu ifade etmiştir. E119 ise alışma döneminde maça gideceği sırada ailesinin önce namaz kılmasını istemesi üzerine tartıştıklarını ve bundan sonra bir daha namaz kılmayacağını söylediğini belirtmiştir. Şu anda bilinçlendiği için böyle durumlarla karşılaşmadığını sözlerine ilave etmiştir.

K24, Kur’an kursunda namaz kılmaları için uygulanan yöntemleri; hocaların öğrenciler uyurken “yatalara vurması”, “uyku sırasında sabah namazını kılmak için ışığı açık tutmaları” olarak sıralamıştır. Bu şekilde muamelenin kursta kaldığında namaz kılmasına sebep olduğunu fakat “Allah rızasından çıkıp abla rızası (haşa)” için kılıyormuş gibi hissettiğini belirtmiştir. Böyle hissetmemek için aldığı önlem şöyle açıklamıştır:

“Kimi zaman bu durumdan rahatsız olup mescitte namazı kılıyormuş gibi yapıp odama geçince tekrar kılıyordum. Bu daha doğru geliyordu.”

1.1.2. Namazı Öğrenmeye Olumlu Katkı Sağlayan Deneyimler

Öğrenciler namaza alışma dönemlerinde kendilerini olumlu yönde etkileyen deneyimlerin namaza yönelmelerini sağladığını belirtmişlerdir. Olumlu yönde etkilenmelerini sağlayan bu deneyimler öğrencilere göre çeşitlilik göstermektedir. Öğrencilerin cevaplarından yararlanılarak aşağıdaki başlıklar altında çeşitli deneyimler ele alınmıştır.

1.1.2.1. Ailenin Öğrenciyi Daima Namaz Kılmaya Özendirme

Katılımcı öğrencilerin verdiği cevaplardan ailelerin çocuklarına baskı yapmadan, bilgi vererek, sevdirek yaptığı açıklamalar, zamanında yapılan tanihlemeler ve teşviklerin namaza alışmalarını sağladığını görüyoruz. Bir öğrenci, “Ama şunu

söylemeliyim ki annemin bu denli ısrarı olmasaydı belki de namazın vahametini anlamazdım.” K33 diyerek namazın öneminin kavranabilmesi için “istekli olmasalar”K50 bile ısrarcı davranılması gerektiğini vurgulamaktadır. Çocuklar, bu ısrarlar sonucunda ilerleyen dönemlerde namaza alıştıklarını ve artık hatırlatmalara ihtiyaç duymadan namaz kıldıklarını söylemişlerdir.

“Annem ‘hadi oğlum kalk kıl, hadi bak vakit çıkıyor’ diye diye beni kaldırdı. Ama gerçekten ilk başlarda zorlandım. Kalkıp abdest almak, namazı kılmak zor geliyordu. Anne ve babamın ‘zorlamadan’ yaptıkları teşvikler, telkinler beni namaza alıştırdı. Allah onlardan razı olsun ki, bu yaşıma kadar bilerek ve isteyerek hiçbir namazımı terk etmedim.” E120

“Ama zorla döverek falan değil her gün eve geldiğinde soruyordu. ‘Oğlum namazını kıldın mı?’ diye böyle böyle alıştım artık. Kendimde kılıyordum babam sormadan.” E150

“Bu nedenle ben, teşvik eden, her vakitte uyarıcı ama zorlamayan aileme çok teşekkür ederim.” K31

Namaz başladığımdan yani tam anlamıyla başlamamış olsam da annemin teşviki ile kılmaya başladım.” K49

Ailenin daima namazı teşvik etmesi, kulluk bilincinin oluşması sonucunda çocuk Allah’a karşı sorumluluğunu yerine getirmemenin vicdanî sıkıntısını çekmiş, kendini sorgulamıştır. Bir kız öğrenci iç hesaplaşmasını şöyle açıklamıştır:

“Kendimi sorguladım önce annem babam öğrettiği halde uygulamayan evlat sıfatı. Öğretmenlerinden her ders dinleyip uygulamayan öğrenci sıfatı gibi sıfatları yakıştıramadım kendime. En önemlisi sen genç nesilsin sen böyleysen devamı nasıl olur sen nasıl bir Müslüman’sın düşünceleri beni ittirdi namaza.” K48

Namaz kılınmasını sağlayan bir diğer etken ise ailenin çocuklarına duygusal baskı yaparak namaz kılmadıkları takdirde haklarını helal etmeyeceğini söylemesidir. 2 öğrenci bu olaydan etkilenip namazlarını kıldığını ifade etmiştir.

“İşte annemin namaza verdiği önem Babamın “eğer namazınızı kılmazsanız hakkımı helal etmem” sözü beni en çok etkileyen olaylar.” K42

“Bazen şeytanın vesveselerine uyup namaz kılmadığım vakitlerde olayı çakar, yanıma gelip hakkımı helal etmiyorum derdi. Açıkçası hak konusu işin içerisine girince benim vicdanım rahat etmezdi. Kalkıp namazımı kılardım.” K44

1.1.2.2. Ailenin Namaz Kılması ve Öğrenciye Sevdirmesi

Araştırmaya katılan öğrencilerin cevaplarından sevdirek yapılan eğitim yoluyla kalıcı ve kolay bir şekilde namaz kılma alışkanlığı kazandırıldığı görülmüştür. Bu alışkanlığın kazandırılmasında *“Ailem namazı sevdirmede katkıda bulundu.” E128* ifadesi ile aile etkisi ortaya çıkmaktadır. Bir erkek öğrenci ise *“Ailem bana namazı çok sevdirmişti. Namazda Allah’ın huzurunda olduğumu terbiyeli ve dikkatli durmamı istemişlerdi. Namaz kılmayı alışkanlık haline getirmiştik diyebilirim. Kılmadığımda kendimi rahatsız hissediyordum.” E116* diyerek ailenin namazın sevdirdiği takdirde külfet olmaktan çıkıp, kendiliğinden devamlı hale geldiğini, kılmadığı zaman rahatsız hissettiğini söylemiştir.

Ailesinin yaklaşımından etkilenen diğer öğrencilerin hatıraları şöyledir:

“10 dakika bana öğüt verirdi böyle böyle namazı sevmeye başladım.” E132

“Bana namazı sevdiren tabii ki ilk başta ailemin etkisiydi. Annem de babam da 5 vakit namazını kılıyordu.” E140

“Bana sevdiren olay bütün ailem günde 5 vakit namaz kılıyordu. Bende ailem bunu günde beş defa yapıp 1 saat kadar vakit ayırıyorsa bu güzel bir iş diye düşünüp öyle başladım.” E149

“Benden büyük kişilerin ve ailemin namaz hakkında verdikleri öğütler namazı bana daha çok sevdirdi.” E159

“Namaza 5 vakit olarak alışmada annemin tatlı dili, bana namazı anlatışı etkili olmuştu” K21

Namazı sevmek ile namaz kılan birisi olmanın farklı şeyler olduğuna değinen K22 sevmenin bir süreç olduğunu alışmanın daha kolay olduğunu, namaz kılanların çoğunun namazı alışkanlık haline getirdiklerini belirtmiştir.

Aile büyükleri ile yakın ilişkileri olan, onlarla beraber büyüyen çocuklar nine ve dedelerinin etkilerinde kalır, onları taklit eder, onlar gibi olmanın hayalini kurar. İki öğrenci babaanneleri ile olan anılarını şöyle anlatmaktadır:

“...babaannemin yıllardır üzerinde namaz kıldığı seccadenin eskimiş bir hal alması çok hoşuma giderdi. Hala hayalimdir, yıllar sonra seccadem üstünde kıldığım namazların izi olması.” K13

“Namaza 5. Sınıfta babaannemle kılmaya başlamıştım. O zamanlar babaannem abdest alıp namaz için hazırlanırken hemen bende aynısını yapardım. İçimde çok büyük bir huzur oluştuğunu babaannemin yanında saf tuttuğumda hissetmişim.” K16

1.1.2.3. Sosyal Çevrenin Öğrenci Üzerindeki Olumlu Etkisi

Yapılan mülakatta çıkan sonuçlara göre namazı öğrenmeye olumlu yönde katkı sağlayan en önemli etkenlerden bir tanesi sosyal çevredir. Sosyal çevre dediğimizde ilk aklımıza gelen ailedir. Fakat biz ailenin etkisini farklı bir başlıkta ele aldığımız için bu bölümde okul ve öğretmen, arkadaş çevresi, dinî cemaat ve kitle iletişim araçlarının öğrenciler üzerindeki olumlu etkisine yer vereceğiz. Konuyu ele aldığımız alt başlıklar şöyledir:

1.1.2.3.1. Okul ve öğretmenin öğrenci üzerindeki olumlu etkisi

İmam hatip liselerinde kültür derslerinin yanında meslek dersleri (tefsir, fıkıh, hadis...) de bulunmaktadır. Amaç, dinin doğru bir şekilde öğrenilmesi ve din eğitimi ihtiyacının sağlıklı olarak devlet tarafından karşılanmasıdır. Araştırmaya katılan öğrencilerin açıklamalarından bu okullardaki dinî havanın teneffüs edilmesi, burada bulunan öğretmenlerin telkinleri ve teşvikleri, vakit girdiğinde namaza davet etmeleri namaza başlamalarını, düzenli olarak kılmalarını sağladığı ortaya çıkmaktadır. Okulun namaza alışmasına veya tam anlamıyla düzenli bir şekilde kılmasına kolaylık sağladığını düşünen öğrencilerin görüşleri şöyledir:

“Liseye başladığımda namazın önemini daha iyi anladım ve yurdu bırakmama rağmen namazlarımı kılmaya çalışıyorum.” E133

“...tam olarak alışma zamanım İmam Hatip Lisesi'ne girdikten sonra oldu.”E125

“Eğer en güzel namazların neresi diye sorulsa 2. Yer burası olurdu.” K26

“Bu konuda okulumun da bana çok yardımı dokundu.” K30

K30, namaza alışmasında okulun etkili olmasının sebebini şöyle açıklıyor:

“Okulumuzda da hocalarımız neredeyse her vakit sınıfları dolaşp namaza çağırıyorlar. Kandillerde tüm okul toplanıp spor salonumuzda namaz kılıyoruz.” K30

K24 namazı sevme sebebini öğretmenlerin “namaz huzuru konusunda inandırıcı” olması olarak açıklamaktadır. Ancak 9. Sınıfa başladıktan sonra 5 vakit kılmaya başlamasından, bu zamana kadar geciktirdiği için duyduğu pişmanlığı dile getiren K32’de bu hisleri yaşamasının nedenini “hocalarımızın tatlı sohbetleri, okul ortamı, İmam Hatiplilik...” olarak belirtilmektedir.

K33, öğle namazlarını çeşitli bahanelerle kılmadığı dönemde okuldaki meslek dersi öğretmenin namaz kılmaya göre performans notu vereceğini söylemesi üzerine başlangıçta not için 5 vakit namaz kılmaya başladığını belirtmiştir. Daha sonra öğretmenin sözünü unutmamasına rağmen “Artık evde de olsam, okulda da, dışarıda da her nerede olsam namazı unutmuyorum, bahaneler üretmiyorum.”(K33) diyerek öğretmenin bu vaadinin alışmasına yaradığını ifade etmiştir.

İçinde zaman geçirdiğin ortamın kişi üzerinde etkisinin olduğunu biz istemesek dahi yaşayışımızı, davranışlarımızı etkilediği, farkında olmadan bulunduğumuz gruba uyduğumuzu K27 şöyle dile getirmiştir:

“Ailem, arkadaşlarım, bulunduğum ortam derken zamanla alıştım. Şimdi ise harika bir ortamdayım. Okulum, öğretmenlerim ve arkadaşlarım beni istemedenden bile olsa güzele çağırıyorlar. Hiç kimse bir şey söylemese bile aynı havayı soludukça namaz kılmadan edemiyor insan.” K27

1.1.2.3.2. Arkadaş çevresinin öğrenci üzerindeki olumlu etkisi

Araştırmaya katılan öğrenciler namazlarına devam etmede yaşı büyük olan kişilerin tavsiyesinden ziyade akran grubun daha etkili olduğunu belirtmektedir. Bir erkek öğrenci ortamını değiştirip namaz kılınan bir ortama girdiğinde onlara uyum sağladığını “Burada genellikle namazlar kılınıyordu. Arkadaşlarla kaynaştıktan sonra ben de onlara uymaya başladım ve Allaha şükür arada yine kaçanlar oluyor ama

namazlarımı kılıyorum.” E121 diyerek ifade ederken, başka bir öğrenci “arkadaşının gazıyla” E137 namaz surelerini küçük yaşta ezberlediğini söylemektedir.

K39, namaza alışma döneminde gittiği bir kursta kurduğu arkadaşlıkların olumlu etkisini, birbirlerini etkilemelerini şöyle açıklamaktadır:

“Benim 5 vakit alışma dönemimde namazı sevdiren şey babamın verdiği kursta kurduğum arkadaşlıklar, dostluklar ve onlarla birlikte namaz saatlerinde birbirimize namazı tavsiye ederek birbirimize örnek oluşlarımız oldu.” K39

Kız öğrenciler tarafından da benzer cevaplar verilmiştir. Çevresindeki kişilerin yaptığı davranışları sergilemesi, ortamdaki düzene uyum sağlaması kişinin kendini rahat hissetmesini sağlar. *“Arkadaşlarımın zoruyla kılıyordum biraz göstermelik gibiydi. Öğleni okulda kılıyordum diğerleri yoktu.” K41* diyen öğrenci öz eleştiri yaparak durumu özetlemiştir. Yukarıda verilen cevapta olduğu gibi sadece arkadaş yanında namaz kılan diğer zamanlarda kılmayan öğrencinin olduğu gibi, arkadaşlarından etkilenip başladıktan sonra 5 vakit devamlı olarak ibadeti yerine getiren öğrenciler de bulunmaktadır.

“5 vakit namaza alışmam dostlarımın sayesinde oldu. Elhamdülillah Allah bana onlar gibi dostlar verdiği için ...” K30

“Ailem, arkadaşlarım, bulunduğum ortam derken zamanla alıştım. Şimdi ise harika bir ortamdayım. Okulum, öğretmenlerim ve arkadaşlarım beni istemeden bile olsa güzele çağırıyorlar. Hiç kimse bir şey söylemese bile aynı havayı soludukça namaz kılmadan edemiyor insan.” K27

“Önceden de yeni bir okula geçmiştim ve bir arkadaşım çok önem veriyordu vaktinde namaz kılmaya onunla hemen teneffüste mescide koşup namazı kıldıktan sonra teneffüsümüze devam ediyorduk. Ben ondaki bu samimiyeti görünce ve her günde öğle ve ikindi namazlarını onunla birlikte kılmaya başlayınca 5 vakit namaz kılmak artık zor bir iş olmaktan çıkmıştı benim için. Zaten en yakın arkadaşımınla koşu koşu gidiyorduk mescide. K47

Anne, baba veya öğretmen çocuktan bir şeyi yapmasını istediğinde yerine getirilmek istenmeyebilir. Fakat yaşça kendisine yakın dönemde olan sevdiği birisinin teklifini istemese bile kolay kolay reddetmez. Sevdiği kişiyi üzmemek onun kalbini kırmak

istemez. İki öğrenci kendisi için değerli olan, özel olduğunu hissettiren kişiler sayesinde namazı sevdiğini ifade etmiştir. Çünkü insan sevdiği kişinin yaptıklarını da sever ve her haliyle sevdiğine benzemek ister. Bu iki öğrencinin bu konudaki hatıraları şöyledir.

“Liseye ilk başladığım dönemde öğle namazını okulda kılmak zorunda kalıyordum. Ama abdestim olmadığı zaman okulda abdest almak çok zor geliyordu ve maalesef namazımı ihmal edebiliyordum. Ama okulun görevlendirdiği 12. Sınıftaki ablam sürekli gelip beni davet ediyordu. Ben de gık mı edip gidiyor abdestimi alıp namazımı kılıyordum. O abla da benimle birlikte gelip abdest alıyordu. Belki de abdesti olmasına rağmen bile gelip alıyor olabilirdi.” K06

“Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde okuyan bir ablam var. (öz ablam değil). Derslerimde bana hep yardımcı olur. Birlikte sosyal faaliyetler yaparız. Ama hiçbir zaman namaz vaktini geciktirmez. Beraber güle oynaya abdestimizi alır, namazlarımızı kılarız. Allah Kübra Abla’dan razı olsun. Çünkü bana namazı sevdiren tek kişi.” K19

Bir erkek öğrenci komşuları olan sevdiği abisi ile beraber camiye gitmesi sayesinde namaza alıştığını dile getirmiştir. Değer verdiği kişinin iyi veya kötü bir hayat tecrübesi ve geçmişe yönelik sorgulamalar, pişmanlık duygusu ve tövbekâr tutumlar da öğrenciyi etkilemektedir.

“Alışma dönemimi alt komşumuz Hüseyin abimin bizimle ilgilenmesi ile tamamladım. O dönemde Hüseyin abim bekâr ve 30-35 yaşlarında idi. Hapisten yeni çıkmıştı. Kaza ile adam yaralamadan. Bu günah onu yetiştirmiş, iyice pişirmişti ve sürekli tövbe halinde idi. Çok samimiydik. Namazlarını hep cemaatle kılardı. Mahalle de olduğum zaman, bizi almadan camiye gitmezdi bu şekilde abim sayesinde namaza iyice ısınmıştım.” E125

Bir öğrenci namazını kılan ve kılmayan iki kuzenini karşılaştırmış ve namazlarına devam edenin iyi birisi, diğerinin ise kötü olduğuna karar vermiştir. İyi olanın davranışlarında kılmış olduğu namazın etkisi olduğunu düşünüp ona benzemek istediğine karar vermiştir.

“... benim 2 tane kuzenim vardı. Bir tanesi namazlarını kılmıyor, diğeri namazlarını kılıyordu. Namaz insana çok şey kazandırıyor. İkisi arasında büyük farklar vardı. Yani söylemek ne kadar doğru bilmiyorum ama biri iyi insan, diğeri kötü insan. Neden kötüyü seçeyim dedim. Ve onu örnek aldım.” E144

1.1.2.3.3. Kur'an kursunun öğrenci üzerinde olumlu etkisi

Ülkemizde din eğitimi alanındaki önemli bir boşluğu dolduran Kur'an kurslarının namaz öğretiminde de hatırı sayılır bir yeri vardır. Çocuklara aile haricinde oluşturulan sosyal çevre ile namazın devamlılığı hususunda destekleyici rol oynarken onların bilinçlenmesini sağlar.

Namaz ibadetine alışırken öğrencilerin bazıları ilk namazlarını Kur'an kursunda kılarken bir kısmı 5 vakit namaza kurs sayesinde başlamıştır.

K31, yaz tatilinde gitmiş olduğu kursta dini bilgi ve yaşantısının yetersizliğini fark etmiş, ailesi karşı çıkmasına rağmen dinî eksikliğini tamamlayabileceği düşüncesiyle İmam Hatip Lisesine gitmekte ısrarcı olmuştur.

E120, namaza başlamasında gitmiş olduğu bir cemaatin Kur'an kursunun hatırı sayılır derecede katkısı olduğunu belirtmiştir. Bunun sebebini oradaki hocalarının şu davranışlarına bağlamıştır:

“Oradaki hocalarımız namazlarını bizimle beraber cemaatle kılarlardı. Namazı kılmadığımızda ahirette ne gibi cezalar olduğu, kıldığımız zaman çok büyük mükâfatların olduğunu anlatıyorlardı.”

K27, yaz tatilinde gitmiş olduğu kurs sayesinde kendini geliştirdiğini *“en çok bilgiyi orada öğrendim”* diyerek ifade etmiştir. Ayrıca *“sabahın nurunda orada gözlerim kapalı namaz kıldım ve her vakitte kaçırmıyorduk. O yaz tatilim hep böyle geçmişti.”* açıklaması ile kursun namaz kılmasında olumlu bir etkisinin olduğuna değinmiştir.

Kur'an kursundaki eğiticinin tavırlarından çok etkilendiğini bu sebeple söylediklerini yerine getirdiğini belirten öğrencinin görüşü şöyledir:

“Kur'an kursu hocalarıma gelince o kadar yumuşak bir ses tonuyla anlatıyordu ki sen istemeden zaten o konuyu merak ediyordun. Bende o şekilde namazla tanıştım. Yaptığım yanlışları görünce uyarıyordu. Ama bu beni kesinlikle sinirlendirmiyordu. Çünkü gülümsemesi hiçbir zaman yüzünden eksik olmazdı hocamın. Buda beni kendisine dolayısıyla anlattığı şeye çekerdi. İşte böylelikle namazı sevdim.” K04

Katılımcı öğrenciler kendilerini olumlu etkileyen, namaza başlamalarını sağlayan kurs deneyimleri şöyledir:

“İlk bilinçli olarak namaz kıldığımda Kur’an kursundaydım. Öylelikle başladım.” K04

“Yavaş yavaş Kur’an kurslarına gittikçe alışmıştım.” K10

“Gittiğim yaz Kur’an kurslarında başlamıştım.” K28

“Yaz aylarında gittiğim Kur’an kurslarında işin önemini anlamış ve namaz kılmaya resmen başlamıştım artık.” K33

“Namazı sevdiiren kimdi bilmiyorum. ...Kur’an kursu öğretmenlerimin etkileri var.” K04

“Ama namazı ilk gerçek anlamda Kur’an kursunda kıldım.” K20

1.1.2.3.4. Dinî cemaatlerin öğrenci üzerindeki olumlu etkisi

Dinî cemaatler çeşitli dernek ve vakıf adı altında faaliyet göstermekte, dinî anlayış ve yaşantı biçimi olarak halkı doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Araştırmaya katılan öğrenciler de bir şekilde bu cemaatlerin içerisinde bulunmuş ve cemaate mensup kişilerden, buradaki uygulamalardan etkilenip namaz kılmaya başlamışlardır.

Liseye geçtiğimde AGD'nin evlerinde kalmaya başladım. Gurbette oluyordum. Evde üniversiteli abimiz vardı. O bizi dinî konularda eğitti. Her gün bize bir şeyler anlatıyordu ve derneğe sohbetlere gidiyordum sohbetler çok etkileyiciydi. O günden sonra namazlarımı 5 vakit kılmaya başladım. Arada sırada bir vakit kaçıırıyordum. E150

“İlim Yayma Cemiyeti'nin Kur’an kurslarına gitmiştim ve yarım gündü. Sabah gidiyorduk. Öğlen namazını kılıp evlere dağılıyorduk. Oradaki namazlarımı hatırlıyorum. Neler hissettiğimi de. Cemaatle namaz kılmak çok farklı ve özel geliyordu ve bir an önce Kur’an kursu bitse de cemaatle namaz kılalım istiyordum.” K03

“Tabi namaza başlamada 6.sınıfın yaz tatilinde gittiğim yaz Kur’an kursunun da hatırı sayılır derecede bir katkısı oldu. (İsmail Ağa Cemaatinin Kur’an kursuna

gitmiştim) oradaki hocalarımız namazlarını bizimle beraber cemaatle kılarlardı. Namazı kılmadığımızda ahirette ne gibi cezalar olduğu, kıldığımız zaman çok büyük mükâfatların olduğunu anlatıyorlardı. Bir keresinde Kur'an kursunda abdest önlüğünü giyip abdest alıyordum. Dersimize giren hocam beni gördü "senden adam olur" demişti. Benim çok hoşuma gitmişti ve namazı daha bir istekle kılmıştım." E120

"Beş vakit namaza İmam Hatip Lisesine geldiğimde başladım. Aslında İmam Hatip'e geldiğimde değil de İlim Yayma Cemiyeti'ne geldiğimde desek daha doğru olur. İlim Yayma Cemiyeti pratik açıdan İmam Hatip Lisesi'nden daha fazla tecrübe kattı bana. 9. sınıfa başladığımızda İlim Yayma'daki abimizin üzerimde emeği büyüktür." E147

İki öğrenci de tam anlamıyla bilinç oluşmadığını yurtta kaldığında namazlarına devam edip eve geldiklerinde "tatil" havasına girmelerinden anlıyoruz. Öğrenciler bu durumdan huzursuz olmakta ve "hiç olmazsa 3 vakit kıliyordum" diyerek, aslında tamamını kılmamanın verdiği pişmanlığı dile getirmektedir..

"7.ve 8. sınıfta yurtta kaldım. Yurt zamanında 5 vakit namaz kıliyorduk. İzin olduğunda yeni eve geldiğimde ben de hiç olmazsa günlük 3 vakit namaz kıliyordum neden 3 vakit dersiniz şimdi 5 vakit namaz var beşi ikiye bölemiyoruz ben de 5'i 2 ve üç diye ayırdım 3 olduğu için ben de akşam ikindi ve kalkabilirsem sabah namazını kıliyordum. Annemler namazlarımı kılmamı istiyorlar ama bir yaptırım uygulamıyorlardı." E133

Bu sene yurtta kalıyorum. İki haftada bir evime gidiyorum. Dolayısıyla ev benim için bir tatil yeri gibi oldu. Gidince de her konuda bir gevşeme meydana geliyor. Namaz da aynı şekilde maalesef Annem "Namazlarını kılmayacaksan eve gelme" demişti bir kere. K20

1.1.2.3.5. Kitle iletişim araçlarının öğrenci üzerindeki olumlu etkisi

Kitle iletişim araçları dediğimizde kitap, dergi, gazete, internet, sinema aklı gelmektir. Bu araçlar yoluyla faydalı ve zararlı bilgiler insanlara ulaşmaktadır. Biz öğrencilerin cevapları çerçevesinde kitap ve filmleri ele alacağız.

Gençlerin namazı sevmesinde, daha bilinçli, huşu içerisinde ibadeti yerine getirmede kitaplar önemli bir yer tutmaktadır. Dört öğrenci Ali'nin Seccadesi, risaleler, Kur'an-ı Kerim meali, Sabah Namazına Nasıl Kalkılır? ve Necip Fazıl'ın kitaplarından etkilendiğini söylemiştir.

“Babam din kültürü öğretmeni bana bu konuda yardımcı oluyordu. “Sabah Namazına Nasıl kalkılır?” adlı bir kitap vardı sanırım adı böyleydi. Babam okutmuştu bunu bana ve mealden Kur'an-ı Kerim'i okuyordum. Bunlar namazlarımı huşu içerisinde eda etmeme vesile olmuştu diyebilirim.”K14

“Babam bana namaz ile ilgili hikâye kitapları almıştı. O kitapları okuyarak namazın önemini anlamaya başladım. ...Bu hikâyeler bana namazı sevdirdi.” E136

“O zamanlarda babam bana bir kitap almıştı. Hiç unutmam adını “Ali'nin Seccadesi”. O kitapta namaz kılamam için büyük bir etkendi. O kitabı okuduktan sonra seccadem ahiretteki bineceğim olacağına inanmışım ve uzun bir süre aynı seccade de namaz kılmışım.” K18

“5 vakit namaza alışma dönemimde ilkokul öğretmenim Allah razı olsun ondan beni Necip Fazıl'ın kitaplarıyla tanıştırdı. Onu, şiirlerini okudukça daha derin düşünmeye başladım. Bu düşüncelerim hayata bir anlam katmamı sağladı. Böyle olunca da namaz kılariken ahireti, kâinatı düşünmeye başladım. İlk kıldığım namazlarım kılmak için olurken, şimdi ise bambaşka bir duygu halini alıyordu bende. K35

“İnternetteki abiler sayesinde namazı sevdim. Risaleler sayesinde.” K41

Okuduğumuz veya dinlediğimiz bir kişinin hayatı bize sirayet eder, onu içselleştiririz ve hayatımızı etkiler. Eğer Allah'ın sevdiği kullar ile zaman geçirirsek onların hikâyeleri ile meşgul olup onları anlatan filmleri izlersek bunun üzerimizdeki etkisi olumlu olacaktır. Sadece izlemek yeterli değildir. Aynı zamanda okunan veya izlenen konu hakkında fikirleri sorulup değerlendirme yapması istenmelidir. Böylece öğrenilen bilgiler pekişecektir. Öğrencilerin cevaplarından da bu durumun olumlu etkisini görüyoruz.

“Büyük insanların namaz hassasiyetleri ve bu konudaki hikâyelerden etkilenirdim.” K43

“Ama benim daha o yaşıta Allah’a bu yolla sığınmamın tek nedeni; annemin, teyzemin bizi hep sohbetlere, hocalara götürmeleri, oradan dinlediğim kıssalar, olaylar...” K23

“Bana namazı sevdiren namaz konusunda izlediğim videolar oldu.” K24

1.1.2.4. Öğrencinin Çevresinde Namazı Seven ve Örnek Olan Kişilerin Bulunması

Araştırmaya katılan öğrencilerin çevrelerinde etkileşim içerisinde oldukları kişilerden namaza ehemmiyet veren kişilerin herkesten farklı olarak hissettiği duygular, gençlerde hayranlık uyandırmakta, namazı sevmelerini, özen göstermelerini sağlamaktadır. K21 bir tanıdığını namaz kılarken izlemiş *“Namaz kılışı bana farklı gelmişti. Annemden bile farklıydı.”* diyerek etkilendiğini belirtmiştir. Bu farklılık öğrencinin *“Bende onun gibi kılabilirim.”* diye düşünmesine sebep olmuştur. Bu kişinin hissederek namaz kılması öğrencinin de namazlarına özen göstermeye başlamasına fayda sağlamıştır.

Katılımcıların bazısına tesir eden olaylar ve kişiler şöyledir.

“Küçükken babamın namaz kılışına hayrandım. Bana namazı en çok babam sevdirmişti.” K22

“Beni namaza sevk eden şey annemin bu konuda aşkı oldu. Annem pek bilmediği halde bu kadar aşkla kılarken benim 3. yılımda (İmam Hatip’te) hiçbir şekilde ona yetişemem beni hızlandırdı. Bana namazı sevdiren annemdir.” K26

“Babaannemin değneklerle zor yürüyor olmasına rağmen abdest namaz arasında geçen hayatı...” K38

“Namazı iyi kılan insanlar bende namaz konusunda iyi bir amil olmuştur.” K43

Öğrenciler, namaza başlamalarında, aksatmayıp devam etmelerinde dünyada ilk ilişki kurdukları kişiler olan aile bireylerinin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bir öğrenci ‘annem babam yapıyorsa doğrudur’ E118 anlayışı ile namaza başladığını ifade etmiştir. Aileden sonra eğer varsa kardeşler ve diğer aile fertleri etkili olmaktadır. *“Benim 5 vakit namaza başlamamda etkili olan çoğu kişide olduğu gibi ailem oldu. O zamanlarda ben çok küçüktüm, ama benim büyüklerim sayesinde alıştım. Ablam,*

annem, babam gibi unutamadığım bir şey var o zamanlarda. Ablam ve kuzenlerim namaz kılarken ben çok özenirdim, ama daha namaz kılmayı bilmediğim için onları izlerdim. Bir gün yine iki kuzenim ve ablam namaz kılıyordu. Bende yanlarına durup aynı onların yaptığı hareketleri yapıyordum. Onlar içlerinden sureleri okurken bende okuduklarını bilmediğim için ağzımı kıpırdatıyordum.” K39 şeklinde anlattığı hatıra ile ailenin yanında çevrede dini temsil eden, örnek alınan farklı kişilerin olmasının uygulamayı kolaylaştırdığı dile getirilmiştir.

Erkek öğrencilerde baba etkili olmakta ve onun örnek olarak taklit edilmesini sağlamaktadır. E132 namazı bu şekilde sevdiğini belirtmiştir. E127 ise, babasının namaz kılarak örnek olmasının kendisini teşvik eden tek unsur olduğunu belirtmiştir.

Ailenin örnek olmasının namazı öğrenmelerinde olumlu katkılarının olduğunu, kolaylaştırdığını ve başlamalarını sağladığını ileri süren öğrencilerin görüşleri şöyledir:

“Alışma döneminde Allah razı olsun annem ve babam öncelikle kendi namazlarını hiç aksatmadığı ve zamanında kıldıkları için ben namaz kılmadığım dönemlerde bile hep onları merak ediyordum, imreniyordum.” E119

“Namaza alışmamda ailemin çok büyük bir katkısı vardı. Hem kendileri yanımda namaz kılarak örnek oluyorlardı. Hem de bize kılmamız için yardım ediyorlardı.” E120

“Daha çok ufakken çevremdeki insanların yaptıklarını sorgulama çağımda ailemdeki herkesin namaz kıldığının farkındaydım.” E124

“Ailem zaten namazlarını hep kılardı. Ben küçüklikten itibaren hep onları namaz kılarken gördüğüm için pek fazla namazdan uzaklaşma durumum olmadı. Hatta kılmam kolaylaştı.” E128

“Evdeki büyüklerim namaz kıldığı için onları örnek almıştım.” E148

“Benim namaza alışmamı en çok babam etkiledi. Çünkü evde daimi namaz kılan o idi ve her namaz kıldığında beni namaz kılmam için ikaz etmiştir. Onun sayesinde namaza alışmaya başladım.” K05

“Namaz konusuna ailem bana her zaman doğru bir örnek olmuştur.” K37

1.1.2.5. Öğrenciye Maddi ve Manevi Pekiştireç Verilmesi

İstenen davranışı pekiştirmek için görüşlerine değer verilen kişilerin söylemiş olduğu bir söz, onların bir tepkisi çocuklara namazı sevdirdiğini ve daha özverili kılmalarını sağladığını katılımcılar ifade etmiştir. Araştırma bulguları, maddi ve manevi olarak ayrılan her iki pekiştireç türünün de öğrenciler üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir.

Manevi pekiştireç verilen öğrencilerin cevapları incelendiğinde başlangıçta namazı kılma sebeplerinin çevredekiler tarafından beğenilip takdir edilmek olduğu ortaya çıkmıştır. Büyükler tarafından övüldüklerinde hoşlarına gittiğini, namazı severek, isteyerek kıldıklarını ve kendileri ile gurur duyduklarını ifade etmişlerdir. K42, arkadaşları ile beraberken namaz kılacağını söylemesi ve onların yanından ayrılmasının 'havalı' olduğunu belirtmiştir. Buna ilişkin diğer katılımcı görüşleri şöyledir:

“Dersimize giren hocam beni gördü ‘senden adam olur’ demişti. Benim çok hoşuma gitmişti ve namazı daha bir istekle kılmıştım.” E120

“O zamanlar 12 yaşındaydım. Ve namaza alışamıyordum. Fakat kılmaya başladığımda çevrem tarafından takdir edilen, hediyeler alınan bir çocuk olmuştum.” E122

“Evdeki büyüklerim namaz kıldığı için onları örnek almıştım. Tabi yakınımıdaki kişiler de beni överek gururlandırıyor.” E148

“Tek başına (yani annem olmadan) o arada namazı kılınca, arkamdaki teyzeler beni tebrik etmişti. Ben de namaz kıldığım için kendimle gurur duymuştum.” K18

“Ailemin beni tebrik etmesi için kıldığım bir namazımda namazı seviyordum.” K45

“İlkokuldayken öğle namazını okulda kılardım. Okulun deposunda. Bu, sınıf arkadaşlarımdan hepsini namaz kılmaya teşvik etmişti. Bu aynı zamanda benim için bir motivasyon olmuştu.” E142

Maddi pekiştireç verilen öğrencilerden E119 başlangıçta verilen ödüllere mutlu olduğu için namaz kılarken daha sonraları namazın önemli olduğuna kanaat getirip kıldığını söylemiştir.

E126, anneannesinin 5 vakit namaza başlamasından sonra “kendi elleriyle” dokuduğu ve torununa hediye ettiği seccade namaza olan sevgisini arttırdığını söylemiştir. Sonraki yıllarda o seccadede namaz kılmasa bile öğrenciye hep o günleri hatırlamasına neden olmuştur.

Katılımcıların namaza alışma zamanlarında kendilerine yakınları tarafından Allah’ın cennet vaat ettiği söylene de sakız bile olsa bize basit gelen hemen elde edecekleri somut bir ödül daha etkili olmakta ve namaza ısınmalarını sağlamaktadır. E129 ve E143 babaları ile birlikte camiye gitme sebeplerinin dönüşte marketten aldıkları abur cuburlar olduğunu söylemektedir. E123 namaz kıldığında mutlu olduğunu ama en önemli sebebin namaz sonrası dedesinin verdiği ödüller olduğunu belirtmiştir.

Çocuklara sonucunda elde edecekleri ödülü söyleyerek bir hedef koyduklarında ona ulaşmak için ellerinden geleni yaparlar. Fakat çocuktan beklenen davranış yaşına göre olmalıdır. 3 ay namaz kılması karşılığında annesinin istediği oyuncacı alacağı için namaza başlayan E154, 2 ay sonra bırakmasına rağmen annesinin oyuncacı aldığını söylemiştir. Annesinin bu davranışının namaza karşı olumlu duygular beslemesini sağladığını ve bir süre sonra her zaman namaz kılmaya başladığını “...bir bakmışım babam evde olmadığı zamanlarda bile kılmaya başladım.” ifadesi ile anlatıyor.

K49, annesinin Allah’ın cenneti vaat ettiğini daima hatırlatmasına rağmen yaşına uygun, ihtiyaç duyduğu ödüller de verdiğini söylemiştir.

“Etrafımdaki insanların namaza teşvik için yaptıkları ve verdikleri ödüller namaza ısınmamı sağlamıştı.” E134

“Namazı sevdiren şeyler ise klasik şeyler. Namazdan sonra dondurma şeker vb. alınacağını söylemek.” E145

“12. Sınıftaki ablam sürekli gelip beni davet ediyordu. ...Üstelik ara sıra bana eşarp, çikolata gibi hediyeler alıyor ve aramızı sıcak tutuyordu.” K06

“Sevdiren genelde sonunda hediye verilmesi falan oldu.” K12

K23’e 40 gün namaz kılması sonucunda kutlama yapılmıştır. Annesinin düzenlemiş olduğu bu partiyi “Annem bana devamlı 40 gün namaz kıldığında sana namaz günü yapacağım demişti. Doğum günü kutlamıyorduk, ama namaz günüm olacaktı. Ben annemin bu sözüyle devamlı olarak kılmak koşuluyla namaza başladım.

Annem tam bir doğum günü gibi benim için pasta yapmıştı. Kur'an okuduk falan çok güzeldi. Zaten bir insanın bir şeye alışması için 40 gün yapması lazım, sonrasında zaten hep yaparmış. Bu 40 günün hikmeti de buymuş. Elhamdülillah o günden sonra da hiç bırakmadım namazımı.” ifadeleriyle âdeta o anları tekrar yaşayarak anlatmaktadır.

Konuya ilişkin diğer üç öğrencini hatırası şöyledir:

“Bir de ben çok küçükken dedem vardı. Dedem her camiden gelişinde bana şeker alırdı. Bu yüzden de çok severdim namazı.” K02

“Annem bana hacdan küçük bir seccade almıştı annem ne zaman namaz kılsa ben de o seccadeyi serer annemi taklit ederdim. O seccadeye baktığımda namazı ne kadar sevimli bir hediye olduğunu anlarım.” K49

“Ben namaz kılmazken ablam düzenli olarak namaz kılmaya başlamıştı. Babam ablamın düzenli namaz kıldığını öğrendiğinde çok sevinmişti. Ablama sürekli hediyeler alıyordu. Tabii bende bundan nasipleniyordum. O zaman ablama çok özenmiştim.” K02

1.1.2.6. Öğrencilerin Çevresinde Cemaat İle Namaz Kılınması

Çocuğun namaza alışmasını sağlayan en önemli faktörlerden bir tanesinin aile bireyleriyle beraber evde, arkadaşlarla okulda, camide veya Kur'an kursunda cemaat ile kılınan namazlar olduğu tespit edilmiştir. E134, *“Toplu şekilde namaz kılmamız etrafımızdakilerden güç almamı ve daha kolay namaz kılmamı sağlamıştı.”* diyerek cemaatin önemine dikkat çekerken E03 *“farklı ve özel”* olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca cemaat ile kılınan namazlarda çocuklar imamın sesinden etkilenebilir E155 ve okunan sure ve duaları çaba harcamadan öğrenebilir.

K34 evde akşam namazlarının cemaat ile kılınmasının kendisi için *“teşvik”* ve *“huzur”* verici olduğunu; anne, baba ve çocukların *“birlikte geçirdiği zamanı”* arttırmasından dolayı sevdiğini ifade etmiştir.

İki öğrenci çevresindeki kişilerle birlikte aynı olayı paylaşmanın mutluluğunu yaşadığını ve bu durumun namaz sevgisini arttırdığını şöyle ifade etmiştir:

“Şu anda camiye gittiğimde benimle beraber namaz kılan bayanlar görünce namaz kılma isteğim artıyor. Belki sadece farzını kılmak istediğim bir namaz için orada

bulunuyorsam öyle insanlarla karşılaşınca sünnetleri de kılasım geliyor. En büyük teşvik insanların benimle beraber namaz kılması.” K07

“Özellikle teravih ve tespih namazı gibi namazlarında toplu, birlik ve beraberlik içinde olduğundan daha çok sevdiğimi söyleyebilirim.” K16

Cemaat ile kılınan namazların kendileri üzerinde olumlu etkileri olduğunu söyleyen diğer katılımcı öğrencilerin görüşleri şöyledir:

“Çok küçüktüm 7-8 yaş idi sanırsam. O zamanlar zaten yeni başlıyorduk namaza, nadiren de olsa kılardım. Fakat cemaatle... Oradaki manevi duygu her namaz kılışında içime işliyordu. Elhamdulillah o duygu ufak ufak büyüdü, birikti.” E125

“Babamla namaz kılmaktan zevk alırdım.” E138

“Bana namazı sevdiren şey ailece evde cemaat kurmamız, camilerde toplu namazlar kılmak. Çünkü senin sorumluluğun, ortak bir sorumluluk, ortak bir duygu ve ortak bir sevinç bunu hissettiriyor.” K11

“Benim namaza alışmamda en önemli faktör ... ailecek cemaatle kıldığımız namazlardı.” K16

“.. ailecek sahur yaptıktan sonra babamın kıldıracağı sabah namazı çok hoşuma giderdi. ...” K18

“Tüm öğrenciler aynı salonda aynı anda namazı kılardık. O zaman çok güzel olurdu.” K26

“Namazlar orada toplu olarak kılınıyordu. ...Benim için çok farklı bir duyguydu.” K28

“Anaokuluna gittiğimde cemaatle namaz kıldığımızı ve bundan nasıl zevk aldığımı hatırlıyorum.” K38

“4. Sınıfın yaz tatilinde Kur’an kursuna ilk gittiğim gün hoca öğle namazını cemaatle kıldırdı.” K41

1.1.2.7. Kutsal Zaman ve Mekanlardan Faydalanma

Kutsal zaman ve mekânların çocukların namaz alışkanlığı edinmesi için uygun fırsatlar olduğu ortaya çıkmıştır. Çocukluk dönemlerinde gittikleri camilerde biriktirdikleri hatıralar ömür boyu zihinlerinde yer etmiş ve sorumluluk çağına geldiklerinde motivasyon kaynağı olmuştur. E127 gittiği cami imamının ve cemaatinin çocuklara verdiği hediyeler ile cemaate devam ettiğini ve namaza alıştığını belirtmiştir. E137 de aynı şekilde 5 yaşında camide kıldığı ilk namazını ve caminin büyüklüğünden etkilendiğini hatırlamakta, zaman geçtikçe namazdan daha fazla haz aldığını söylemektedir. E129 ve E164’te babası ile beraber camiye gitmekten zevk aldıklarını ve namaza alıştıklarını ifade etmişlerdir.

Öğrenciler, ramazan ayında ortaya çıkan yoğun dinî atmosferden, dine verilen önemden olumlu olarak etkilendiklerini dile getirmişlerdir. Özel zamanlarda yapılanlar çocukta farkındalık oluşturur ve olayı unutmamasını sağlar. *“Ramazan ayında, ailecek sahur yaptıktan sonra babamın kıldıracağı sabah namazı çok hoşuma giderdi. Önde babam, arkada annem ve ben o namaz hiç bitmesin isterdim.” K18*

Normalde namaz kılmayan çocuklar ramazan ayında uzun olmasına rağmen teravih kılmakta ve bunu severek yapmaktadırlar.

“Teravihlerde baya seviyordum ben namazı ya. Ben 2-3 seneye kadar Ramazan Müslümanıydım. Ailece gidiyoruz namaza yolda eğleniyoruz falan. Eğlenceli geçiyor komşularla falan. O zaman kıliyordum dikkatli.” K41

“Bir de Ramazan’da kıldığımız teravihlerdi namaza heves uyandıran. “ K13

“Sanırım bana namazı sevdiren anılarım Ramazan ayında Emir Sultan Cami’sinde ve Yıldırım Beyazıt Camii’nin bahçesinde kıldığım teravih namazlarıydı. Kalabalık ortamlardan hoşlanan bir insan olmadığım halde bu beni rahatsız etmiyor aksine [kendimi] daha güvende ve mutlu hissetmeme neden oluyordu.” K08

Çocuğun sevdiği etkinlikler namaz ile kesiştiğinde her şey bittiğinde geriye kalan tatlı hatıralar namaz ile pekişmekte ve namazın sevilmesinde rol oynamaktadır. Öğrenci bir gezisindeki duygularını şöyle anlatıyor. *“Bir keresinde İstanbul’da Aziz Mahmut Hüdü[y]i türbesine gitmiştik teyzemlerle. Orada cemaatle namaz kılmıştık. Yanımda hocalık yapan teyzem vardı. Orada onunla beraber namaz kılmak o kadar çok*

güzeldi ki bitmesin de hep namaz kılalım istemiştim. Çok sevmiştim namaz kılan Müslümanlardan olmayı.” K44

Umreye giden gençler oradaki manevi havadan etkilendiklerini, hayatlarının değiştiğini ve geri geldiklerinde de namazı bırakmamak üzere tekrar başladıklarını ifade etmişleridir.

“Namazlarımın tam olarak vakti vaktine oturması 15 tatilde umreye gitmemle gerçekleşti. Yani namaza alıştığım dönem yaklaşık 5 ay olarak kabul edilmeli.” K26

“Umreye gittim orada dünyevi her şeyi unuttum. Birden bire dinime bağlanmaya başladım sabahlara kadar namaz kıldım Türkiye’ye geldiğimde hayatım çok değişti namazı bir daha bırakmadım.” E116

“Allah’a şükür ailemle birlikte umreye gitmek de beni çok etkiledi. Namaz zaten güzel, bir de onu Mescid-i Nebevi’de Kâbe’de kılmak ayrıca güzel ve huzur doluydu.”K30

1.1.2.8. Öğrencilerin Namazın Önemini Kavraması

Araştırmaya katılan öğrenciler namaz hakkında verilen bilgilerden etkilendiklerini, öneminin anlatılması sonucu namaz kılmaya daha fazla dikkat ettiklerini, kaçırmamaya özen gösterdiklerini belirtmişleridir. Namazın kıymetini anladıktan sonra kılmaya başladığını söyleyen öğrenciler bunu şu şekilde dile getirmişlerdir::

“Liseye başladığımda namazın ehemmiyetini daha iyi anladım ve yurdu bırakmama rağmen namazlarımı kılmaya çalışıyorum.” E133

“...yavaş yavaş namazın ne için kılındığını öğrendim ve namazın gerekli olduğunu yapmamız gerektiğini anladım. “E134

“Beni namaza sevdiren Kur’an, hadis yani namazla ilgili bilgi öğrendikçe namazı sevdim.” E157

“Araştırıp bir şeyleri öğrendiğimde namazı sevmeye başladığımı söyleyebilirim.” K12

“Şu aralar beni namaza teşvik eden tek şey gerçekler yani namazın dindeki yeri, kılmayınca kaybedeceğim şeylerin örtüden daha fazla olduğunu bilmek gibi.” K29

“Ailem Allah sevgisini, ona olan borcumuzu ve namazın fazileti hakkında ufak tefek şeyler anlatırdı. Bu bana namazı sevdiren önemli olaydır.” E124

Yapılması gereken davranışı çocuğa emrederek söylemek yerine gerekçeleri ile onun anlayacağı şekilde anlattığımızda sonucun istenen şekilde olduğu görülmüştür. İki öğrenci bu durumu şöyle açıklamıştır:

“Annem direk konuya namazdan değil de ahiretten başlıyordu anlatmaya işte ahiret hayatını, cennet-cehennemi bunlardan sonra namazı uyguluyordu işte bu benim namazı sevmemem ve bırakmadan kılmama vesile oldu.” K04

“Daha sonra annem bana yavaş yavaş anlattı birer birer. Bütün bilgileri birden yığmamıştı üstüme. ...Zamanla namaza alışmaya başladım ...Öğrendikten sonra namazlarıma daha bir özen göstermeye başladım.” K21

Ödül vaat ederek K33 namaza alıştırmaya çalışılmıştır. Fakat neyi niçin yapması gerektiği, namazın önemi, faydaları anlatıldığında ödülü reddederek Allah rızası için ibadeti yerine getirdiğini söylemiştir. *“Aslında ben de önceleri ödül için kılmaya başlamıştım. Ay bitmesine yakın din kültürü hocamızın yaptığınız işleri Allah rızası için yapın demesiyle anneme ödülü istemediğimi ve Allah rızası için kıldığımı söyledim. Yaz aylarında gittiğim Kur’an kurslarında işin önemini anlamış ve namaz kılmaya resmen başlamıştım artık.” K33*

1.1.2.9. Öğrencilerde Sorumluluk Bilincinin Oluşması

İnsan akıllı, düşünen bir varlık olarak yaratılmıştır. Bu özelliğinden dolayı yaptığı ve yapmadığı davranışlardan sorumludur. İnsanın sorumluluklarını yerine getirmesi için bilincin oluşturulması gerekmektedir. Böylece bireyler görevlerini yerine getirdiklerinden dolayı mutlu olurlar. E122 bu duygularını *“...bana namazı sevdiren şey artık tüm sorumluluklarımı biliyordum ve sorumluluklarımı yerine getirmek beni mutlu ediyor.” E122* ifadesi ile paylaşmıştır.

Sorumluluklar, insan yaşamının bir amacının olmasını sağlar. Sorumluluklarımızı yerine getirirken kendimizle çatışma yaşarız. E125 *her namaz*

kılmak istemediğimde, içimde resmen bir savaş oluyor kendimle nefsim arasında” diyerek aslında inancı ve yaşadığı hayat arasındaki uyumsuzluğun verdiği huzursuzluğu ve bundan kurtulmak için verdiği içsel mücadeleyi dile getirmiştir. İnsanın Allah ile olan bağının kuvvetlenmesini sağlayan, kulu Allah’a yaklaştıran ibadet namaz imandan sonra en önemli sorumluluğumuzdur. E125 açıklamalarına, bizim yaratılış gayemiz olan Allah’a kulluğumuz sebebiyle sorumlu olduğumuz “müminin ödevi” olan namaz ibadetini yerine getirmedeğimizde yaptırım olacağını kişinin cezasını çekeceğini söyleyerek devam etmiştir. Fakat kendisinin namaz kılma amacının “Allah’ın rızasını kazanmak” olduğunu, bu düşüncesinden dolayı da huzur bulduğunu ve namazlarını severek kıldığını ifade etmiştir. K04 Allah emrettiği için ve yapması gerektiğini düşündüğü için namaz kılmaktadır.

K25 yaşının ilerlemesi ile sorumluluklarını idrak ettikten sonra namaz kılmaya tam anlamıyla başladığını ifade etmiştir. K11 ilk başlarda namaz kılmanın sadece anne ve babanın görevi olduğunu düşünürken daha sonra ortak sorumluluk olduğunu öğrendiğini ve insan tabiatında olan “vicdani” sorumluluğa dönüştüğünü belirtmiştir.

K09, namazın sürekli bir ibadet olması canının istediği zaman yerine getirilip canının istediği zaman terk edilen bir ibadet olmadığı için sorumluluğunun çok büyük olduğunu hissettiğini belirttikten sonra *“Beni yaratan, bana bir görev vermişti ve ben de bunu en iyi şekilde değerlendirmeliyim.”* diye düşüncesini eklemiştir. K04 de namazı bir görev olarak görmekte ve onu yerine getirmek için kılmaktadır.

E140, bir dine mensup olmanın, aidiyet duygusunun önemine değinmiş, İslam dininin çatısı altında bulunmanın ayrıcalık olduğunu ve bu inancın namazı sevmesinde etkili olduğunu belirttiği görüşü şöyledir:

“...biz bir dinin mensubuyuz ve bu mensubiyetin getirdiği sorumluluk ya da ayrıcalık namazı bana sevdirmişti.”

1.1.2.10. Öğrencilere Çizelge Verilmesi

Araştırmaya katılan iki öğrenci namaza alışma döneminde kalp (K25) ve ağaç (K33) şeklinde çizelge verildiğini, kıldıkları her vakit için ayrılan bölümü boyadıklarını ve bir ay boyunca düzenli kılmaları halinde tebrik edilip ödüllendirildiklerini

belirtmişlerdir. Bu etkinlik ile oluşan rekabet ortamında kazanılan ödüller K34'ün namaza olan bağlılığını arttırmıştır.

Oyun çocukların gelişimine olumlu yönde tesir etmektedir. Akranları ile veya kardeşleri ile yarış haline getirilerek çizelge boyama gibi etkinliklerle çocuğun oyun ve eğlence ihtiyacının karşılanması ilerleyen yaşlarda onun dine ve ibadetlere bakışını etkilemektedir.

1.1.3. Namazı Öğrenmeye Olumsuz Etkileri Olan Deneyimler

Öğrenciler namaza alışma dönemlerinde kendilerini olumsuz yönde etkileyen deneyimlerin namazdan soğumalarına ve uzaklaşmalarına neden olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin cevapları genel olarak incelendiğinde aile ve sosyal çevrenin olumlu yönde olduğu gibi olumsuz yönde etkisinin de oldukça fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin belirttikleri nedenler aşağıdaki başlıklar altında incelenmiştir:

1.1.3.1. Ailenin Yanlış Tutum ve Davranışları

Öğrencilerin namazdan soğumasını ve uzaklaşmasını sağlayan sebeplerden en önemlisi ailenin çocuğa karşı sergilemiş olduğu yanlış tutum ve davranışlardır. Ailenin çocuğa tahakküm uygulaması sonucunda; “kılmış olmak için”, “anne baba istediği için” namaz kılındığında Allah ile kul arasına girilmekte ve çocuklar namazdan uzaklaşmaktadır. “*Namazdan uzaklaşmamın sebebi birinci olarak aile zorlamasıdır.*” E158 ifadesi durumu özetlemektedir.

“...namazı tam bir maneviyat içinde kılabilirdiğimi sanmıyorum çünkü namazları kılmış olmak için, anne-babam söylediği için kılıyorum. Bu[nun] da beni namazdan uzak tuttuğunu düşünüyorum. E131

E153 ve K45 ailesinin “*namazını kıldın mı?*” sorusunu sürekli tekrar etmeleri, “*hadi abdest al*”, “*kalk namaz kıl*” gibi emrivaki tutumları, sabah namazına “*vahşice*” uyandırılması sebebiyle kıldıkları namazlardan zevk almamakta ve namazları sürekli olmamaktadır. Ailenin bu şekilde davranması sonucunda K45'in aklına “*Acaba ben*

Allah için mi yoksa dış faktörlerin etkisiyle veya zorlamasıyla mı namaz kılıyorum?” sorusu gelmektedir.

Aynı şekilde E145’te ondan namaz kılınması istendiğinde inat ettiğini, aynı şeyi defalarca söylediklerinde ters teptiğini ve kılmak istemediğini şöyle açıklamaktadır:

“Beni namazdan uzaklaştıran şey baskı oldu. Çok küçük yaşlardan itibaren olmasa da namaz kılmaya başladım. Ancak baskı beni soğuttu. Örnek olarak birisi bana namaz kıl dediğinde namazı kılmak hiç istemiyordum. İnat ediyordum. Ama evde kimse olmadığına veya kimse bir şey demediğinde hemen elim ayağım namaza gidiyordu.”
E145

Öğrencilerden K04 namaz kılması gerektiğini bildiğini, onu kızdıracak şekilde tekrar tekrar hatırlatılmasına gerek olmadığını *“zorla bir şey yaptırmak beni daha çok o şeyden soğutur, daha fazla inatlaşırım.”* diyerek durumunu açıklamaktadır.

K43 ise alışma döneminde kendisine namazın hatırlatılmasına sinirlendiğini fakat kardeşinde aynı durumu gördüğünde annesine hak verdiğini belirtmiştir.

“Beni sinir eden şey ise zaten aklımda namaz varken ve kılmaya niyetliyken annemin hatırlatması olurdu. Şimdi kardeşim kılmaya başlıyor, annemi anlayabiliyorum, ama zamanında biz de kızardık.” Ayrıca ailesinin namaz hazırlığı içinde olmaması ve vaktinde eda etmemesinin olumsuz etkilerine dikkat çekmiştir.

K34 uyuduğu bir günde babasının namaz kılmadığı için sevgiyle değil de sarsarak uyandırması ve azarlaması sonucunda korktuğunu olumsuz bir yaşanmışlık olarak hatırlamaktadır.

“Bir keresinde yatsı namazı vaktiydi. O gün yorulmuş olabilirim. Uyuyakalmışım. Birden babamın beni sarsmasıyla uyandım. “Kızım kalk namazını kılmadan uyuyup Allah’a isyan mı ediyorsun?” diye sert çıktığında çok korktuğumu hatırlıyorum.” K34

K34 tüm olumsuzluklara rağmen ailesinin namaza olan hassasiyet ve daima kendi iyiliğini istediklerini bildiğinden dolayı onlara olan güveni sayesinde namazı tam anlamıyla terk etmediğini belirtmiştir.

E129 ve K10 ailelerin namaz kıldıklarına inanmaması, kendilerine güvenilmediğini hissetmeleri bırakmalarına sebep olmuştur. Nasıl olsa namaz kılsalar

da durum değişmemekte, aileler çocuklarına itimat etmemektedir. Dolayısıyla namaz kılmalarının da bir anlamı kalmamıştır.

“Ama sürekli namaz kıl demesi ebeveynimizin kıldığım halde sen namaz kılmıyor musun? diye sormaları, hadi çabuk seni mi bekleyeceğiz biz gibi ifadeler kullanmaları da namazı bırakmama neden oldu.” E129

“Beni namazdan soğutan annemin benim namaz kıldığımı inanmaması ve direktmesi.” K10

Öğrencilerin vermiş olduğu cevaplardan tespit edilen namazdan uzaklaşmalarını sağlayan yanlış ebeveyn davranışlardan bir tanesi de doğru zamanı beklemeden oyun oynadıkları sırada ailelerin çocuklarından namaz kılmalarını istemesidir. Böyle bir durumda tabii ki de oyun daha cazip geldiği için çocuklar tercihlerini oyun oynamaktan yana kullanmışlardır. Daha fazla ısrar edildiğinde, baskı uygulandığında, tehdit edildiğinde ise istenmeyen sonuçlarla karşılaşılabilir. Bir öğrenci yaşamış olduğu olayı ve etkilerini şöyle anlatmaktadır:

“Bir gün arkadaşlarla sözleşmişim halı sahada maç yapmak için o gün de akşam namazını kılmamıştım. Annem ve babam kılmadan gidemezsin demişti. Ben de abdest alırken falan (biraz tartıştık) geç kalmıştım. Maça geciktiğim için sinirlenmişim. Bir daha kılmayacağım falan demiştim.” E119

Bir başka iki öğrenci de benzer durumla karşılaştığını ve ailelerine sinir olup namaz kılmaktan kaçtıklarını ifade etmişlerdir.

“Tabii ki oyun vs. gibi şeyler daha cazip geldiğinde kılmaktan kaçıyordum.” E138

“Ama ben dışarıda oynarken annemin kızım namaz diye beni çağırmasına sinir olmuyor değildim.” K33

1.1.3.2. Sosyal Çevre ve Ortamların Öğrenci Üzerinde Olumsuz Etkisi

Sosyal çevrenin çocuklar ve gençler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Yukarıda olumlu etkilerini ele aldık. Bu bölümde ise sosyal çevrenin olumsuz etkilerini aşağıdaki başlıklarda öğrencilerin cevaplarından faydalanarak değerlendireceğiz:

1.1.3.2.1. Okul ortamı ve öğretmenin öğrenci üzerindeki olumsuz etkisi

Araştırmaya katılan öğrencileri olumsuz etkileyen faktörlerden bir tanesi de okul ve öğretmendir. E117 okul öncesi dönemde namaz kılmaya özen gösterirken okula başladıktan sonra ders çalışmaya zaman ayırdığını ve “mesul” olmadığı için namaz kılmadığını söylemiştir.

K33 normalde namazlarını kılan biri iken okulda bulunduğu zamanlarda zor geldiği için bahaneler ürettiğini belirtmiştir. E165 öğretmenin öğle arası zorla namaza çağırmasının kendisini namazdan soğuttuğunu dile getirmiştir. E120 ise “*ilkokulda yahut çoğu ortaokul ve lisede mescit yok. Varsa bile öğretmenler kullanmıyor*” ifadesi ile bu durumlardan olumsuz etkilendiğini belirtmiştir.

K07 ise öğrenim gördüğü okulun İmam Hatip Lisesi olmasına rağmen derslerde öğretmenden namaz kılmak için izin istendiğinde izin verilmediğinden şikâyet etmektedir. İlave olarak öğretmenlerin öğrencileri teşvik için namaz kılması gerektiğini belirtmektedir.

K46’da okula başlayana kadar namazlarını kılarken okula başlaması ile birlikte bozulduğunu, şu ifadelerle dile getirmiştir: “*İlkokula başlayana kadar namazlarımı çok güzel bir şekilde hatta şimdi düşünüyorum da daha büyük bir şuurla kılıyordum. Okula başlamam namazımı olumsuz etkiledi. Zaten neden bilmiyorum bende İslam’ı küçültücü insanlar arasındaki itibarımı azaltıcı bir faktör olarak görme hastalığı vardı. Okulda çok bozuldum.*”

Öğretmenin davranışlarından etkilenen bir başka öğrenci sebebini şöyle açıklamaktadır. “*İlkokuldayken öğle namazını okulda kılardım. Okulun deposunda. Bu, sınıf arkadaşlarımdan hepsini namaz kılmaya teşvik etmişti. Bu aynı zamanda benim için bir motivasyon olmuştu. Daha sonra okul değiştirmiştik. Bu okulun da kazan dairesinde namaz kılardım. Bir gün namaz kılmaya gittiğimde müdür yardımcısı namaz kılmaya geldiğimi unutmuş. Beni dövdü sonra niçin orada kazan dairesinde olduğumu hatırlayıp bana sarıldı ve özür diledi. Buna rağmen o dayaktan sonra kazan dairesine giremedim.*” E142

1.1.3.2.2. Arkadaş çevresinin öğrenci üzerinde olumsuz etkisi

Öğrenciler yanlış olduğunu bilmelerine rağmen arkadaşlarından olumsuz anlamda etkilendiklerini ve arkadaşları namaz kılmadığı için kendilerinin de bıraktığını belirtmişlerdir. Arkadaşın bu konuda etkili olduğunu ve namazdan uzaklaştırdığını söyleyen 7 öğrenciden 5 tanesi erkek, 2 tanesi kızdır.

E116 küçükken namaz kıldığı halde arkadaşlarının etkisiyle namaza beş sene ara verdiğini cuma namazlarına dahi gitmediği zamanlar olduğunu söylüyor. Öğrencinin açıklaması şu şekildedir:

“Çevrem ve okuldaki arkadaşlarımın etkisiyle namaza uzun bir ara verdim 5 yıl... 16 yaşıma kadar tek tük cumadan cumaya kıldım. Bazen gitmediğimde oluyordu buradaki sorun arkadaş çevremdi arkadaşlarım bana ‘biz daha küçüğüz namaz bize farz değil’ her neyse detaya girmek istemiyorum arkadaş çevremden dolayı kılmadım 16 yaşıma kadar.” E116

E140 namaza yeni başladığı dönemde arkadaşlarının da namaza başlaması için onlara ısrar ettiğini söylemiştir. Fakat arkadaşlarının namaza başlamaması ve sadece cumaları kılması sonucu onları örnek alıp namazlarını aksatmaya başladığını şöyle anlatmaktadır:

“Namaz kılmaya başladığımda bazı yaşıtılarımı da namaza başlatmak istemiştım. Ben namaza başladığımda diğer yaşıtılarım, arkadaşlarım namazlarını kılmıyordu. Ben namazlarımı kılmaya böyle devam etmiştım. Aradan geçen 1-2 ay falan sonra benim namazlarım seyrekleştı ve bundan sonra da hiç düzenli namaz kılamadım.” E140

E150 namaz kılmama sebebini arkadaş ortamının bozuk olması hiç kılmayanlara nazaran arada sıradan kılmasa olur diye düşündüğünü açıklamıştır.

“Çevredeki arkadaşlar genel olarak bozuk. Namazını 5 vakit kılıyorsun bakıyorsun ki çevrende herkes çok rahat namaz kılan yok. Sen de kendi kendine diyorsun ben çok Müslümanım baksana şunların haline bende bir vakit namaz kılmam olur herhalde diyorum.” E150

Özellikle son çocukluk ve ergenlik döneminde çocuklar arkadaşlarıyla birlikte olmaktan onlarla beraber zaman geçirmekten çok mutlu olurlar. Arkadaşları ile birlikte iken kısa sürelerine de olsa ortamdan uzaklaşmak istemezler. Arkadaşları ile eğlenirken

onlardan olumsuz yönde etkilenerak namaz kılmadığını söyleyen diğer katılımcı görüşleri şöyledir:

“Arkadaş ortamının geneli kılmıyordu. Bu nedenle ben de onlara uyuyordum.”E121

“Namazdan ortaokul zamanındaki arkadaşlarımlın yaptığı etkiler uzaklaşmama ve sıkılmama sebep olmuştu.” E134

“Arkadaşlarımdan bazıları namazlarına önem vermezdi. Ve bende onlarla muhabbet ederken eğlenceye dalıp namazımı kılmadığım olmuştu. K06

“Takıldığım çevre, arkadaşlar dolayısıyla bazen aksıyordu.” K42

Çocuklar kardeşleri ile zaman geçirmeyi çok severler. Özellikle küçük kardeşler abi ve ablaların onları istememesine rağmen sürekli peşinde dolaşır. K46 onların tehditlerine rağmen kendisini olumsuz anlamda en çok etkileyen kişilerin abisi ve ablası olduğunu söylemiştir.

“Ayrıca benden birkaç yaş büyük olan abim namaz kılmıyordu. Annem namaz kılmak için gönderdiğinde oda da namazın rekâti adedince oturmayı ondan öğrenmişim. Aslında o sırada namaz kılabileceksen neden böyle yaptığını sorgulamalıymışım. Ablam bana küçüklüğüm boyunca zulmetti. Bunu daha çok psikolojik olarak yapardı. Ondan çok korkardım. Beni çeşitli şeylerle tehdit eder, paramı dahi alırdı. Bu korku bende bir karakteristik kimlik yönlü bir bozukluğa yol açtı. Ablamın tüm bu zulmüne rağmen en çok onu örnek alırdım. Onun sevdiği yemekleri sever, sevmediklerini yemezdim. Üzerimdeki etkisi büyüktü. Kendisi çok yakın bir zamana kadar namaz kılmıyordu. Yaklaşık bir yıldır kılıyor ama kılmıyor da denebilir. Namaz onun için pekte önemli değil. Bunu her işinden anlayabiliyorum. Ben elhamdülillah bülüğa erdikten sonra namaza başladım. En başlarda çok fazla kazaya kalıyordu. Yavaş yavaş oturdu.” K46

1.1.3.2.3. Kur’an kursunun öğrenci üzerindeki olumsuz etkisi

Namaza başlama dönemlerinde gittikleri Kur’an kursundaki görevlilerin baskı uygulayarak, zorla namaz kılmalarını istemelerinin daha çok soğumalarına sebep olduğunu üç öğrenci şöyle açıklamıştır.

K24, kurslardaki hocaların öğrencilerin namaza uyanmaları için ısrar ettiklerini, bunun için “yataklara vurma” ve uyku sırasında sabah namazının kılınması için “ışığı açık” bırakılması gibi zoraki yöntemlere başvurduklarını söylemiştir. “*Bu durum zamanla Kur’an kursunda namaz kılmama neden olmuştu fakat boyut Allah rızasından çıkıp abla rızasına (haşa) gelmişti.*” fakat öğrencimiz bu durumdan vicdanen rahatsız olmuş hocalarının yanında “*mescitte namazı kılıyormuş gibi*” yapıp odasına gittiğinde namazı tekrar kılmak gibi kendine göre bir yöntem bulmuştur. Fakat bu yaptığına doğru olup olmadığını bilmediğini ifade etmiştir.

E118 aynı şekilde çocukluk döneminde gitmiş olduğu kurstaki baskılar sebebi ile namazdan uzaklaştığını ifade etmiş, K11 de görevlilerin samimiyet olmadan üsteleyerek kişileri namaza davet etmesinin olumsuz etkilerinin olduğunu ve alışma döneminde namazdan soğumasına sebep olduğunu ifade etmiştir.

1.1.3.2.4. Yurtta yatılı olarak kalmanın öğrenci üzerindeki olumsuz etkisi

Dinî eğitim almak için aileleri tarafından yurtta yatılı olarak kalması istenen öğrenciler kaldıkları yerdeki uygulamaların olumsuz etkilerini anlatmışlardır. E117 ailesi tarafından namaz kıldığı için sevildiğini hissedip, takdir edilirken istemeden gittiği yurtta böyle bir ilgi görmemesinin ve sürekli namaz diye sıkıştırılmasının soğumasına sebep olduğunu belirtmiştir.

E139, “*5. Sınıfın sonunda yurda başladım. Dinî üzere bir yurttu. Orda bütün namazlar cemaatle kılınıyordu. Namaza çıkmak zorunluydu. Ancak yurdun namaz saatleri bazen uymuyordu bana. Ama hocalara göre uymak zorundaydık. Ben de namaz saati kaçırıyordum hep. Bu durumlar benim 3 sene boyunca namazı 5 vakit kılmamamı sağladı. Tamamını kılamiyordum. Şu anda da durum devam ediyor.*” diyerek kaldığı yurttaki uygulamayı öne sürerek 5 vakit namaz kılmadığını ifade etmiştir.

K42, sabah namazlarını kılamadığı için vicdan azabı çekmekte ve bu durumun yapacağı diğer işlere de etki edeceğini düşünmektedir.

“*Şimdi yurtta kalıyorum. Sabah namazları çok aksıyor. O kadar kötü bir durum ki kalkamayınca sanki bütün yapacağım hayırlar, sevaplar boşa gidecek gibi.*” K42

K16, yurttta kaldığı zamanlarda hocaların zorla namaz kıldırmaya çalışmaları, istememesine rağmen ‘zorla’ sabahları uyandırmak için itip kakmaları sebebiyle olumsuz etkilendiğini anlatmıştır. Ayrıca bir arkadaşının da benzer olayı yaşadığını yurttta namaza kalkmadığı için uyurken yüzüne buz gibi suyun döküldüğünü söylemiştir. Eğitimde baskının ve zorlamanın bir işe yaramayacağını vurgulayarak düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir. *“Böyle kötü örnekler bazı –belki iyiliğimiz için ama- üslup bozukluğu ve yanlış davranışlar 13-14 yaşlarında hele de hiç işe yaramıyor. Hatta tam tersine tepiyor. Namazdan hatta muhafazakârlıktan bile soğutabiliyor.”*

Bir başka erkek öğrenci ise yurttta cemaat ile namaz kılınması için herkesin toplanmasını beklemenin sıkıcı olduğunu bundan dolayı *“of yine namaz kılacağız”* E122 dediğini söylemiştir.

1.1.3.2.5. Kitle iletişim araçlarının öğrenci üzerindeki olumsuz etkisi

Kitle iletişim araçlarından öğrencileri olumlu etkileyen kitap ve filmlerden yukarıda bahsetmiştik. Bu bölümde ise hayatımızın büyük bir kısmını kapsayan telefon, televizyon, bilgisayarın olumsuz etkilerine değineceğiz. Öğrenciler bu araçlar ile fazla zaman geçirdiklerini, özellikle izlenen yabancı dizilerin başından kalkamadıkları için namaz kılmadıklarını, ibadetlerden uzaklaştıklarını ve mutsuz olduklarını şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

“Televizyon, bilgisayar gibi aletler uzaklaşmama ve sıkılmama sebep olmuştı. O zamanlar bilgisayara oturduğumda annemin o kadar ısrarına rağmen bilgisayardan kalkmaz ve namazı kılmazdım.” E134

“Gerek telefon, gerek bilgisayar yüzünden asıl yapmam gereken ibadeti aksattığım çok oldu.” K07

“Televizyonun başından ayrılıp namaz kılmak zor geldiği için televizyonu açık bırakıp yanında namaz kılmıştım bir iki kere.” K13

“Bir ara ergenliğin etkisiyle çok fazla Kore dizisi izliyordum. Bir türlü bırakıp namazımı kılamıyordum.” K20

“Namazdan uzaklaşmam bir ara uzun bir şekilde oldu. Bunun nedeni bir şeyleri yapmam gerektiğini biliyordum ama nedenini amacını hiçbir şeyini bilmiyordum.”

Hissiyatı yoktu o zamanlar yabancı diziler izlemeye başlamıştım ve başından kalkamıyordum çok önemli olduğunu da düşünmemiştim bir süre sonra her şeyi bırakmıştım sözde Müslümanlardandım resmen biri dinime laf atsa çok kızardım ama kendim dinimin farkında değildim ve ailemle aram iyi değildi. Mutlu değildim. Kimse bir şey teşvik etmiyordu ve dinin yardımcı olmadığını ne kadar namaz kılırsam kılayım dua edersem edeyim bataklıktan kurtulamayacağımı düşünüyordum. Her şeyi bırakmıştım. Diziler, radyo, müzikler dış dünya ile mutlu olmaya çalışıyordum ama genel olarak çok boş ve mutsuz olduğum zamanlardır. K12

1.1.3.2.6. Cami cemaatinin davranışlarının öğrenci üzerindeki olumsuz etkisi

Araştırmaya katılan 50 erkek öğrenciden 7 tanesi çocukluk döneminde camiye gittiklerinde cemaat tarafından azarlanması veya yanlış davranışlarda bulunulması sebebi ile namazdan, camiden soğuduklarını belirtmiştir. E127 caminin üst katında oynayıp gürültü çıkarttığı için cemaatten tanımadığı biri tarafından dayak yediğini, E135 ise sakız çiğnediği için camiden kovulması üzerine camiye gitmediğini ifade etmiştir. E135 bu durumdan o kadar çok etkilenmiştir ki “O günden sonra 3-4 ay caminin önünden bile geçmemiştim.” ifadesi ile yaşamındaki olumsuz etkisini dile getirmiştir.

Çocuklar yeni bir şey öğrendiklerinde onu insanlara göstermekten, çevredekiler tarafından dikkat çekmekten hoşnut olurlar. Etraftakilerin kendilerini görmesini sağlayıp takdir etmesi için her yola başvururlar. Davranış sergilediklerinde pekiştirilme yaşanmazsa soğuma olur. İki öğrencinin pekiştirilmediği, görmezden gelindiği için camiden soğumasını sağlayan anısı şöyledir:

“Fakat bir defasında camiye gittim daha iki ya da üçüncü sınıfa gidiyordum. Müezzinlik yapmak için erkenden ayağa kalktım. Tam kamet getirdim fakat bir amca tekrar kamet getirince moralim bozuldu ve uzun zaman camiye gitmemiştim.” E136

“Beni namazdan değil camiden soğuttular. En ön safta olduğum için sen küçüksün diyerek en arka saflara ittiler beni. Bende bir daha camiye girmedim. Sadece cuma namazlarına gittim. Aynı camide değil başka semtteki camilere gittim.” E151

1.1.3.3. Oyunun Olumsuz Etkisi

Çocuğun hayatında önemli bir yeri olan ve eğitiminin ve zekâ gelişiminin de büyük bir bölümünü kapsayan etkinlik oyundur. Çocuk oyununu çok ciddiye alır. Bu sebeple oyuna engel olan bir durum olduğunda tepki gösterir. K22'nin tanık olduğu iki küçük çocuğun konuşmaları dikkat çekicidir. *"Bu namazda hep çizgi filmin en heyecanlı yerinde geliyor. Onu hiç sevmiyorum."* diyen bir çocuğa arkadaşı annesinin de *"parktayken oyunun en heyecanlı yerinde annem beni zorla eve götürmek istedi. Namaz gidiyormuş. Biraz daha kalalım anne lütfen dedim, kızdı. Senin oyunun daha mı önemliymiş namazdan"* dediğini söylemiştir.

E138 normalde namaz kılmaktan çok zevk almasına rağmen oyun daha cazip geldiği için kılmadığını belirtmiştir. K33'te namaza küçük yaşta başlamasına rağmen düzenli olmadığını, oyun oynarken aklına gelmediğini hatta annesinin hatırlatmasından da rahatsızlık duyduğunu ifade etmiştir.

1.1.3.4. Tembellik ve Bıkkınlık

İnsanın problemlerini çözebilmesi için ilk yapması gereken şey tembelliği bırakıp harekete geçmektir. İki öğrenci, namaz kılmamasının sebebinin tembellik, yorgunluk, bıkkınlık, geçiştirme gibi sebepler olduğunu ileri sürmüştür.

"Namazdan uzaklaşmama sebep olan şey tamamen nefsimi yenilmemin sonucuydu. 9. Sınıfta bir ara çok bıkkınlık geldi ve yaklaşık 4-5 ay kadar kılmadım. Bazen yine böyle hislere kapılıyorum ama yine de namazımı terk etmiyorum." E141

"Aslında namazdan uzaklaşma değil sadece tembellik zor geliyor. Yorgun oluyoruz sonra kılarız diyoruz bir bakmışız vakit geçmiş hep böyle aldanyoruz." E151

1.2. Namazı Öğrenme-Öğretme Yöntemleri

Sizce anne-babalar veya öğretmenler çocuklarına namazı sevdirmek için ne yapmalı ve onlara nasıl davranmalıdırlar? sorusunu sordüğümüz öğrencilerin bu konudaki tavsiyeleri üç ana başlık altında toplanmıştır.

1.2.1. Aşırı Israrcı Olmayan Etkili ve Kalıcı Hatırlatmalarla Namazın Önemini Benimsetme

Katılımcıların çoğu aşırı ısrarcı olmayan etkili ve kalıcı hatırlatmalarla namazın önemini benimsetmenin namaz öğretiminde etkili olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin cevaplarından faydalanılarak aşağıdaki başlıklar oluşturulmuştur:

1.2.1.1. Namaz Hakkında Bilgi Verilerek Sevmesi ve Israrcı Olarak Önemini Fark Etmesi Sağlanmalı

K22 ve E131 bir evde namazın üstünlüğü, fayda ve tesirleri, neden kılmamız gerektiği tam anlamıyla anlatılmasıyla çocuğun farkına varmadan namazı seveceğini belirtmiştir. E122 de aynı görüşü ifade etmiş, düşüncesini şöyle ifade etmiştir:

“...namaz kıl demeden önce niçin namaz kılıyoruz sorusunu iyice aşılıp çocuğun kafasına yerleştirdikten sonra o çocuk zaten siz demeden namaz kılmaya başlar.” E122

Bütün güzellikleri, iyilikleri içinde toplayan namaz daima gündemde tutulmalıdır. Kişi en çok neyi seviyorsa, neye önem veriyorsa daima ondan bahsetmek istemektedir. E116 *“Evde baba maç muhabbeti yerine namazın güzelliği anlatmalı”* ifadesi ile olması gereken baba modelini özetlemektedir. E116, açıklamasına şöyle devam etmektedir: *“Ama günün her saati çocuğa namaz dersiniz “ namaz...” dediğinizde çocuk size bağırmağa başlar.”* Öğrencinin cevabından da anlaşıldığı gibi çocuğa bilgi verilirken, namazın güzellikleri anlatılırken nerede başlayıp nerede bitireceğimizi, muhatabımızın dikkatinin dağılma süresini, onun isteklerini doğru bir şekilde tespit etmeli ve ona göre davranmalıyız. Yoksa söylediklerimizin hiçbir etkisi olmaz. E123’ün konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

“...çok sıkmadan neden kılması gerektiğini onun anlayabileceği şekilde anlatarak Allah, peygamber, din sevgisini, ahiret hayatını anlatarak alıştırmak gerekir.” E123

Bütün aile fertlerinin bir arada bulunduğu, zaman geçirdiği, paylaşımlarda bulunduğu bir saat olması gerektiğini söyleyen E120, bu toplantılardan istifade ederek *“anne ve baba varsa küçük çocukları onlara dinimizi, namazı anlatmalı”* görüşünü

bildirmiştir. Açıklamalarına “*ilk yapılması gereken namaz bilinci oluşturmaktır*”, diyerek devam etmiştir. E138 de bu mahiyette bir görüş bildirmiş ve ilave olarak yapılan yanlışığa dikkat çekmiştir:

“Namaz kılmazsan cehenneme gidersin demek namaz bilinci vermek değildir.”

E138

K13 bilinç oluşturulduğunda namazın devamlılığının sağlanacağını, fakat bilincin çocuğun yaşı doğrultusunda verilmesi gerektiğini şöyle ifade etmiştir:

“Sevdirmenin yanında eğer namazı devamlı olarak kılmasını istiyorsak namaz sevgisiyle birlikte namaz bilincini de kendi yaşı doğrultusunda vermemiz gerektiğini düşünüyorum. Hiç birimiz namazı sevmiyor değiliz, ama düzenli kılma noktasına gelince yaratılış olarak [tabiatımız gereği] zorlanabiliyoruz.” K13

K02’de namazın öğrenilmesinde ailenin önemli bir faktör olduğunu, toplu eğitim verilen “*cami vs. gibi yerlerde çocuk kafasına takılanı sormaktan çekinir. Tek bilmeyenin kendisi olduğunu sanır. Bu yüzden mutsuz olur.*” gerekçesi ile evde bu konunun önemine binaen özel zaman ayrılarak öğretilmesi gerektiğini belirtmiştir. Çocuk anne babasına bilmediklerini çekinmeden ve rezil olma korkusu olmadan sorabilecektir. E152 “namaz farzdır” ve kılmak gerekir gibi sözlerin bilgi vermek olmadığını, bundan dolayı da kendisinin namaza alışamadığını belirtmiştir.

Araştırmada görüşüne başvurulmuş K06 ailelerin namazın hayatın vazgeçilmezlerinden olduğunu çocukların zihinlerde oluşturması gerektiğini ve çocukları namaza davet etmede ısrarcı olmanın önemine dikkat çekmiştir. Aile bu konuda ihmalkârlık gösterdiğinde çocuk önemli olmadığını düşünüp ibadeti yerine getirmez. Öğrencinin açıklaması şöyledir:

“Aileler çocuklarını namaza davet konusunda ısrarcı olmalı. Ara sıra namazın öneminden bahsetmeliler. Eğer namaza davet konusunda pes ederlerse çocuk namazın çok da önemli olmadığını düşünür. Oysa ısrarcı olunursa ama tabii ki hoş kelimeler kullanılarak ısrarcı olunursa çocuk kabul eder ve namazı sevmeye hayatın olmazsa olmazı olduğunu kabullenmeye başlar.” K06

İnsanın yaratılış amacı olan kulluğun, dünyaya geliş amacının öğretilmesi “Niçin namaz kılıyoruz?” sorusuna cevap verilmesi gerektiğini düşünen öğrenci, aşağıdaki bilgiler öğretildiğinde çocuğun namaz kılmasının kolaylaşacağını belirtmiştir.

“İlk baş çocuğa fani olduğunu öğretmeliler. Dünyaya niye geldiğini ve hangi sorumlulukları olduğunu davranışları karşısında günah ve sevap yazıldığını bu gibi şeyler ve kelam bilgileri çocuğa iyice öğretilmeli.”E122

K44’te eğer kişi nedenlerini bilmezse insanın yapmış olduğu bir davranışı bırakmasının çok kolay olduğuna değinerek “*namaz kılmanın önemi*” ve Allah’ın bizden kesin olarak yapmamızı istediği bir emir olduğunun çocuğa öğretilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca namaz kılmayan bir Müslümanın olamayacağını eklemiştir. K27 bu bilgiler tam manasıyla verildiğinde, namazın gerekliliği kavratıldığında “*zamanla o çocuk kılmadığı her namaz için vicdan azabı çekebilir*” diyerek görüşünü beyan etmiştir.

K05 sadece tek taraflı namaz eğitimi vermenin yeterli olmadığını, Kur’an-ı Kerim’i ve mealini okuyup ayetler hakkında konuşarak verilen bilgilerin desteklenmesi gerektiğini söylemiş ve kardeşi ile yaptığı uygulamadan ve faydalarından şöyle bahsetmiştir:

“Tabii bir tek namaza değil çocuğu aynı zamanda Kur’an’a da alıştırmak gerekiyor. Ben kardeşimle her Perşembe akşamı Kur’an okuyorum ve bir sayfanın mealini yapıp onun hakkında konuşuyorum. Zaman geçtikçe bu sohbetlerime o da katılıyor ve Kur’an ile namaz arasındaki bağı daha iyi anlamaya başlıyor.” K05

K42 ailenin çocuklarına namaz hakkında bilgilerin kalıcı olması ve etkilenilmesi için uyumadan önce “*hayal kurma evresinde*” iken verilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Bunun sebebini ise “*Annemin bana o zamanlarda anlattıkları hep aklımda kalmıştı. Çok etkilenmiştim.*” ifadesi ile açıklamaktadır.

Aile namaz hakkında bilgi verirken çocuğun menfaatlerine ters düşmemesi gerektiğine değinen E124 “*namaza ısınmaması durumunda namazdan daha da soğutacak*” davranışlardan kaçınılması gerektiğini ve çocuğu sıkmadan açıklamalar yaparak onun “*düşüncelerini yönlendirme*” için çalışılmasının uygun bir yöntem olacağını düşünmektedir.

K16 “*çocuğa namazın önemini ve bize ne kadar mübarek ve kutsal bir hediye olarak indirildiğini yavaş yavaş bilinçaltına*” yerleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. K29 ise çocuğun namaz kıldığında “*ne kazandığını, kimin karşısına çıktığını*” bilmesi halinde ancak kıldığı namazın “*dinin direği*” olacağını söylemiştir.

Namaz ile ilgili bilgi vermenin kılmayı kolaylaştıracağını söyleyen ve bilgi verilirken nasıl davranılması gerektiği hakkında fikir beyan eden diğer öğrencilerin görüşleri şöyledir:

“Namazın ilgi çekici yanlarından bahsetmeli. Çünkü çocuklar ilginç, güzel, merak uyandırıcı bilgileri sever.” E157

“Biraz daha büyük ve doğruyu yanlış ayırt edebilecek yaşta ise namazı kıldığında veya kılmadığında neler olduğunu anlatarak yaklaşabilirler.” K51

“Namaz kıldıktan sonraki rahatlık ve mutluluk tam olarak anlatılmalıdır.” E151

“Namaz ile bilgileri ve onun faziletini söylemeliler fakat çocukların üstlerine gitmemeliler.” E159

“Namaz gibi hassas konularda çocuklarıyla daha yakından ilgilenip onu kırmadan sebebini anlayarak yaklaşım sergilemeleri en doğru yöntem olur.” K10

“Özendirmek, sevdirmek, en önemlisi de manasına erişebilmeyi amaç edinmek ve edindirmek.” K11

1.2.1.2. Film, Dizi, Konferans ve Hikâyelerden Faydalanılmalı

K29 çocuğun ilgi alanına göre seviyesine göre bulmacalar çözdürülerek eğlenceli kitaplar okunarak, internet üzerinden oyunlar oynatarak, çizgi film izletilerek çocuğun namazı sevmesinin sağlanabileceğini belirtmiştir.

İnsanların çoğu vaktini geçirdiği televizyonda İslam dinine aykırı birçok dizi bulunduğuna değinen E140 bu konuda en büyük sorumluluğun devlette olduğunu ve kaldırılması gerektiğini belirtmiştir. Büyük camiler yapılmasının hiçbir işe yaramadığını, insanların namaz kılmasına, bilinç oluşmasına fayda sağlamadığını düşünmektedir. Önce devletin daha sonra aile “*sabah namazına cemaat nasıl*

gelebilir?” sorusunu dert edinmeleri ve çözümünü için çaba harcamaları gerektiğini belirtmiştir.

E149, namazı sevdirmenin en güzel yolunun Hz Peygamber’in sünneti ve Kur’an olduğunu vurgulamıştır. Fakat çocukların tam olarak anlayamayacağı için çizgi film ve masallarla desteklenerek daha faydalı olacağını düşünmektedir.

K19 çocukların namazı sevmesi için yaş gruplarına göre farklı etkinlikler yapılması gerektiğini belirttiği görüşü şöyledir:

“Namaz konusunda bol bol konferans vermelidir. Küçük çocuklarsa eğer onlara çizgi film izlettirilmeli anaokullarında. İlköğretim din derslerinde öğretmenler onu yani namazı aşılmalıdır çocuklara. Liseli öğrenciler için bol bol konferans verilmeli, namaz konulu filmler izletilmeli. (dikkat çeken şeyler yapılmalı) namaz konulu tiyatrolar olabilir.” K19

Öğrenciler tarafından vurgulanan bir diğer namazın önemini benimsetme yöntemi, namazı seven insanların hayatlarının anlatılması, onların davranışlarından, sözlerinden alıntılar yapılması ve çocuğun onlardan etkilenmesidir.

K43 *“büyük insanların kıssaları”*, K14 *“Kuran’dan ve belirli kaynaklardan gerek hikâye gerek alıntılardan ve görüşlerden”*, K03 ise *“peygamberimizden ve sahabeden”* örnekler verilerek anlatmanın etkili olacağını belirtmiştir.

1.2.1.3. Baskı Yapılmamalı

Öğrencilerin değinmiş olduğu bir diğer nokta da ailelerin çocuklara namaz kılması için kesinlikle baskı yapmamasının gerekliliğidir. E146 bunun sebebini şöyle açıklamıştır:

“...düşünceleri, fikirleri yeni oluşan veya daha oluşmamış bir çocuğa baskı yapmayı geçtim bir fikir aşılacak bile insana yapılan en büyük hakaretlerden biridir.” E146

Özellikle ailenin eğitim konusundaki tavrının çocuğun yaşamında etkili olduğunu belirten, her insanın düşüncelerinin, yaşam amacının farklılığına temas eden

E146 “çocuğu nasıl eğiteceğiz?” sorusunu sormak gerektiğini ifade etmiştir. Bir çocuğu eğitmenin ona kendi “fikirlerini aşlamak” olmadığını vurgulamıştır.

Öncelikle zorlamamalılar, kızmamalılar, sinirlenmemeliler. Namazı ceza olarak dayatmamalılar.” K32

Bir de en önemli görev aileye düşen aile de zorlamadan namaz ve ibadetleri anlatıp çocukların uygulamasını söylemelidir. E149

E117 çocukken zaten hiçbir şey bilmeyen birini zorlamanın iyi olmayacağını belirtmiştir. E129 “hemen hemen her insanda ters tepki oluşturur.” diyerek aşırı baskı sonucu insanın fitratı gereği ortaya çıkan sonuca dikkat çekmiştir.

Yine baskı sonucu çocukların verdikleri tepkiye dikkat çeken bir öğrenci, ailenin çocuğa yaklaşırken onun üzerindeki etkisini hesap edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun sebebini şöyle açıklamıştır:

“Çünkü bu durumlarda sizin yanınızdayken kılar sonra nefsiyle baş başa kaldığı dönemde kılmaz.” E118

Baskının ”küçük yaşlarda” yapılmaması gerektiğini düşünen bir başka öğrenci, çocuk “ergenliğe girildikten sonra” çok ısrarcı olmadan sadece “bir defa” hatırlatmanın gerekli olduğunu belirtmiştir. Öğrenciye göre çocuğa bu şekilde yaklaşıldığında şimdi olmasa bile ilerleyen yaşlarda mutlaka ”namazın bilincine varıp” kılmaya başlayacaktır.

Bir diğer öğrenci ise dayatma uygulayan anne, baba veya öğretmenin, kendi bildiklerini aktarıp baskıyla çocuğun uygulamasını istemenin onda dinî bilincin oluşmasına olumlu katkı yapmayacağını, kararın çocuğa bırakılmasının daha doğru olduğunu şu şekilde ifade etmiştir.

“Bence anne babalar veya öğretmenler dayatmayla değil de doğru ve yanlış olan yolları öğretip geri kalanını kişiye bırakmaları daha doğrudur. Çünkü sen birine doğruyu ve yanlış öğrettiğinde kimse bile bile yanlış gitmez. Ama doğruyu ve yanlış öğretmeden kendi bildiklerini dayatmak tabi ki ters etki yapabilir.” E147

K05 ise tehditler uygulandığında, çocuğa bağırp çağırıldığında onların yalan söylemesine vesile olunacağını belirtmiştir. Bu da alışkanlık haline gelip ilk başta

sadece namaz kılma konusunda yalan söylerken daha sonra her konuda yalan söylemesine sebep olabilir.

E151 çocuğa namaz kıl gibi emir cümleleri kullanmadan yaklaşılması gerektiğini belirtmiştir. K40 bu şekilde yaklaşıldığında çocuğun bir süre sonra kişiyi görmek dahi istemeyip kaçacağını belirtmiştir. K15 çocuğun çok fazla üstüne gidip bunaltmadan, sadece ilk başladığı zamanlar aşırıya gitmeden kısa bir süre hatırlatma yapılması gerektiğini belirtmiştir. K28 bu sözün baskı oluşturması sebebiyle inat edip çocukların namazdan uzaklaşmasına neden olduğunu belirtmiştir. E159 ise namazın faziletlerinin öğretilmesi gerektiği ifade etmiştir.

K26 ise *“Allah kılmazsan seni yakar”, “çarpılırsın” gibi çocuğu korkutup dehşete düşürmeyi hedefleyen sözlerden uzak durulması gerektiğini vurgulamıştır.*

Ailesinin namaza karşı tutumunun öğrencilerin bu konudaki bilincini etkilediği E133 tarafından vurgulanan bir diğer konudur. Öğrencilerin bu konuda bilinçli olduğunu fakat zorlandıkları için arkadaşlarının olumsuz tepki oluşturduğunu şöyle aktarmaktadır:

“Asla zorlamamaları gerekiyor sınıfta arkadaşlarım var 3-5 tane sırf zorladıkları için namaz kılmıyor.” E133

Çocukların zorlanmaması gerektiğini düşünen diğer öğrenci görüşleri şöyledir:

Bence anne babalar veya öğretmenler çocuklara namazı sevdirmek için onları zorlamamalı onları sadece teşvik edip namaz kılmaları konusunda zorlamadan ve kırıcı olmadan yapıcı bir şekilde ikna etmeye çalışmalıdırlar. E165

Namaz kılmadığı için çocukları azarlamalarını da yanlış buluyorum. Zorlamaya, dayatmaya çalışırsalar inatlaşma olabilir.K44

Namaz konusunda zorlamak çoğu zaman ters tepki yapar. O yüzden ilk aşamalarda zorlamak, yanlış yapılan davranışlarda sert karşılık vermek, çocuğu daha çok namazdan soğutur. Hatta Allah korusun nefret bile ettirir. K22

1.2.1.4. Yumuşak Bir Üslupla Teşvik Edilmeli

Araştırmaya katılan öğrenciler çocukların ısrarla bıkmadan, usanmadan hoş bir üslupla aileleri tarafından namaza davet edilmesi gerektiğine değinmişlerdir. K10 güzel ve hoş tavırların çocuğu olumlu yönde etkileyeceğini belirtmiştir. K06'da bu şekilde çocuğa yaklaşıldığında kişinin “*namazı sevmeye, hayatın olmazsa olmazı olduğunu kabullenmeye*” başlayacağını belirtmiştir.

E134 namaz konusunda çocuklara daima nazik davranılması gerektiğini, fakat aradaki dengeyi iyi sağlamak gerektiğini belirtmiştir. Çünkü ona göre nazik davranmak demek ipleri eline verip çocuğun her istediğini yerine getirmek demek değildir. Ebeveynin her zaman çocuğuna sözünü dinletmesi gerekir.

K33 ailenin çocuk istemese de daima ısrar etmesi gerektiğini ifade ederken K19 öğretmenlerin sürekli anlatması gerektiğini, bu konudan sorumlu olduklarını belirtmiştir.

K16, namaza yeni başlayan çocuklara “*sevecen tavırlarla tatlı bir dille*” yaklaşılması gerektiğini, bu uygulama ile gençlerin namazı seveceğini ifade etmiştir.

K40 ve K18 namaz öğretirken büyüklerin kırıcı olmaktan kaçınıp sevecen ve tebessüm ile yaklaşmasının çocuğu olumlu etkileyeceğine vurgu yapmaktadır.

K43, namaza “*sevgiyle*” özendirilerek, fazla ısrar edilmeden davet edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

K47 özellikle insanların en çok tembellik ettikleri sabah ve yatsı namazlarında anne baba çocuklarını uyandırıp, kılmaları için teşvik ettiklerinde çocukların bilinçlenip namazı seveceklerini ve namaza başlamalarına vesile olacağını ifade etmiştir.

K24 kesinlikle yumuşak bir şekilde üstelemeden yaklaşılması gerektiğini bu tutumun çocukların namazı sevmesini sağlayacağını belirtmiştir.

Çocuklara yumuşak üslupla yaklaşılmasının gerekli olduğunu düşünen diğer öğrencilerin tavsiyeleri şöyledir:

“*Tatlı dille küçük yaştan itibaren başlatmalılar.*” K03

“*Mutlaka güler yüzlü olmalıdırlar.*” K04

“Çocukları namaza davet ederken güzel ve hoş bir tavırla, tatlı dille onları davet etmelidir.” K10

1.2.1.5. Aşırıya Kaçmamak Üzere Baskı ve Ceza Uygulanmalı

Araştırmada anne babanın uyarılarına rağmen çocuk hala Allah’ın emirlerini inatla yerine getirmiyorsa ailenin yapması gerekenleri bir öğrenci (E126) şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Eğer ki çocuk inat eder şeytanın vesveselerine kanar da bu yapması gereken ibadetleri yapmaz ise anne ve babanın ilk öncelikle çocuklarını uyarması lazım eğer çocuk hala inat ediyorsa anne-babanın çocuklarına ...çok hafifçe en fazla bir veya iki tokatla ikaz etmeleri lazım. ‘Oğlum-kızım artık büyüdüün sen de bizim gibi Müslümansın aklın başında, yerin de. Peki niye bu fani dünyanın gafletine uyup namaz kılmazsın.’”

Başka bir öğrenci de (K30) ahiretteki mükâfatlar anlatılıp namaz kıldığı zaman ödüller verilmesine rağmen ısrarla ergenlik çağına gelen bir kişi namazlarına dikkat etmiyorsa, benzer bir şekilde, cezalandırılmasının gerekli olduğunu ifade etmiş, bu uygulamayı, kendi his ve düşünce dünyasını yansıtmak yerine Hz. Peygamberin çocukların namaza başlatılması ile ilgili malum hadisine dayandırmıştır. Uygulamaya katılan 100 öğrenciden sadece ikisi her şeye rağmen namaz kılmayan çocuğa baskı yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bunlardan birisi, aşağıdaki cevabında da görüldüğü üzere, “biraz” kaydını koyarak yapılacak baskıyı sınırlandırma gereği duymuştur.

“Ama eğer hala bu kadar namazın anlatılmasından, öneminden anlamıyorsa biraz baskı olması gerekir bence.” K44

“Daha sonra ki yaşlarda ise zorla da olsa bu işlemin yerine getirilmesi sağlanmalıdır.” E155

1.2.1.6. İmanın Öğretilmesinin Faydalı Olacağını Düşünen Öğrenci Görüşü

K46 dinin özünün iman olduğunu, eğitimle de ilk olarak yapılması gerekenin imanın aşılması olduğunu belirtmiştir. Zira kişi bir şeye inandığında belirli sorumlulukların da altına girer ve inancının gerekliliklerini yerine getirir.

Müslümanların imanı taklidi olmaktan çıkıp tahkiki olduğunda ”*kalbinde taat ve kulluk*” bulunduğundan “*namaz hassasiyeti*” doğal olarak oluşacaktır.

1.2.1.7. Allah’ı Sevdirme

Dinî konulardaki sorunların çözülmesinin tek yolunun sevgi eksikliği olduğunu ve kendisine böyle yaklaşılmadığı için problem olduğunu söylemekte olan E152 çocuklara öğretilmesi gerekenleri şöyle açıklamaktadır:

“Allah’ın bizi ne kadar çok sevdiği bizim onun bir sevgilisi olduğumuz çocuklara aşılır ve seni bu kadar çok seven Allah’a en yakın olmanın ve onunla buluşmanın sevgiyle namazla olacağı öğretilmelidir.”

E123, Allah, din, peygamber sevgisi verilerek çocuğun namaza alıştırılması gerektiğini belirtmiştir. Namazı sevdirmek için Allah sevgisinin kazandırılması gerektiğini söyleyen K20, sevgi kazandırıldıktan sonra namazın “*Allah’ın kuluna ayırdığı bir vakit*” olduğu ve Allah’ın nimetlerine karşılık ancak emirlerini yerine getirerek şükrünü eda edebileceğimizin bilincinin verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

“Allah’i ve peygamberini sevmese Allah’ın hediyesini, Rasul’ün göz bebeği olan namazı nasıl sever?” sorusunu soran K49, çocuğa namazı sevdirmenin yolunun önce Allah’ı ve onun Peygamberi’ni sevmekten, Rasul’ün hayatında namazın merkezde olduğunu ve onun güzelliklerini anlatmaktan geçtiğini belirtmiştir.

Bir başka öğrenci (K09) de şu ifadelerle benzer görüşü dile getirmiştir:

“Çocuk Allah’ı severse onun emrini başının üstüne koyar. Eksiksiz yapmaya çalışır.”

1.2.2. Öğrencinin Namazı Sevmesini Sağlayacak Davranışlar

Öğrencilere çocukların namazı sevmelerini sağlayacak yetişkin davranışları sorulduğunda tamamının bu soruya cevap verildiği görülmüştür. Öğrencilerin bu konuyla ilgili görüşleri aşağıdaki başlıklarda toplanmıştır:

1.2.2.1. Ödüllerle Teşvik Edilerek Namaz Öğretimi Yapılmalı

Ödüllendirme çocuklar için oldukça motive edici bir yöntemdir. Hayatlarında ödüllendirilme ile namazı seven, namaza başlayan öğrenciler namaz öğretiminde bu yöntemin kullanılması gerektiğini düşündüklerini söylemişlerdir. 3 öğrenci ahiretteki mükâfatların daha teşvik edici olduğunu, konu hakkında düşüncesini belirten diğer öğrenciler ise maddi ödül verilmesinin kişiyi olumlu yönde etkileyeceğini söylemiştir.

E118, namaz kılan çocuğa ödül verilmesi, teşvik ve takdir edilmesi gerektiğini belirtmiş, fakat bu dünyada verilenler haricinde “*Allah’ın çok daha büyük ödüller vereceği muhakkak anlatılmalı*” diyerek maddi ödül yanında manevi ödülün daha büyük olduğunun belirtilmesi gerektiğine işaret etmiştir. E129, “*Allah’ın (cc.) emirlerini yaptığımız zamanda bizi cennetle ödüllendireceği*” öğretildiğinde zorlamaya gerek kalmadan gençlerin namaza başlayacağını ve seveceğini düşündüğünü açıklamıştır. K30 da ahiretteki mükâfatların anlatılması gerektiğini düşünmektedir. K09 ise namaz kılması için çocuğa anlatılması gerekenleri şöyle sıralamıştır:

“Namaz kılarlsa cennette verilecek şekerleri, çikolataları, yemekleri anlatmalı eğer namaz kılarlsa onun Allah’ı sevdiği gibi Allah’ın da onu seveceğini bilmelidir.”
K09

Ödüllendirmenin sıklıkla ve düzenli olarak yapıldığı durumda zamanla etkisinin azalacağı bilinen bir husustur. Bazı öğrenciler bu duruma işaret etmişlerdir. K12 namaz kıldıktan sonra ödül verilmesinin çocuğu mutlu edeceğini fakat “abartma” olmadan dengelemeyi bilmek gerektiğini “her seferinde” hediye vermenin beklenti oluşturacağını, amacın ödül olacağını belirtmiştir. K38 de çocuğun sadece hediye için namaz kılan biri olmaması için, ödül verirken “*namazlarını aksatmazsan Allah sana daha güzel bir sürü hediyeler verecek*” gibi manevi motivasyon unsurlarına da dikkat çekilmesi gerektiğini belirtmiştir.

E127, mahalle cami imamının çocuklara ödüller vermesi sebebiyle namaza gittiğini belirtmiştir. Bu yöntemin çocukların namaza alışmasında ve sevmesinde etkili olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Bu görüşe K51 “*zaten çocuk alıştığında ödül beklemeden kılacaktır*”, E117 ise “*artık karşılıksız kılmaya başlayacaktır*” ilavesini yapmıştır.

Çocuklar, soyut düşünme becerileri henüz tam olarak gelişmediği için ihtiyaçlarını karşılayacak, arzu ve isteklerine cevap verecek somut ödüllere değer verirler. “Sürekli ufak da olsa güzel hediyelerle onların kalplerini hoş tutmalıyız” diyen K06, “Evladlarına namaz kıldıkları zaman sevdiği bir oyuncak, sevdiği bir çikolatayı, istediği bir şeyi alıp onlara küçük sürpriz yapmalılar.” diyen E135 da buna işaret etmekte ve bu durumun çocukların namaza karşı kalplerinin ısınmasına vesile olacağını belirtmektedir.

Ödül kabilinden alınabilecekler veya yapılabilecekler arasında “minik seccade”, “çok sevilen bir yemek”, “birlikte parka gitmek” gibi çocuğun hoşlanacağı şeyler sayılmıştır.

Ödül düşünürken dikkatli olunması gereğine vurgu yapan bazı öğrenciler, cezanın da ödülün de gerçek anlamda namaz eğitimi için bir işe yaramayacağı, çünkü bu şekilde kılınan namazın bilinçsiz olarak sadece alışkanlık olacağı için kılınacağı, kişiyi kötülükten korumayacağı uyarısını yapmışlardır.. Mutlaka ödül verilmesi gerekiyorsa “bugün namazını kıldın ben de sana en sevdiğin yemeği yaptım” veya “ parka götüreceğim” şeklinde olması gerektiği, namaz kılarısan şunu veririm” tarzında bir pazarlık haline dönüşmemesi gerektiğine işaret edilmiştir.

“Ama namaza alıştırayım derken çocuklara namazdan nefret ettirmemek lazım, onları namazın kılınmadığındaki cezalar değil kılındığında verilen mükâfatlar anlatılmalı” diyen E120 ve “Ödül-ceza sisteminde ceza uygulamasını çıkarıp çocuklara uygulanırsa bunun zaman içinde etkili olacağını düşünüyorum.” diyen E143 da namaz bilincinin nefret ettirmeden sevdirecek kazandırılması gerektiğine vurgu yapmışlardır.

1.2.2.2. Namazlar Aile Bireyleriyle Beraber Cemaat Halinde Kılınmalı

Araştırmaya katılan öğrenciler aile bireyleri ile birlikte kılınan namazlara dikkat çekmiş, kendilerini olumlu yönde etkileyip namazı sevmelerini sağladığını belirtmiştir. küçük yaşlardan itibaren babanın imamlığında birlikte namaz kılınan bir ortamda yetişen çocuk ilerleyen yaşlarında namaz kılmaktadır. E121’in ailenin evde namazları cemaatle kılmasının namaza alışmada etkili olduğunu belirttiği görüşü şöyledir:

“Çocuk, illa ki başlarda sıkıcı gelse de daha sonraları onlar ve kendisi namaz vakitlerini kabul edip hadi cemaat yapalım der.” E121

E143 aile bireyleriyle beraber cemaatle namaz kılınmasının çocuğun o ortamdaki *“birliğı”* hissetmesine yardımcı olacağını belirtmiştir. E154, İslam’da son derece önemli bir yeri olan namaz ibadetinin *“cemaatle kılma”* alışkanlığının kazandırılacağını ifade etmiştir.

“Bence bu alışkanlık evde başlıyor. Özellikle babanın arkasında veya dedenin imamlığında kılınan namazlar çok önemli. Ben dedemle kıldığım bütün namazları hala hatırlıyorum. Ama bunu babanın da yapması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü babamızı dedemizden daha çok görüyoruz.” diyen K08 ailenin önemine dikkat çekerek namaz alışkanlığının evde başladığını, bu nedenle ailede cemaatle kılınan namazların önemli olduğunu söylemiştir.

E157 cemaatle namaz kılmadığı zaman çocuğun içinde bir *“boşluk”* oluşması gerektiğini belirtmiştir. K11 ise önce çocuğun cemaatle namaz kılabilmesi için ortam oluşturulmasının gerekli olduğunu söyleyip namaz sonrası yapılabilecekleri şöyle sıralamıştır:

“Toplu namazlar organize edilebilir. Namaz sonrası namazı ilk kılanlar veya ilk olmayanlar bile sanki ilk defa kılmış gibi birbirini tebrik edebilir. Zor bir işi yerine getirdiği vurgulanabilir.” K11

K12 ailelerin cemaatle namaz kıldığında çocukların namaza alışmasına teşvik edeceğini, K26 ise bu şekilde onlara örnek olacaklarını belirtmiştir.

Birlikte namaz kılmanın en etkili yöntem olduğunu bu alışkanlığın evde kazandırılması gerektiğini söyleyen K08, dedesinin arkasında kılmış olduğu namazları unutamadığını belirtmiştir. Babaların da cemaat ile namaz kılmaya önem vermesi gerektiğini, çünkü dedeye nazaran babayla daha fazla zaman geçirdiğimiz için daha etkili olacağını söylemiştir.

Namaza alışma dönemlerinde doğrudan *“namaz kıl”* hatırlatmasıyla ailenin çocuklarda baskı algısı ve inat oluşturmak yerine, onların kendileri dışındakiler tarafından gerçekleştirilen daha büyük bir etkinliği birlikte yapmaya, onun bir parçası

olmaya davet edilmesi tarzında olması gerektiğine işaret eden şu ifadeler de dikat çekicidir:

“Direk namaz kılmalısın değil de “ hadi gel bu günkü namazı beraber kılalım” diye davet edebiliriz.” K06

“Namazı sevdirmek için kesinlikle zorlama yapmadan anne ve babanın namaz kılacağında “hadi bakalım sen de gel namazımızı kılalım” demesi yeterli.” K04

“Bunun yerine ‘hadi gelin bana namazda eşlik edin’ denmesi... daha uygun olur. K28

“İşin her zaman anne ve babada bittiğine inanıyorum. ‘Kalk kıl’ değil de, ‘Hadi namaz kılalım’ demek gibi...” K38

“Çocukları çokça cemaatle namaz kılınan ortamlara götürmeleri gerekir bence.” K44

1.2.2.3. Bireysel Farklılıklara Dikkat Edilerek Yaklaşılmalı

Görüşüne başvurulmuş öğrencilerden bir kısmı insanlar arasındaki bireysel farklılıklara dikkat çekmiş, namaz öğretiminde kişiye göre muamele yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. K13, namaz kılması için sürekli hatırlatma yapılan iki kişiden bahsetmiştir. Bu uygulamanın, çocuklar arasındaki farklılıktan dolayı birisinin namaza alışmasını sağlarken diğerinin namazdan uzaklaşmasını sağladığını ifade etmiştir. Yine başka kişilerde işe yarayan namaz ağacı tablosunun da kendisinde işe yaramadığını ifade eden K13, annesi gibi olmak istediği için namazını ona benzettiğini söylemiştir. Son olarak namazı sevdirmek için akla gelen ilk yöntemin ödül olduğunu fakat onun da çocuğa özel olması gerektiğini belirtmiştir.

E133, her insana etki edecek bir üslubun bulunduğunu, yapılması gereken tek şeyin o yöntemi bulmak olduğunu bu şekilde namazın sevdirmesi gerektiğini düşündüğü görüşü şöyledir:

“Uygun bir dil olması gerekiyor ve bu her insanda farklıdır o uygun dili bulup namazı (şükürü) sevdiren.” E133

E116, namaz öğretiminde özellikle anne babanın çocuğunu çok iyi bir şekilde tanimasının gerektiğini ve takip edeceği yolu ona göre belirlemesinin gerekliliğini belirtmiştir. E124'e göre ise anne babanın çocuğunu tanıma oranına göre evladının namazı sevmesi gerçekleşecektir.

İnsanlardaki anlayış farklılıklarına dikkat çeken bir başka iki öğrenci dayak, uyarı gibi farklı yöntemleri söyleyip bu yöntemlerden hangisi etkili olacaksa onun seçilmesi gerektiğini belirtmiştir. Öğrencilerin görüşü şöyledir:

“Bence her çocuğun anlayışı farklıdır kimi bir kere söylemeyle kimi birkaç uyarı da kimisi ise dayak yedikten sonra anlar ve yapar. Yani eğitimciler çocuğu gözlemleyip yarayacağını tespit ettikten sonra ona göre davranmalılar.” E148

Allah'ın verdiği nimetlerin karşılığını veremeyeceğimiz, şükürünü emirlerini yerine getirerek yapabileceğimiz anlatılmalı. Tabii çocuktan çocuğa değişir. Cehennemle korkutmakta bir yöntem. K20

Her insanın farklı tabiatta yaratıldığını söyleyen K02, aile çocuğunu iyi bir şekilde tanıdığında onu ikna edeceği yöntemi bulacağını, bu şekilde namazı sevdireceğini belirtmiştir. Öğrencinin görüşü şöyledir:

“Tabi kişinin çocuğunu tanıması gerekir. Onun nasıl ikna edilebileceğini bilmesi gerekir. Her çocuğun yaratılışı farklıdır. Kimi ödüllendirilmekten hoşlanır, kimi övülmekten, kimi ise arkasından sürekli birisinin hatırlatmasından anlar. Bunlar göz önünde bulundurulmalıdır.” K02

K27, “*Orijinal fikirlerle*”, özgün yöntemlerle namaza teşvik edilen çocukları bilinçlendirmenin gerekli olduğunu, bunun için de insanların “*yaratıcı*” yöntemler düşünebileceğini vurgulamıştır. K32, ailenin çocuğunu çok iyi bir şekilde anlaması gerektiğini düşünmektedir. Böyle düşünmesinin sebebini de “*çünkü bu çocuk geleceği oluşturacaktır ve bu çocuğun da çocuğu olacağını bilmeleri gerekiyor.*” şeklinde açıklamıştır.

1.2.2.4. Küçük Yaşta Namaza Başlanmalı

Araştırmaya katılan öğrenciler, namaz alışkanlığı kazandırılacak zamanın küçük yaşlar olduğunu vurgulamışlardır. E120 bu sürecin çocukta “*alt yapı*”, “*ön hazırlık*”

oluşturulması için 7-8 yaşlarından başlatılıp yıllara yayılarak yavaş yavaş ilerlemesi gerektiğini söylemektedir. Ona göre namaz kılmanın farz olduğu ergenlik dönemine kadar genç namaz alışkanlığı kazanmazsazorluk çeker. Ailenin çocukluktan itibaren ısrarla çocuğunu namaza alıştırmak için uğraşması gerektiğini belirten K33 Allah dostlarının eğitim metodu diye sunduğu görüşleri şöyle ifade etmiştir:

“Bir yerden duyduğuma göre büyük insanlar, evliyalar çocuklarına namazı aşılama için bebekken bile sabah namazı vakti çocuklarını uyandırıyorlarmış ki ilerde zor gelmesin. Kesinlikle “ağaç yaşken eğilir” atasözüne dayanarak çocuklara küçük yaşta bu eğitimin verilmesini tavsiye ediyorum. Çünkü belli bir yaşa kadar eğilmeyen baş öyle kolay kolay eğilmiyor.” K33

K39 ve K42 küçük yaşlardan başlanarak öğretilen namaz ibadetini çocuğun yavaş yavaş sindireceğini söylemektedir. K42 *“şimdi devrimiz çok bozuk” açıklamasıyla* bu hususa dikkat edilmediği zaman her geçen gün bunu yapmanın zorluğuna değinmiştir.

K07 anne babanın görevinin günümüzdeki gibi çocuğunu bale, resim kursuna yollayıp klasik müzik dinletmek olmadığını belirtmiştir. Ona göre ailenin en büyük sorumluluğu Allah’ın ayetlerini anlatıp dinletmek, öğrenmesini sağlamaktır. Öğrencinin konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

“2 ya da 3 yaşına geldiğinde çocuğunu yanına alıp en azından secdeyi, rükûu öğretmeli ya da onlara uygun aktiviteler yaptırmalı.” K07

E125 anne babanın çocuğunu hayatının ilk yıllarında iken, küçük yaşlarda kendisi ile birlikte eğitmesinin gerektiğini vurgulamıştır.

Konuyla ilgili diğer öğrencilerin görüşleri şöyledir:

“Anne babalar küçük yaşta çocuklarını küçük sürprizlerle namaza alıştırmalı ve devamlılığında da çocukların üstüne düşmelidir.” E130

“Bence daha çok küçük yaşlarda bu işleme başlanmalı. Tepeden düşme emirler hiçbir zaman etkili olmaz, daha sonra ki yaşlarda ise zorla da olsa bu işlemin yerine getirilmesi sağlanmalıdır.” E137

“Tatlı dille küçük yaştan itibaren başlatmalılar.” K03

“Anne, baba ve öğretmenlerin çocuklarına namazı sevdirmek için buna daha çok küçük yaştan itibaren başlanmalı. Çünkü çocukları eğitmek küçükken daha kolaydır.” K25

“Tabii ki bu namaza çağrı çocuğun namaz kılma yaşına geldiğinde değil, ondan çok daha önce başlamalı ki çocuk namaz kılınmasının gerektiğini bilsin.” K04

“Namaz küçüklükten edinilmesi gereken en güzel huydur bence. Çocukken öğretmek herkes için çok kolaydır.” K27

1.2.2.5. Özel Namaz Etkinlikleri ve Gezileri Düzenlenmeli

Çocuğun seveceği, daha önce yaşadıklarından farklı daima hatırlayacağı bir anısının olması ve bu olayı namaz ile bağlamasının faydalı olacağını, onların içinde güzel duygular uyandıracaklarını düşünen öğrencinin görüşü şöyledir:

“Mesela dağa çıktınız karda abdest aldırın bunu çocuk unutmaz. Kolundan tutup camiye götürün ona bir takke alın, seccade, tespih...” E116

K35, evde namaz kılmayı öğrenen çocuk ile aile bireyleri beraber her şehirde bulunan “ruhaniyetli” camilere gitmenin önemli olduğunu ve ardında sıcak çorba içip çocuğun hatıralarında namaz ile birleşen olayları arttırarak kalıcılığının sağlanabileceğini belirtmiştir.

E161, Çocukların küçük yaştan itibaren camiye götürülüp orada namaz kılması, namaza ısınması sağlanıp onların “bilinçaltında caminin ve namazın iyi ve güzel bir şey olduğunu” oluşturmamız gerektiğini belirtmiştir. E151 namazın çocuklar için cazip hale getirilerek hiç yalvarma, baskı olmadan âdeta onların koşarak namaz kılması için ailenin çaba harcamasının gerektiğini ifade etmiştir.

E135 her evde anne babanın zaman çocuklarla birlikte geçirdiği bir toplantı saatlerinin olması gerektiğini ifade etmiştir. E135’e göre bu zaman diliminde çocuklara dinimiz, namaz anlatılmalıdır.

K04, yalnız başına namaz kılmayan çocuğa “hadi bakalım sen de gel namazımızı kılalım” denmesi üzerine nefret ortadan kalkacağını ve sevdiği bir durum haline geleceğini ifade etmiştir. Aynı şekilde görüş bildiren K10’da ailelerin “Hadi gel birlikte

kılalım. Namazdan sonra dua edelim. Gel bugün namazımızı şu camide kılalım. Namazdan sonra tespihat yapalım.” gibi sözlerle çocuklarının ilgisini çekebileceğini belirtmiştir. K04, K28, K38’de aile çocukta bir davranış kazandırılmasını istiyorsa ona beraber yapmayı teklif etmesi gerektiğini, böylece zorlanmadan çocuğun namaz kılacağını belirtmiştir.

1.2.2.6. Kolaylaştırarak ve Tedrici Olarak Alışması Sağlanmalı

Öğrencilerin cevapları incelendiğinde namazı öğrenmeyi mümkün kılacak etkenlerden birinin de kolaylaştırma ve tedricilik olduğu görülmektedir. E137 kişiye gücünün üzerinde yük yüklendiğinde zor geleceği için sevemeyeceğini belirtmiş, bu sebeple de namaza alışma aşamasında sünnetiyle beraber değil de farzları tam anlamıyla oturtuktan sonra yavaş yavaş sünnetlerin kılınması gerektiğini ifade etmiştir. K33’te ilk aşamada çocuğun gözünü korkutmamak için kolay gelmesi için sadece farzlar kıldırılarak başlanması gerektiğini belirtmiştir. bu şekilde bir yaklaşım sergilendiğinde namazın çocuğa *“kolay geleceği”*, çocuğun namazı *“kabullenmesi”*, *“içselleştirmesi”* sağlanacağını belirtmiştir.

E128’de *“az az kıldırıp”*, *“yavaş yavaş”*, *“alıştırma alıştırma”* namazın sevdirmesi gerektiğini, bu şekilde başladıktan sonra zaten çocuğun devam edeceğini belirtmiştir. K35 ve K36 ise ilk namaza başladıklarında kısa olduğu için sabah namazından başlatmanın faydalı olacağını belirtmiştir.

E126 anne baba evladına örnek olup, tam anlamıyla bilgi verdikten sonra çocuğun namaza yöneleceğini fakat acele edilmemesi gerektiğini, bu uzun süreç ile yavaş ama kalıcı sonuç elde edileceğini belirten düşüncesini şöyle ifade etmiştir:

“Tabi bu da hop diye hemen olmuyor. İlk başta çocuk arada sıra da kılar veya günde 1 vakit sonra 2 vakit daha sonra 3, 4... diye gider.” E126

K50, kendisinin namaza yavaş yavaş namazların sünnetlerini arttırarak alışmaya çalıştığını, bu şekilde etkili olduğunu söylemiştir. *“Örneğin sabah namazını bir ay boyunca sünnetlerle kılmaya alıştırır daha sonra öğle namazına alıştırılır.”* diyerek bu yöntem ile alışmanın kolay olacağını düşündüğünü belirtmiştir.

Namazın kolaylıklarının ön plana çıkartılmasının gerektiğini vurgulayan E160'ın bu kolaylıkları zikrettiği tavsiyesi şöyledir:

“Namazın o kadar zor bir ibadet olmadığını bir saati hatta yarım saati bile geçmediğini 5 vakte ayrıldığı için vakitler arası sürenin fazla olması sebebiyle diğer vakitleri kılmanın zor olmadığını ve kılamadığımız namazların kaza şeklinde telafi edilebileceğini söyleyerek namazı sevdirebilirsiniz.” E160

K12 dinin basit bir şekilde önemsizmiş gibi anlatılmasının yanlış olduğunu, çocuğun yaşına göre içi doldurularak verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca küçük yaşlarda ezbere başlamanın faydalı olacağını çünkü bizim küçük şeylerden bile çok etkilendiğimizi, önemsemediğimiz şeylerin değişmemize yol açtığını belirtmiştir.

1.2.2.7. Kendini Sevdirme

Araştırmaya katılan öğrencilerden 3 tanesi örnek alınacak birisi olabilmemizin ve söylediklerimize değer verilmesinin ilk şartının kendimizi çocuklara sevdirmekten, söylediklerimizin, tutum ve davranışlarımızın insicamlı olmasından geçtiğini belirtmiştir.

Öğrencilerden E118'in bu konu hakkındaki görüşü şöyledir:

“Sevdirmek için öncelikle özenilecek çocuğun örnek alacağı biri olmalısınız. Ve sizi sevmeli. Sizi yeterince sevmezse ne kadar örnek insan olursanız olun umurunda olmayacaktır.” E118

E132 baba sevgisi fazla olduğu için babasını taklit ettiğini, babası namaza başladığında kılmaya başladığını ve böylece sevdiğini belirtmiştir. K06 *“Bize değer vermeli ki söylediklerimize ve yaptıklarımıza da değer versin.”* diyerek namazı tavsiye etmeden kendimizi sevdirmemiz gerektiğinin önemine vurgu yapmıştır.

1.2.2.8. Eğlenceli Bir Şekilde Öğretilmeli ve Çocuğun Eğlencesine Engel Olmamalı

K37 ve K09 anne-babanın çocuklarına namazı öğretirken oyun haline getirmesinin faydalı olacağını, oyunla namaz öğretildiğinde çocuğun namaz kılmasının kolaylaşacağını, küçük yaşlarda namazı seveceklerini ifade etmiştir.

Çocuğun namaz için oyun gibi sevdiği şeylerden mahrum kalmaması gerektiğini söyleyen E151, çocuk dışarıda oyun oynuyorsa namaz için değil de kendi rızası ile isteyerek eve dönmesinin sağlanması gerektiğini ifade etmiştir.

K22, çevresindeki çocukların olumsuz etkilendiğini gördüğü için çocuk televizyon izlerken annesinin o ortamda namaz kılmak isteyip televizyonu kapatması veya sesini kısmasının yanlış olduğunu, çok mecbur kalmadıkça böyle davranışlardan kaçınılması gerektiğini belirtmektedir.

1.2.3. Sosyal Çevrenin Çocuk Üzerindeki Etkisi

İnsanın sosyal bir varlık olması sebebiyle sosyal çevrenin çocuk üzerindeki etkisi büyüktür. Araştırmaya katılan öğrenciler, bu etkiden faydalanılması gerektiğini belirtmiştir. Bu konuyla ilgili görüşler aşağıdaki başlıklar altında ele alınmıştır:

1.2.3.1. Sosyal Çevre Tanzimi

Araştırmaya katılan öğrenciler kendileri için arkadaş çevresinin çok önemli olduğunu ve onlardan olumlu ve olumsuz yönde etkilendiklerini belirtmişlerdir. K11 namaz kılmayan kişinin kılan arkadaşları tarafından dışlanmaması gerektiğini, bunun o kişinin “soğumasına” sebep olacağını belirtmiştir. K11 namazlarına dikkat etmeyen kişiler ile cami etrafında, ezan saatlerinde buluşulduğunda, beraber zaman geçirdikçe hassasiyetimizin onları da etkileyeceğini belirtmiştir. K09 niçin namaz kılması gerektiğini bilen bir kişinin sorumluluklarını yerine getireceğini ve bu konuda arkadaşlarını da etkileyeceğini belirtmiştir.

E139 namaza başlamaları için çocuklarını İmam Hatip Liselerine vermelerinin yeterli olacağını ifade etmiştir. Bunun sebebini ise okuldaki öğrencilerin namaz kılmasına bağlamıştır.

Arkadaş çevresinden etkilendiğini ifade eden K42 “eğer çocuğa küçük yaşta namaz öğretilmiş, sevdirmişse” temeli sağlam olduğu için kendisine göre bir çevre edineceğini, ya da farklı çevrede olsa bile o çevredekileri kendine benzeteceğini

belirtmiştir. E140'ta etrafındakileri etkilemesi gerektiğini belirtirken buna gücü yetmiyorsa çevresini değiştirmenin doğru olduğunu eklemiştir.

K02 ailenin sadece kendi çocuğu ile ilgilenmesinin yeterli olmadığını, özellikle erkek çocuklarının arkadaşlarına ulaşmak gerektiğini, gerekirse onları da namaza götürmek gerektiğini belirtmiş, bunun çocukların namazı sevmelerine sebep olacağını ifade etmiştir.

E116 ailelerin çocuklarına çevre tanzim etme gibi büyük bir sorumluluklarının olduğunu belirtmiş, gençlere karşı ebeveynin yaklaşım tarzının şöyle olması gerektiğini söylemiştir:

“Çocuğun çevresini temiz ve ahlaklı insanlarla dolduracaksınız... Yanlış arkadaşlarla arkadaşlığını engelleyecek... Attığı her adımdan haberiniz olacak... ve dertleşeceksiniz... Sizin yerinizde el âlemin zibidisinin yanında derdini açmayacak... Ancak bu gibi yollarla gerçek bir Müslüman çocuk yetişir.” E116

K10, en büyük problemin gençler ve aileler arasında iletişim kopukluğu yaşanmasının olduğunu vurgulamış, namaz gibi önemli bir konuda yakın ilişki kurarak, onlarla özel olarak ilgilenerek yaklaşımları gerektiğini belirtmiştir. Gençlerde sadece yaşlı insanların namaz kılabileceğine dair bir algı olduğuna dikkat çeken K10 namaz kılan gençlerin çocuk tarafından görülmesinin önemli olduğunu ve çocuğu etkilediğini belirtmiştir.

1.2.3.2. Çevredekiler Örnek Olmalı

Ailelerin çocuklara namazı öğretirken takip edecekleri en etkili yol bizzat uygulayarak onlara örnek olmalarıdır. Çünkü öğrenilecek şeyler örneği gördüğümüzde kolaylaşır, kalıcı olur ve yapılabilir olduğu kanısına varılır. Görüşüne başvuru alan öğrencilerin 35 tanesi ısrarla bu konunun üzerinde durmuştur. Kendilerine en yakın olan kişilerden başlayarak anne, baba, dede, nine, kardeş, öğretmenlerin hayatlarında önemli bir yere sahip olduğunu ve örnek olmalarının gerekliliğini vurgulamışlardır. 12 erkek, 19 kız öğrenci aile örnek olduğunda çocuğun zorlanmadan namaz kılacağını söylerken 2 öğrenci öğretmenin bir öğrenci de kardeşilerin örnek olması gerektiğini belirtmiştir.

E130 çocuğun en çok ailesiyle zaman geçirdiğini ve ailesindeki kişileri örnek aldığı söylemiştir. K48 eğer baba yatıyorsa evladından namaz kılmasını istemesinin hiçbir önemiyetinin olmayacağını söylemiştir. Annesi namaz kılmayan E127’de onu desteklemiş, kız kardeşinin bu sebeple namaza alışamadığını dile getirmiştir. *“Namazı anne kızına, baba oğluna kendi kılarak özendirilmeli”* ifadesi ile ailenin nasıl davranması gerektiğini belirtmiştir.

Anne-babanın namazlarını kılarak, onların sevdiği, özendiği kişiler haline gelerek çocuklara örnek olması gerektiğini düşünen öğrencilerin görüşleri şöyledir:

“Önce namaz öğretilmeli kendimiz (ana babamız) evde kılmalı.” E117

“Sevdirmek için öncelikle özenilecek, çocuğun örnek alacağı biri olmalısınız.” E118

“Namazı çocuğa sevdirecek kişilerin en başında anne ve baba gelir anne baba ne yaparsa çocukta onların yaptığını yapar. Ezan okunurken televizyon açıksa ve ezana kulak verilmiyor ise o çocukta büyüdüğünde namaza sıcak birisi olmaz.” K37

“Öncelikle çocuklara namazı sevdirmek için anne babanın model olması gerekir.” K02

“Anne ve babaların çocuklarını namaza alıştırebilmeleri için önce kendilerinin düzenli kılıp çocuklarına örnek olmaları gerekir.” K05

Görüşüne başvurulmuş bir diğer öğrenci, namaz konusunda anne-babanın duyarlı davranmasının, söz ve davranışlarının uyumuna dikkat etmesinin çocuğun karakterinin şekillenmesinde etkili olacağını belirtmiştir. Ayrıca çocuğa kazandırılması gereken özellikleri şu sözlerle aktarmaktadır:

“Bence bir çocuğun namaz kılabilmesi için öncelikle anne ve babanın bu konuda duyarlı olması gerekir. Çocuk o ortamda yaşadıkça bunun büyük bir sorumluluk olduğunu anlamalı, kılarken zorluk çekmemeli. Her konuda anne-baba çocuk üzerinde çok etkilidir ben buna inanıyorum. İnsan bir şeyi sevdirmek için ya da onun önem ve gerekliliğini vurgulamak için sadece öğüt veya nasihat vermek değil de uygulamalı bir eğitim vermeli.” K27

Yine başka bir öğrenci, ailenin namazı kaçırmamak için gösterdiği çaba ve verdiği değer oranında çocuğun önemi ve ciddiyetini anlayacağını, namaz bilincini kazanacağını söylemiştir.

“Anne ve babalar sürekli öğüt vermek yerine kendileri en iyi şekilde çocuğun gözü önünde uygularlarsa daha etkili olur. Namazı kaçırmamak için verdikleri çabaya birkaç kez çocukta şahitlik ederse çocukları ciddiyeti anlar. Ayrıca anne ve babanı özellikle yatsı ve sabah namazlarında tembellik etmeyip düzenli bir şekilde çocuklarını da uyandırıp her gün namaz kılmaları çocukların bilinçli bir şekilde namaza başlamalarına vesile olacaktır.” K47

E154, E119, K19, E157,K24, K26, K28, E142, K13, E154 ve E144 çocuğa namaz kılması için bir şey söylemeye, zorlamaya gerek olmadığını, eğer anne-baba ibadeti düzenli olarak gerektiği şekilde yerine getirirse çocuğun da onlara eşlik edeceğini, onların izinden gideceğini söylemiştir. K32 aileler *“kendi davranışları, hareketleriyle çocuğu etkilemelidir. Çocuk aileyi yansıtacağı için ona göre davranmalıdır.”* ilavesinde bulunmuştur.

E140 ise sadece anne-babanın kılmasının yeterli olmadığını aynı şekilde çevredekilerin de kılması gerektiğini, eğer kılmıyorsa çevrenin değiştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Çevredeki rol modeller arttığında çocuğun namazı sevmesi daha kolay olacaktır.

K10 aileler ile çocuklar arasında kuşak farkı olduğunu bu sebeple birbirlerini anlamada ve aralarındaki iletişimde problemler olduğunu vurgulamıştır. Öğrencinin açıklaması şöyledir:

“Anne babaların yetersiz olduğu meselelerden biri çocuğuyla iletişim kopukluğu yaşamalarıdır. Namaz gibi hassas konularda çocuklarıyla daha yakından ilgilenip onu kırmadan sebebini anlayarak yaklaşım sergilemeleri en doğru yöntem olur.”

Ayrıca öğrenci, *“Genç insanlar namazı sadece yaşlıların kılabilceği gibi bir izlenim oluşturuyorlar. Hâlbuki o genç çevresinde namazı dosdoğru kılan örnek birini gördüğü zaman belki farklı bir izlenim oluşturabilir. Bu yüzden çevredeki örnekler de çok önemlidir.”* diyerek ifade ettiği gözlemi ile çevrede örnek olacak kişilerin yaşça büyük olanlardan ziyade gençlerden olmasının daha önemli olduğunu, yaşlılara nazaran daha etkili olacağını belirtmiştir.

K39 çocukların namazı sevmesinde anne, baba ve öğretmenlerin önemli role sahip olduğunu, çünkü gelişim sürecinde onların davranışlarının hafızalarında yer ettiğini ve örnek aldıklarını söylemiştir. Fakat kendisinin hayatında en çok örnek aldığı kişinin ablası olduğunu “Benim en çok örnek aldığım kişi ablam olduğu için bu yüzden de çoğu şeyi ona bakarak öğrendim.” diyerek aktarmıştır. Hatta ablasından o kadar çok etkilenmiştir ki kendisinden küçük kardeşine abasının kendisine davrandığı gibi davranmaktadır. Kardeşi hakkındaki temennilerini şöyle dile getirmektedir:

“Bu yüzden de bende her şekilde kardeşime örnek olabilmeyi gerçekten iyi bir abla olabilmeyi çok isterim. Bunun için de elimden gelenin fazlasını yapıyorum bu konuda. Benim yaptığım yanlış davranışları kardeşimin yapmasını asla istemem. Benim küçükken ablamların yanına gidip namaz kılmalarını izlediğim gibi şimdi kardeşimin böyle bir şey yapmasının mutluluk verdiğini düşünüyorum.” K39

İki öğrenci öğretmenlerin örnek olması gerektiğini şu şekilde açıklamaktadır:

“Öğretmenler okulda namazlarını öğrencilerle beraber kılmalılar ‘en güzel nasihat güzel örnek olmaktır!’ E120

“Öğretmenler ara ara özellikle kendileri namaza çıktığı vakitlerde çağırmalılar.” E119

1.2.3.3. Çevrenin Olumlu İlgisi

Sosyal bir varlık olması sebebiyle çevre insan için çok önemlidir. Diğer davranışlarda olduğu gibi namaz ibadetinde de çevrenin onayını almak çocuğun ibadeti yerine getirme durumunu etkilemektedir. E116, fitrat üzere doğan insanın ailesi ya da çevresi tarafından değiştiğini belirtmiştir. Çocuğun bu değişiminin istenen şekilde olması için anne babanın çocuğu kendinden uzaklaştıracak her türlü davranıştan uzak durarak evladı ile alakadar olması gerektiğini söylemiştir. Anne babanın aile içerisinde hoş ve güzel davranışlarda bulunma, namazı, sünneti, Kur’an’ı öğretme, çevresinin temiz ve ahlaklı insanlardan oluşmasını sağlama, çocuğun yanlış arkadaşlar ile arkadaşlığını engelleme, çocuğunun attığı her adımdan, onun sıkıntılarında haberdar olma, çocuğuyla dertleşme gibi sorumluluklarının olduğunu belirtmiştir.

Araştırmaya katılan K32 ailenin, öğretmenlerin, arkadaşların alakasının kişi üzerinde etkili olduğunu belirttiği görüşü şöyledir:

”Babamın arada odaya gelip anlattığı şeyler, edebiyat öğretmenimin, tarih hocamın, Kur’an öğretmenimin, arkadaşlarımın vb. etkisiyle doldum ve bu yüzden namazdan şevk alıyordum.” K32

E118’de ailesinin kendisi ile ilgilenmesinin, namaz kıldığında onların sevinçlerine şahit olmasının namaza başlamasını sağladığını belirtmiştir. E125 ise kendisi ile ilgilenilmeyip küçük yaşlarda kreşlere verilen çocukların anne-baba sevgisinden mahrum kalıp ilk eğitim öğretimlerini ailede almamalarının eksikliğini hayat boyu yaşayıp toparlanmalarının zor olacağını belirtmiştir.

11-12 yaşlarında iken tespihat yapmayı öğrenen K18, dedesi ve ninesinin kendisi ile ilgilenmesini, öğrenme sevincini paylaşmalarını ve namazdan sonra tespihatı ona yaptırılmalarını hatırlamakta, bu durumun namazı sevmesini sağladığını belirtmektedir.

2. YORUM VE TARTIŞMA

Araştırmada 11. sınıfta eğitim gören İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin namazı öğrenme deneyimleri ve kendilerini olumlu-olumsuz etkileyen yetişkin davranışları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın verisini öğrencilerin yapılandırılmış mülakat sorularına verdikleri cevaplar oluşturmaktadır. Bir önceki kısımda elde edilen bulgular öğrencilerin cevapları çerçevesinde tasnif edilmiş, alıntılar yapılarak gösterilmiştir. Bu bölümde ise araştırma verilerinin analizi sonucu elde edilen bulgular konu ile ilgili araştırmaların verileriyle karşılaştırılarak yorumlanacak ve sonuçlar yorumlanmaya çalışılacaktır.

Yapmış olduğumuz çalışmada öğrencilerden bir kısmı oyunun daha cazip görülmesi sebebiyle namazı terk ederken bir kısmı ise “üşengeçlik”, “tembellik” gibi psikolojik sebeplerden ötürü namaz kılmadıklarını ifade etmiştir. Araştırmanın bu bulgusu Aydar ve Bayyigit’in sonucu ile örtüşmektedir. Aydar’ın Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde 881 kişi ile yapmış olduğu çalışmasında %52’lik oranla tembellik öğrencilerin namazı terk etme sebebi olarak ilk sırada yer almaktadır. Daha sonra sırasıyla bilgisizlik, idare ve öğretmenlere tepki, ailede böyle bir alışkanlık edinmeme

sebepleri belirtilmiştir.¹⁴⁶ Bayyigit 1998 ve 2001 yıllarında gerçekleştirdiği boylamsal çalışmasında öğrencilerin verdiği cevapları tasnife tabi tuttuğunda tembellik ve ihmalkârlık başta yer almaktadır.¹⁴⁷ Bir problem doğru tespit edildiğinde çözümü kolaylaşır. Yapılan çalışmalarda tespit edilen, gençlerin ibadetlerini yerine getirmemesinde önemli bir yere sahip olan tembellik olgusu doğru bir şekilde tanımlanmalıdır. Ayrıca bu psikolojiye neden olabilecek faktörler de tespit edilip ortadan kaldırılmalıdır. Böylece insanların duygu ve düşünceleri özgür olur, harekete geçer. Çünkü gereksiz işlerle meşguliyet ve tembellik öğrencilerin de hoşnut olduğu bir durum değildir.

Araştırmanın bulguları ve alan yazındaki benzer çalışmaların sonuçları incelendiğinde öğrenciler çeşitli sebeplerle namazı terk etseler bile inanmış oldukları halde ibadeti yerine getirmemeleri halinde bu durumun onlarda huzursuzluk oluşturduğu ve rahatsız olunduğu tespit edilmiştir. Benzer sonuçlara Koç'un ergenlerin dinî pratikler kapsamında dua ve ibadete yönelik tutum ve davranışlarını tespit etmeyi amaçladığı çalışmasında da ulaşılmıştır. Ergenler, yerine getiremedikleri dinî pratiklerin eksikliklerini hissetmekte, suçluluk duymaktadır.¹⁴⁸ Ferşadoğlu'nun (2013) ergenlik dönemindeki kız öğrencilerin dinî tutum ve davranışlarını belirlediği araştırmasında deneklerin %26'sının namaz kılmayı gereksiz bulması dikkat çekicidir.¹⁴⁹ Namaz kılmayı gereksiz bulan öğrencilerin oranının bu kadar fazla olmasının sebebi bu ibadetin ne anlama geldiğini ve önemini bilmemeleri olabilir. Namaz bilinci oluşturulmayan, din eğitimi noktasında yetersiz veya yanlış bilgiye sahip gençler ibadeti gereksiz görmektedir. Bizim araştırmamızda, belki de örneklem grubunun özel durumundan dolayı, böyle bir bulguya rastlanmamıştır.

Araştırma sonucunda anne ve babanın sergilemiş olduğu yanlış tutum ve davranışların öğrencilerin namaz kılmasını olumsuz etkilediği görülmüştür. Aile bireylerinin sevgi ve hoşgörüyü esas alarak yaklaştığı ve yumuşak bir üslupla namazı tavsiye ettiği çocukların ilerleyen yaşlarında namaz kıldığı veya namaza karşı olumlu tutum sergilediği ortaya çıkmıştır. Karacoşkun'un (1994) İmam Hatip Lisesi

---

¹⁴⁶ Aydar, a.g.m., s. 132.

¹⁴⁷ Bayyigit, a.g.m., s. 232,233.

¹⁴⁸ Koç, a.g.m., s. 169.

¹⁴⁹ Ferşadoğlu, a.g.t., s. 52.

öğrencilerinin dinî tutum ve davranışlarının durumunu anne-babanın tutumu, anne-babanın öğrenim durumu, anne-babanın mesleği gibi değişkenlerle ilişkisinin nasıl olduğunu tespit etmeyi amaçladığı çalışmasının sonucu ile bu araştırmanın sonucu benzerdir. Karacoşkun'un (1994) "Anne-babaların tutumu demokratik olan öğrencilerin dinî tutum ve davranışları diğerlerine göre yüksek düzeyde, anne-babaları otoriter olanların dinî tutum ve davranışları ise diğerlerine göre düşük düzeydedir." denencesini test ettiği çalışmasında anne-babasının tutumu demokratik olan öğrencilerin dinî tutum ve davranışlarının daha iyi anne-babasının tutumu otoriter olan öğrencilerin dinî tutum ve davranışlarını ise daha düşük olduğu sonucunu elde etmiştir.¹⁵⁰ Apaydın (2001) tarafından yapılan araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.¹⁵¹

Yapılan araştırmaların sonuçlarında sevgi ve güvenin hakim olduğu, anne-babası tarafından fikirleri, istekleri dikkate alınan öğrencilerin dini tutum ve davranışlarının daha iyi olduğu görülmüştür. Anne babası baskıcı olan dini sorumlulukları baskı ile zorlayarak, korkutarak yaptırılmaya çalışılan öğrencilerde ise dini tutum ve davranışlarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre çocuk, sevgi ve güven ortamının hakim olduğu bir ailede yetişmelidir. Namaz eğitimi de bu ortamda verilmelidir. Fakat olması gereken sınırsız özgürlük değildir. Ebeveyn çocuğunun davranışlarını daima kontrol altında tutarak gerektiğinde sınır koyabilmelidir. Böylece çocuğun davranışları ona göre şekillenir.

Araştırmada tüm yöntemler denendiği halde inatla namaz ibadetini yerine getirmeyen çocuklara aşırıya kaçmamak şartıyla baskı uygulanabileceği belirtilmiştir. Bu görüş yukarıdaki araştırmalarda tespit edilen bulgularla örtüşmemektedir. Bu düşüncedeki öğrenciler uygulanan baskının "ilerleyen yaşlardaki çocuklara" ve "biraz" olması gerektiğinin altını çizmişlerdir. Ebeveynin verdiği tepkinin boyutu ile yapılan yanlış doğru orantılıdır. Bireysel farklılıklara dikkat etmek şartıyla yerinde ve zamanında ölçülü düzeyde ısrar çocuk üzerinde etkili olabilmektedir.

Ayrıca Karacoşkun (1994), öğrencilerin anne babalarını dinin gereklerini tamamen yerine getirenler, az yerine getirenler, kısmen yerine getirenler ve hiç yerine getirmeyenler olarak dört gruba ayırmıştır. Çalışmada araştırmamızın sonucuna benzer

---

¹⁵⁰ Karacoşkun, a.g.t., s. 58.

¹⁵¹ Apaydın, a.g.t., s. 157.

nitelikte dinin gereklerini tamamen ve kısmen yerine getiren anne-babaya sahip öğrencilerin dinî tutum ve davranışlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁵² Kontbay (2005) da çalışmasında anne babanın dinî yaşantısının ve inanç durumunun çocuğun dine karşı olumlu tutum geliştirmesinde etkili bir faktör olduğu sonucunu elde etmiştir.¹⁵³ Çalışmalarda çocuklarının ibadetlerini yerine getiren bireyler olmasını isteyen anne babanın davranışlarına dikkat ederek model olmaları gerektiği ortaya çıkmaktadır. Çocukların küçük yaşlardan itibaren ibadet motifleri ile iç içe olmaları gerekmektedir. Yoğun bir şekilde dinî atmosferin hakim olduğu evlerde çocuğun ibadetleri öğrenmesi ve uygulaması kolaylaşacaktır.

Araştırmamızda cemaat ile kılınan namazların çocuklar üzerinde olumlu etkisinin olduğu, namazın öğrenilmesine ve alışılmasına katkı sağladığı tespit edilmiştir. Şentürk'ün çalışması bizim bulgularımızla paralellik göstermektedir. Çalışmasında, tek başına veya cemaatle kılınan namazların uyandırdığı duygu ve düşünceler sorusunu öğrencilerin tamamına yakınının cemaatle kılınan namazların olumlu duygu ve düşünce uyandırdığı şeklinde cevapladığı görülmektedir.¹⁵⁴ Çalışmalarda da tespit edildiği gibi gerek evde aile bireyleri ile gerek camide cemaat ile kılınan namazlar çocuğun namazı öğrenmesinde ve ibadeti yerine getirmesinde çok önemlidir. Çünkü insan yalnız başına yaptığı bir işte zorlanırken sevdiği kişilerle bu durumdan zevk alabilir. Anne baba “namaz kıl” değil de “namazımızı kılalım” dediğinde çocukların daha olumlu tepkiler verdikleri bilinen bir husustur.

Yapılan çalışmada çocuğun aileden sonra okul ve öğretmen, arkadaş çevresi, Kur'an kursu, dinî cemaatler, kitle iletişim araçları vb. gibi faktörden olumlu ve olumsuz yönde etkilendiği görülmüştür. Bayyigit'in araştırmasında öğrencilerin sosyal çevreden olumsuz etkilendiği ve uygun ortamın olmamasının namaz kılınmama sebebi olarak belirtildiği görülmüştür. Ayrıca okuldaki ders saatlerinin namazlara göre ayarlanmaması ve namaz kılacak ortamın olmaması da öğrencileri olumsuz etkileyen faktörler arasında zikredilmiştir.¹⁵⁵ Aydar'ın çalışmasında da benzer bulgular elde edilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerden önemli bir kısmı okuldan

---

¹⁵² Karacoşkun, a.g.t., s. 63.

¹⁵³ Kontbay, a.g.t., s. 57,59.

¹⁵⁴ Şentürk, a.g.m., s. 54.

¹⁵⁵ Bayyigit, a.g.m., 232,233.

kaynaklanan sebeplerden dolayı olumsuz etkilenmekte, idare ve öğretmenlere tepki göstererek namaz kılmamaktadır. Bunun yanında 13 kişi idarenin yönlendirmesi ile namaz kıldığını ifade etmiştir.¹⁵⁶ Ferşadoğlu (2013), Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi, Yalova Anadolu Lisesi ve Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi'nde gerçekleştirdiği araştırmasında İHL'de okuyan öğrencilerin %60,4'ünün düzenli olarak namaz kıldığını tespit etmiştir. Diğer okullarda bu oran sırasıyla %9,3 ve %16,2'dir.¹⁵⁷ Tüm araştırmalardan çıkan sonuca göre okul kişinin namaz kılma durumunu olumlu ve olumsuz etkilemektedir. Öğrencilerin eğitim gördükleri okul namaz kılma durumunu ve sıklığını etkilemektedir. İmam Hatip Lisesi'nde eğitim gören öğrencilerin büyük bir kısmı gerek arkadaşlarından gerek okuldaki mesleki derslerden etkilenmekte ve namaz ibadetini yerine getirmektedir.

Apaydın'ın (2001) üniversite, Karacoşkun'un (1994) lise öğrencileri ile gerçekleştirdiği araştırmada arkadaşları dinin bütün gereklerini yerine getiren deneklerin dinî tutumunun arkadaşları dinin gereklerini yerine getirmeyen deneklerin dinî tutumundan genelde daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁵⁸ Arkadaş çevresi çocuğun dinî gelişiminin sağlıklı ve olumlu bir şekilde gelişim sağlayabilmesi için önemlidir. Çünkü zamanının büyük bir kısmını arkadaşları ile geçiren genç dinî yaşantısını ve düşünce yapısını bulunduğu ortama göre şekillendirir. Arkadaşlarına benzemek ve onlar arasında kabul görmek için davranışlarını değiştirir.

Kitle iletişim araçları insan davranışlarını etkilemesi sebebiyle son derece önemlidir. Karacoşkun'un (1994) dinî basın-yayın araçlarına ilgi duyan öğrencilerin dinî tutum ve davranışları yüksek düzeydedir¹⁵⁹ sonucu araştırmamızla örtüşmektedir. Araştırmamızda öğrencileri olumlu yönde etkileyen iletişim araçları arasında kitap ve film, olumsuz yönde etkileyenler arasında telefon, televizyon, bilgisayar zikredilmiştir. Bu araçların gençler tarafından çok kullanıldığı ve onlar üzerinde etkili olduğu unutulmamalı, onların ilgi alanına ve seviyelerine göre programlar yapılmalıdır. Yetişkinlere yönelik yapılan dinî programlar gençler tarafından tercih edilmeyebilir. Gençler tarafından ilgi ile izlenen film, dizi, programların kimi zaman ibadetleri

---

¹⁵⁶ Aydar, a.g.m., s. 132.

¹⁵⁷ Ferşadoğlu, a.g.t., s. 72.

¹⁵⁸ Apaydın, a.g.t., s. 176., Karacoşkun, a.g.t., s. 75.

¹⁵⁹ Karacoşkun, a.g.t., s. 70.

aksatmalarına neden olabilecek düzeyde kendilerini meşgul ettikleri de gençlerin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Namazı öğrenme ve alışkanlık haline getirme sürecinde kimi zaman oyunu ve eğlenceyi namaz kılmaya önceleyen gençlerin, ergenlik döneminin sonlarına doğru kulluk bilincinin daha da gelişip olgunlaşmasıyla birlikte ibadeti eğlenceye tercih etme hususunda zorlanmadıkları dikkat çeken hususlardandır.

Sayın (2006), çalışmasında Allah'ın sevgi ve yakınlığını kazanma düşüncesi ile namaz kılan öğrencilerin %15,1'i ruhsal doygunluk ve tatmin, %11,6'sı dua ve şükre karşılık bulma, %39,7'si manevi huzur ve mutluluk, %26,7'si Allah'a karşı görevini yerine getirmenin hafifliği ve rahatlığı, %6,8'i görevini layıkıyla yapamamadan kaynaklanan bir üzüntü duyduklarını tespit etmiştir.¹⁶⁰ Ulu (2006), üniversite öğrencileri ile yaptığı araştırmasında namaz kılmayanların hayata karamsar baktığını ve kendisini mutsuz hisseden öğrencilerin arasında ilk sırada yer aldığını, namaz kılanların ise kendisini mutlu ve huzurlu hissettiğini tespit etmiştir.¹⁶¹ Şentürk'ün araştırmasında denekler namaz kıldıklarında, sevinç ve rahatlık, huzur, Allah'a yakınlık, sevgi, dostluk, kılmadıklarında ise suçluluk ve huzursuzluk hissettiklerini ifade etmiştir.¹⁶² Bizim bulgularımıza göre de namaz kıldıklarında öğrenciler Allah'ın huzurunda ve güvende olduklarını, hayatlarının düzene girdiğini, kendilerini özel ve değerli gördüklerini, emri yerine getirdikleri için huzurlu ve mutlu hissettiklerini belirtmişlerdir.

---

¹⁶⁰ Sayın, a.g.t., s. 141.

¹⁶¹ Ulu, a.g.t., s. 73.

¹⁶² Şentürk, a.g.m., s. 49.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. SONUÇ

11. sınıf Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin beş vakit namazı öğrenme deneyimlerinin incelendiği bu araştırmada genel olarak ulaşılan sonuçlar şöyledir:

Öğrenciler, ilk namaz kılma deneyimlerini küçük yaşlardan itibaren namaz kılarken gördükleri anne ve babalarını taklit ederek ve Ramazan ayında aile bireyleriyle gitmiş oldukları teravih namazlarında yaşadıklarını belirtmişlerdir. Açıklamalardan öğrencilerin çocukluk dönemlerindeki bu ilk deneyimlerden olumlu yönde etkilendikleri, ilerleyen yaşlarda namaz kılmalarında kolaylık sağladığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu ilk defa namaz kıldıklarında hissettikleri duygu ve düşünceleri açıklamıştır. Namaz kıldıkları için Allah'ın huzurunda ve güvende olduklarını namaz kılmakla her şeyi elde edeceklerini ve düşünme, yaşamın daha huzurlu ve düzenli hale geldiği, zamanın değerlendirildiği, namazın insanın kendine ayırdığı vakit olarak telakki edildiği ve bu sebeple kendini daha özel ve değerli görmelerine neden olduğu hissi, namaz kılarken yaşanan duygu ve düşüncelerdir.

Araştırmaya katılan öğrenciler, ailenin çocuğunu namaz kılması için teşvik etmesi ve namazı sevdirmesinin namazı öğrenmeye olumlu katkı sağladığını belirtmiştir.

Namazı öğrenmeye olumlu katkı sağlayan deneyimlerini paylaşan öğrenciler, sosyal çevrenin etkisine, verilen pekiştireçlere, cemaat ile kılınan namazın, kutsal zaman ve mekanların önemine dikkat çekmişlerdir.

Çocukluk döneminin ardından ergenlik dönemi ile birlikte aile ile geçirilen zamanın azalmasıyla, okul ve öğretmen, arkadaş çevresi, Kur'an kursu, dinî cemaatler, kitle iletişim araçları vb. gibi daha geniş bir sosyal çevrenin bireyler üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğu görülmüştür.

Namaza karşı olumsuz tavır sergileyen öğrencilerin büyük çoğunluğu ailelerinin yanlış tutum ve davranışlarından, sosyal çevrenin olumsuz etkisinden dolayı namaz kılmadıkları tespit edilmiştir. Görüş bildiren öğrencilerden bir kısmı, buldukları çağın önemli bir gelişimsel ihtiyacı olan oyun ile namaz arasında tercih yapmanın zorluğuna ve oyunun daha cazip görülmesiyle namazı terk etmek durumunda kaldıklarına, bir kısmı ise kendilerinin “üşengeçlik”, “tembellik” olarak ifade ettikleri, aslında namaz kılmalarına yetecek kadar güçlü motivasyonlarının olmadığı için namaz kılmadıkları görülmüştür.

Yetişkinlerin namaz hakkında bilgi vererek ve aşırıya kaçmadan ısrarcı olarak çocuğun namazın önemini kavraması sağlandığında çocukta namaz ibadetinin yerine getirme arzu ve iradesinin güçlü bir şekilde ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır.

Klasik öğretim metodu olan anlatma ile yetinmeyip film, konferans, hikâyeden faydalanılarak bilgi verildiğinde daha etkili ve kalıcı öğrenme sağlanacağı; namaz öğretimi yapılırken baskı yapıldığı algısı oluşturmaktan kaçınılmalı, çocukların namaz kılmaya zorlanması durumunda fayda sağlamak yerine, çocukların namaza karşı olumsuz tavır geliştirmelerine yol açılabileceği görülmüştür.

Çocuklara daima sevgi ile yaklaşılmalıdır. Namaz öğretilirken çocuklar söylenenin tersini yapsa bile bıkmadan daima yumuşak bir üslup benimsenerek, Allah, peygamber hakkında bilgilendirilip namaz sevgisi verilerek çocuğa yaklaşılmalıdır.

Okullardaki mescitlerin temiz olması sağlanmalı, rahat bir şekilde abdest alabilecekleri yerler yapılmalı, öğrenciler için daha ferah, ilgi çekici, ve cazip hale getirilmelidir.

Araştırmada görüşüne başvurulmuş öğrencilerden sadece dördü ailenin sevgiyle yaklaşması, bilgi vermesi sonrası ısrarla namaz ibadetini yerine getirmeyen çocuğa aşırıya kaçmamak şartıyla baskı ve ceza uygulanmasının gerekliliği yönünde görüş bildirmiş, bunun aslında bir nevi namazın önemini ortaya koyan bir tavır olduğunu ima etmişlerdir.

Namaz ibadetinin çocuk tarafından yerine getirilebilmesi için her şeyden önce imanın taklidi olmaktan çıkıp tahkiki olmasının gerektiği, ancak bu şekilde bilinç oluşacağı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencinin dinî bilgi düzeyi ve niteliği namaz kılma sıklığını etkilemektedir. Başka bir ifadeyle namaz kılma davranışının, çocuğun inanç

gelişimine paralel olarak taklitten tahkike doğru ilerleyen bir seyirde ve daha çok ergenlik döneminde gerçek anlamda ve bilinç düzeyinde bir performans düzeyine ulaştığı tespit edilmiştir.

Namaz eğitiminin başlangıç aşamasında, bir başka deyişle alıştırma döneminde, olumlu pekiştireçlerin yararlı olduğu görülmüştür.

Namazın sadece bireysel bir görev olması yanında toplumsal bir vazife olarak görülüp, evde aile bireyleriyle birlikte cemaat halinde ifa edilmesinin de çocukların namaz kılmalarını kolaylaştırıcı ve alışıp sevmelerini sağlayıcı etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.

Her insan ayrı bir alem, her çocuk da ayrı bir dünyadır. Anne babalar ve din eğitimcileri, bu farklılığın bilincinde olarak çocuklarını çok iyi tanıyıp onlara özel öğretim yaklaşım, yöntem ve teknikleriyle namaz eğitimi vermelidirler.

Namaz eğitimine küçük yaşlardan itibaren, ancak oldukça düşük yoğunluklu bir eğitimle başlanmalı, uzun sürece yayarak devam edilmelidir.. Bu şekilde tabii bir süreç içerisinde namazı öğrenmesi sağlanan çocuk ergenlik çağına geldiğinde zorlanmadan namaz ibadetini yerine getirebilecek bir aşamaya ulaşmış olacaktır

Namaz eğitiminde dinî zaman ve mekanların büyümlü atmosferinden mutlaka istifade edilmelidir. Öğrencilerin bir kısmı, şehirdeki büyük camileri ziyaret ederek gerçekleştirilen namaz gezilerinin, orada kılınan namazın ve ailece birlikte gerçekleştirilen etkinliklerin çocukların namazı sevmesini sağladıklarını belirtirken aslında bu hususa işaret etmişlerdir.

Her konuda olduğu gibi namaz eğitiminde de tedricilik esas olmalıdır. Çocukların gözünü korkutmamak için basitten karmaşığa, kolaydan zora, taklitten tahkike doğru giden bir seyirde çocuğun aşama aşama namazı öğrenmesi ve alışkanlık haline getirmesi sağlanmalıdır.

Eğitimde modelin önemi herkesin malumudur. Namaz öğretiminde de sevilen ve saygı duyulan modellerin namazın sürekli yerine getirilmesi gereken bir davranış olarak benimsenmesinde etkisi büyüktür. Onun için anne baba veya din eğitimcisi ile çocuk arasındaki iletişimin niteliği çocuğun namazı öğrenmesinde de etkili olur. Çocuğun öğreten kişiyi sevdiği nispette öğreneceği ve öğrenmeye istekli olacağı şüphe

götürmeyecek kadar açık bir husustur. Zira insan fitri olarak sevdiği kişinin değer verdiği şeyleri yapmaya, değer verdiklerine değer vermeye meyyal bir varlıktır.

Son olarak, merkezinde ailenin olduğu sosyal çevrenin, akraba çevresi, okul, mahalle, şehir gibi olumlu yaşantıların sıkça görüldüğü, dinî atmosferin bulunduğu daha geniş bir sosyal çevrenin de çocuk ve genç üzerinde etkileri söz konusudur. Onun için sadece aile, okul ortamları gibi dar sosyal çevre yerine bütün yönleriyle dinin yaşantığı Müslüman bir toplumun varlığı da çocukların başta namaz olmak üzere dinî bir yaşam tarzını kolaylıkla benimsemelerinde etkili olacaktır.

2. ÖNERİLER

Öğretmenler okulda namaz hakkında bilgi verirken, aynı zamanda öğrencilerin arkadaşlarıyla birlikte namaz kılmaları sağlanmalıdır. Ayrıca bilgilerin somutlaşması için ve örnek olmak için öğretmenler de öğrencilerle birlikte namaz kılmalıdır.

Namaz öğretilirken niçin ve nasıl dua edileceği konusunun ayrıntılı bir şekilde anlatılması gerekir. Ayrıca bu konuda bilgilenen çocuğun zihninde soru işareti kalmamalı neden namaz kılması gerektiği konusunda net bilgilere sahip olmalıdır.

Namazın şekilsel olarak, ezber bilgilerle öğretilmesinden önce namazda okunan dua ve surelerin anlamları, hayatımıza etkileri, bize olan maddi-manevi faydaları anlatılmalı, çocuklarda namaz sevgisi oluşturulmalıdır.

Bu araştırmada yalnızca öğrenci görüşlerine yer verilmiştir. Etkili bir namaz öğretiminde ailenin, öğretmenin ve öğrencinin işbirliği içinde olması gerektiği için bu üç ana faktörün görüşlerine yer verilen araştırmalar yapılabilir.

Araştırma, sadece Bursa ilindeki Anadolu İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Farklı illerde, farklı sınıf seviyelerinde ve farklı okullardaki öğrencilere uygulanabilir.

Öğrencilerin görüşleri nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı araştırmalar yapılabilir.

Benzer çalışmalar nitel araştırmalarda kullanılan birden çok veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı araştırma desenleriyle yapılabilir.

KAYNAKÇA

- APAYDIN Halil, *Kişilik Özelliklerinin Dinî Tutum ve Davranışlara Etkisi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun, 2001.
- ARSLAN Mustafa, “*Dindarlık Algısını Şekillendirmede Kitle İletişim Araçları*”, IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2009, ss.362-375.
- ASLAN Kemal, *Öğretimde Eğitsel Oyunlar, II. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Tebliğleri (13 Mayıs 2012 - İstanbul)*, İstanbul 2013 s.79, ss.77-101.
- AŞIKKUTLU Fatih Mehmet, *Kur’an’da İbadet Eğitimi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010.
- ATAY Hüseyin, “*Din Kolaylıktır*”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, S.5, 1988, ss.11-30.
- AY Mehmet Emin, “*Aile Ortamında Yerine Getirilen İbadetlerin Çocuk Üzerindeki Etkileri*”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S.1, 1994, ss. 163-170.
- AY Mehmet Emin, “*Ailede Verilecek Din Eğitiminde Genel Prensipler*”, *İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II)*, 2. b., Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, ss. 361-374.
- AY Mehmet Emin, *Çocuklarımıza Allah’ı Nasıl Anlatalım?*, 29. b., İstanbul, Timaş Yay., 2012.
- AY Mehmet Emin, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat ve Ceza*, 3. bs., İstanbul, Düşünce Kitabevi Yay., 2005.
- AY Mehmet Emin, “*Kur’an-ı Kerim’de Disiplin, Mükâfat ve Ceza Kavramları*”, *Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S.4, 1992, ss. 249-257.
- AY Mehmet Emin, *Ailede ve Okulda Din Eğitimi*, İstanbul, Mavi Yay., 1997.
- AYDAR Hidayet, “*Bir Din Eğitimi Konusu Olarak ‘Namaz’ ve Bunun Öğrencilerin Hayatındaki Tezahürleri*”, *Kur’an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. 16, 17, 18, 1999, ss. 121-148.
- AYDIN Mehmet Zeki, “*Etkili Din Öğretimi-Din Öğretim Yöntemleri*”, *Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu*, İstanbul 2010, ss. 281-304.
- AYHAN Halis, *Eğitime Giriş ve Eğitimin İslâmiyete Getirdiği Değerler*, İstanbul, Damla Yayınevi, 1982.
- AYHAN Halis, *İman Esasları Öğretimi*, 3. b., İstanbul, İFAV, 1997.
- BAHADIR Abdülkerim, “*Günümüz Kitle İletişim Araçlarının, Ruhsal ve Toplumsal Hayatımız Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Korunma Yolları*”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, Sebat Ofset, S.7, 1997, ss. 469-497.
- BAYRAKLI Bayraktar, *İslam’da Eğitim –Batı Eğitim Sistemleriyle Mukayeseli-*, İstanbul, Dergah Yay., 1980.

- BAYRAKTAR M. Faruk, “Eğitimde Disiplin, Ceza ve Dayak Üzerine”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1994, S.1, ss .97-107.
- BAYRAKTAR M. Faruk, “Ailenin Eğitim Görevi”, *Din Eğitimi Araştırma Dergisi*, S. 2, İstanbul 1995, ss. 117-142.
- BAYRAKTAR M. Faruk, *İslam Eğitiminde Öğretmen, Öğrenci Münasebetleri*, 2. b., İstanbul, M.Ü.İ.V.Y., 1987.
- BAYYİĞİT Mehmet, “Gençliğin Dinî İnanç, İbadet ve Problemlerine Boylamsal Bir Bakış”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II*, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi–40, İstanbul, 2003, ss. 221-241.
- BİLGİLİ Fatih Menderes, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, İstanbul, Beyan Yay, 2005.
- BOZKAYA Tuğba Güler, “Yaz Kur'an Kurslarında, Camilerde Kullanılabilecek Oyun Yönteminin Önemi Ve Uygulanış Şekilleri”, *Yecder II. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Tebliğleri (13 Mayıs 2012 - İstanbul) Cami Merkezli Hayat*, İstanbul, 2013, ss. 53-62.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, I-XVI, (müt. Mehmet Sofuoğlu), İstanbul, Ötüken Yay., 2013.
- CANAN İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi –Kütüb-ü Sitte-*, C.7, İstanbul, Akçağ Yayınevi, t.y.
- CRESWELL John W., *Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. Mesut Bütün- Selçuk Beşir Demir, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2013.
- ÇAMDİBİ Mahmut, *Din Eğitiminde İnsan ve Hayat*, , 1. b., İstanbul Çamlıca Yay., 2003.
- ÇELİK Abbas, “Çocuk, Oyun ve Din Eğitimi”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.9, 2004 ss. 187-196.
- ÇELİK Abbas, *Din Eğitimimize Tarihsel Yaklaşım*, Erzurum, Ekev Yay. 2001.
- DAM Hasan, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, (ed.) Mustafa Köylü, 2. b., Ankara, Nobel Yayın, 2011, ss. 13-63.
- DAM Hasan, “Öğrencinin Okul Başarısında Aile Faktörü”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008/2, C. 7, S. 14, ss. 75-99.
- DAYHAN Ahmet Tahir, “Çocuğun Namaz Eğitimi İle İlgili Bir Hadis Tahlilinin Tahlili”, *Marife*, 2003, S.2, ss. 29-58.
- ERTÜRK Mustafa, “Çocuğun Dinî Eğitiminde Kullanılan Bir Hadis ve Tahlili”, *Marife*, 2002, S.2, ss. 53-79.
- FERŞADOĞLU Saliha, *15-18 Yaş Lise Öğrencisi Kızların Dinî Tutum ve Davranışları (Yalova Örneği)*, Sakarya Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2013.
- GAZALİ Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu ‘Ulûmi’-d-Dîn*, C. I, İstanbul, Tuğra Neşriyat, 1993.

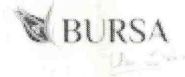
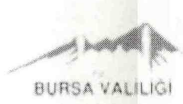
- GLESNE Corrine, *Nitel Araştırmaya Giriş*, çev. Ali Ersoy, Pelin Yalçınoğlu, 4. b., Ankara, Anı Yay., 2014.
- GÖZÜTOK Şakir, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi (Hz. Peygamber Döneminde Eğitim Öğretim)*, Ankara, Fecr Yay. 2002.
- GÖZÜTOK Şakir, "İbadet ve Eğitim İlişkisi", *Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2007, S.4, ss. 189-197.
- GÜL Mutlu, "İbadetlerin Edasında Tedricilik Meselesi ve İlgili Hadislerin Tahlili", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2015, ss. 385-418.
- GÜNDÜZ Turgay, *Kur'an'da Korku Motifi*, İstanbul, Düşünce Kitabevi, 2004.
- GÜNDÜZ Turgay, "Çocukluk, Gençlik ve Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi", *Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde Rehberlik* (ed.) Mehmet Emin Ay, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2010, ss. 91-114.
- HAYTA Akif, "U.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet ve Ruh Sağlığı İlişkisi Bir İnceleme", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, S. 9, ss. 487-500.
- HÖKELEKLİ Hayati, "İbadet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. XIX, İstanbul, 1999, ss. 248-252.
- HÖKELEKLİ Hayati, *Din Psikolojisi*, 7. b., Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2008.
- İBN HALDUN, *Mukaddime*, (Haz. Süleyman Uludağ), İstanbul, Dergâh Yay. 9. b., 2009.
- KABİSİ, *İslâm'da Öğretmen ve Öğrenci Meselelerine Dair Geniş Risale*, çev. S. Ateş-H. R. Öymen, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966.
- KAFKASYALI Ali, "Çocuk Eğitimi", *EKEV Akademi Dergisi*, Erzurum 1997, C. I, S. I, s.179, ss. 173-187.
- KARACOŞKUN M. Doğan, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dinî Tutum ve Davranışları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 1994.
- KARADUT Ahmet , "Çocuk Terbiyesinde Oyunun Önemi ve Yeri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.*, 1983 C. XIX- S.4, ss. 51-56.
- KASAPOĞLU, Abdurrahman "Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi İman ve İbadet Eğitimi", *Diyanet İlmî Dergi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî Yayınlar, Nisan - Mayıs - Haziran 2008, C. 44, S.2, ss. 7-26.
- KEMAL, Yahya, *Aziz İstanbul*, 15. b., İstanbul, Yahya Kemal Külliyesi, 2014.
- KILAVUZ M. Akif, "Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi (Lise Öğrencileri Arasında Bir Araştırma)", (ed.) Hayati Hökelekli, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, 2.b., İstanbul, Dem Yay., 2006, ss. 251-305.
- KILAVUZ M. Akif, "Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2 (2002), ss. 59-72.

- KIRCA Celal, "Namaz" *İslami Kavramlar*, Ankara, Sema Yazar Gençlik Vakfı Yay., 1997.
- KOCA Ferhat, "İbadet", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. XIX, İstanbul, 1999, ss. 240-241.
- KOCA Ferhat, "İbadet: İnsani Var Oluşun Anlamı", *İslam'a Giriş*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., İstanbul, 2008, ss. 255-269.
- KOCADAŞ Bekir, "Kitle İletişim Araçları Eğitim ilişkisi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* IV, S.2, 2004, ss. 139-135.
- KOÇ, Ahmet, "Okul Çağı Çocuklarının Ailede Din Eğitimi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.17, İstanbul 2009, ss. 146-176.
- KOÇ Mustafa, "Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Algılarının Ruh Sağlığına Etkileri Üzerine Bir Alan Araştırması", *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004/2, C. III, S. 6, ss. 147-178.
- KONTBAY Semra, *Psiko-Sosyal Değişkenlere Göre Ortaöğretim Öğrencilerinin Dinî Tutumları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 2005.
- KUTLAY İbrahim, "Din Öğretiminde Hz. Peygamber'in Örnekliliği", *Etkili Din Öğretimi*, Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, İstanbul 2010, ss. 335-342.
- KUTUP Muhammed, "Eğitimde Dinin Rolü", Nakib el-Attas, *İslami eğitim –Araçlar ve Amaçlar- içinde*, Endülüs Yay., İstanbul 1991, ss. 81-99.
- MERRIAM Sharan B., *Nitel Araştırma –Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber-*, (ed.) Qualitative Research, (çev. Selahattin Turan), Ankara, Nobel Akademik Yay. 2015.
- MEVDÛDÎ Ebu'l Ala, *Kur'an'ın Dört Temel Terimi İlah-Rab-Din-ibadet*, çev. Mahmud Osmanoğlu, 7. b., İstanbul, Özgün Yayıncılık, 2000.
- MEVDÛDÎ Ebu'l Ala, *Tefhimü'l-Kur'an, Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, (çev.) M. Han Kayani ve ark, C. IV, İstanbul, İnsan Yay., 2006.
- ORUÇ Cemil, *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*, İstanbul, Dem Yay, 2011.
- ÖCAL Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 8. b., Ankara Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2009.
- ÖNKAL Ahmet, *Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu*, 23. b., İstanbul, Kitap Dünyası Yay., 2015.
- ÖZEN Gökmen ve diğerleri, *Eğitsel Oyunlar Dersi Öğretim Programı 12. Sınıf*, Ankara, MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, 2012.
- PAÇACI İbrahim, "Namaz", *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009.
- SANCAKLI Saffet, "Hz. Peygamber'in İbadetlerde Öngördüğü İ'tidal ve Kolaylık Anlayışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, S.9, C. 9, 2000, ss. 377-392.

- SAYIN Esmâ, *Namazın Karakter Gelişimi Üzerine Etkisi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2003.
- SAYIN Esmâ, *Namaz ve Karakter Gelişimi*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2008.
- SİNANOĞLU Mustafa, “İbadet” (Etimoloji ve Tanım), *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. XIX, İstanbul, 1999 ss. 233-235.
- ŞENTÜRK Hâbil, “Namaz İbadetinin Uyandırdığı Duygu Ve Düşünceler Üzerine Pilot Bir Araştırma: SDÜ İlahiyat Fakültesi Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 13, 2004, ss. 37-62.
- ŞENTÜRK Hâbil, Çocukta Dinî İlginin Uyanışı ve Gelişmesi Açısından Çevre Faktörü, *Diyanet Dergisi*, C. 24, S. 3, Ankara, 1988, ss. 55-63.
- ŞENTÜRK Hâbil, *Din Psikolojisi*, İstanbul, Esra Yay., 1997.
- ŞİMŞEK Eyüp, “Çocukluk Dönemi Dinî Gelişim Özellikleri Ve Din Eğitimi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV* (2004), S.1, ss. 207-220.
- TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünenü't-Tirmizi*, Riyad, t.y.
- TÜTÜNCÜ Mehmet, “Kur’an ve Hadislerde Eğitim Esasları”, *D.E.Ü.İ.F.* II, İzmir 1985, ss. 231-245.
- ULU Mustafa, *Üniversite Gençliğinin Dinî İnanış Ve Davranışları: Erciyes Üniversitesi Örneği*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2006.
- VATANDAŞ Celaleddin, “İnsanlığın Model İhtiyacı Ve Hz. Peygamber'in Örnekliliği Üzerine”, *Cahiliye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammet Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara 2007, ss. 289-313.
- YARGICI Atilla, Mekkî ve Medenî Surelerin Ana Mesajlarının Değerlendirilmesi, *İslami Araştırmalar*, 2004, C. XVII, S. 4, ss. 281-294.
- YAŞAROĞLU M. Kamil, “Namaz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXII, İstanbul, 1999, ss. 350-357.
- YILDIRIM Ali – Hasan ŞİMŞEK, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemi*, 9. b., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2013.
- YILMAZ Hüseyin, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, 1. b., İstanbul, İnsan Yay., 2003.
- YİĞİT Metin, “Bir İbadet Biçimi Olarak Namaz”, *Diyanet İlmî Dergi*, S.1, C. 47, 2011, ss. 19-30.
- ZORLU Cem, “Tebliğde Öncelik ve Tedricilik, *İslam'ın Güncel Sunumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1. b., Ankara, 2003, ss. 236-248.

EKLER

EK 1. Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Yazısı

T.C.
BURSA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 86896125/605.01/5282892

22.05.2015

Konu: Hatice KALENCİ Araştırma İzni.

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : a) M.E.B. Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri konulu 07/03/2012 tarihli ve 2012/13 sayılı Genelgesi
b) 06/05/2015 tarih ve 13953 sayılı yazı.

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi Hatice KALENCİ'nin "On Birinci Sınıf Anadolu İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beş Vakit Namazı Öğrenme Deneyimleri Üzerine Nitel Araştırma" konulu tez çalışması isteği Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü'nün ilgi sayılı yazıları ile bildirilmektedir.

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi Hatice KALENCİ'nin "On Birinci Sınıf Anadolu İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beş Vakit Namazı Öğrenme Deneyimleri Üzerine Nitel Araştırma" konulu tez çalışmasını Bursa İpekçilik Anadolu Lisesi'ndeki öğrencilere uygulama isteği ilimizde oluşturulan "Araştırma Değerlendirme Komisyonu" tarafından incelenerek değerlendirilmesi sonucunda, araştırma ile ilgili çalışmanın okullardaki eğitim öğretim faaliyetleri aksatılmadan, araştırma formları aslı okul müdürlüklerince görülerek, gönüllülük esası ile okul müdürlüklerinin gözetim ve sorumluluğunda ilgi Genelge çerçevesinde komisyonumuzca uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Mustafa KAHYA
İl Millî Eğitim Müdür Yardımcısı

OLUR
22.05.2015

Veli SARIKAYA
Vali a.
İl Millî Eğitim Müdürü

Eki: Anket (1 Sayfa)

Yeni Hükümet Konagı İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Web: <http://bursa.meb.gov.tr>
E-posta: bursamem@meb.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi: Engin SEYMEN VHKİ
Tel: (0 224) 256 70 00
Tel: (0 224) 215 25 39

EK 2. Yapılandırılmış Mülakat Formu

Sevgili Gençler!

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans yapmaktayım. Yüksek lisans tezi kapsamında, **"Ortaöğretim 11. Sınıf İHL Öğrencilerinin Namazı Öğrenme Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma"** konulu bir araştırma yapmaktayım.

Bilimsel bir çalışmanın temelini oluşturacak olan bu anketin amacı; namaza alışma döneminde yaşadığınız olumlu ve olumsuz örneklerden hareketle, çocuklara ve gençlere namaz öğretimi yapılırken dikkat edilmesi gereken hususları ortaya çıkarmaktır. Yine bu yaşantılardan hareketle, çocuklara ve gençlere namazı sevdiren ve devamlı kılmalarına olumlu katkılar sağlayan, onları namazdan uzaklaştıran ve önemli dinî bir emri yerine getirmekten alıkoyan yetişkin tutum ve davranışlarını tespit etmektir.

Aşağıdaki anket sorularına vereceğiniz cevaplar, sadece bilimsel analiz amacıyla kullanılacak, başka hiç kimseyle paylaşılmayacaktır. Bu sorulara vereceğiniz samimi ve kendi görüşünüzü en iyi şekilde yansıtan cevaplar, araştırmamızın güvenilirliği ve doğru sonuçlara ulaşması açısından son derece önemlidir.

Anketi cevaplama süresi yaklaşık 35 dakikadır. Vereceğiniz içten cevaplarla araştırmamıza yapacağınız katkıdan dolayı şimdiden teşekkür eder, derslerinizde ve tüm hayatınızda başarılar dilerim.
22 Şubat 2015

Yrd. Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
(Danışman)

Hatice KALENCİ
Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans
Öğrencisi
(Araştırmacı)

YAPILANDIRILMIŞ MÜLAKAT SORULARI

1. Cinsiyetiniz

(1) Kız

(2) Erkek

2. Lütfen, aşağıdaki soruları cevaplayınız.

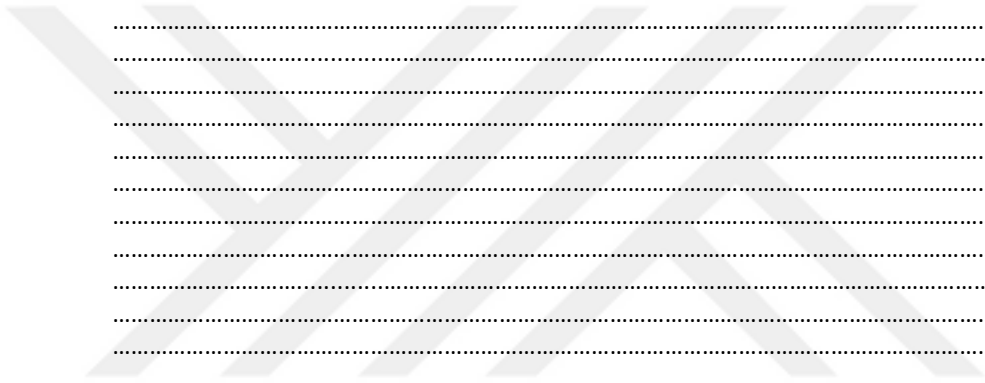
(1) İlk defa namaz kılmaya başladığınızda neler hissetmişsiniz? Hatırlayabildiklerinizi yazar mısınız?

(2) Beş vakit namaza alışma döneminizde, size namazı sevdiren VE/VEYA sizin namazdan uzaklaşmanıza neden olan önemli bir hatıranızı yazar mısınız? (Biraz düşünün, o yılları hatırlamaya çalışın lütfen, bizimle paylaşabileceğiniz mutlaka bir anınızı hatırlayacaksınız.)

(3) Sizce anne babalar veya öğretmenler çocuklarına namazı sevdirmek için ne yapmalı ve onlara nasıl davranmalıdırlar?

(1)

.....
.....
.....
.....
.....

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Hatice KALENCİ
Tez Adı	On Birinci Sınıf Anadolu İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beş Vakit Namazı Öğrenme Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı	Din Eğitimi
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(Lar)I	Yar. Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama İzni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasının ertelenmesini istiyorum 1 yıl ☐ 2 yıl ☐ 3 yıl ☒ ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin vermiyorum

Hazırlamış olduğum tezimin yukarıda belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 11.08.2016

İmza: